

Katkeransuloisen kaveruuden rujot kasvot

Venäjän vaikuttamispyrkimykset Serbiassa Belgrad-Pristina-dialogin aikana

2011-2013

Riku Rantanen

Pro gradu -tutkielma

Poliittinen historia

Turun yliopisto

Kevät 2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos/Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

RANTANEN, RIKU:

Katkeransuloisen kaveruuden rujot kasvot: Venäjän vaikuttamispyrkimykset Serbiassa Belgrad-Pristina-dialogin aikana 2011–2013.

Pro gradu-tutkielma, 109 s.

Poliittinen historia

Kevät 2021

Tämä tutkimus perehtyy Venäjän vaikutuspyrkimykseen Serbiassa Belgrad-Pristina-dialogiin aikana 2011–2013. Aiempien rauhanrakennuspyrkimysten jatkeeksi asetetun EU-välitteisen Belgrad-Pristina-dialogin tavoitteena oli Kosovon ja Serbian välisten suhteiden normalisointi. Aihepiiriä lähestytään kansainvälisen politiikan, Serbian sisäpolitiikan ja sen julkisen keskustelun näkökulmasta. Tutkimuksen primääriaineisto muodostuu Kremlin ja Venäjän ulkoministeriön edustajien lausunnoista, mediahaastatteluista ja -artikkeleista sekä Venäjän kannanotoista YK:n turvallisuusneuvostossa ja Etyjin pysyvässä neuvostossa.

Aineistonkäsittely seuraa Venäjän ulkopoliitiikan tutkijan Aleksander Serguninin havainnotoja Venäjän ulkopoliitiikan operatiivisesta koodista. Serguninin mukaan Venäjän ulkopoliittinen vaikuttaminen perustuu kolmelle eriluonteiselle vallankäytön metodille: maksuille, painostukselle sekä oman houkuttelevuuden lisäämiselle.

Edellistä kategorisointia seuraten aineistonkäsittelyssä on käynyt ilmi, että Venäjä pyrki vaikuttamaan Serbiaan kolmella eri tasolla. Ensinnäkin Venäjä pyrki tarjoamaan Serbialle Belgrad-Pristina-dialogin aikana erilaisiin statukseen ja kansainväliseen asemaan liittyviä resursseja tehdäkseen Serbian poliittisen johdon riippuvaiseksi omasta toiminnastaan. Toiseksi Serbian sisäpolitiikassa se pyrki painostamaan Serbian presidenttiä ja hallitusta poliittisilla ja viestinnällisillä aktiivisilla toimenpiteillä. Tämä tapahtui antamalla avointa poliittista tukea Pohjois-Kosovon serbeille ja oikeistopopulistisille puolueille, leviämällä disinformaatiota sekä voimistamalla nationalistisia ideologioita historiapolitiikalla. Julkisuusdiplomaattisessa sfäärissä se rakensi houkuttelevuuttaan yhtäältä kehystämällä politiikkansa Venäjän ja Serbian kahdenvälisten suhteiden historiallisen jatkumon osaksi, toisaalta korostamalla omaa rooliaan EU:n ja muiden länsimaisten yhteistyöjärjestöjen varteenotettavana vastapainona.

Aineiston perusteella on selvää, että Venäjä pyrki vaikuttamaan Serbiassa voimistamalla poliittisyhteiskunnallisia voimia, jotka suhtautuivat nuivasti Kosovo-suhteen normalisointiin. Venäjän mahdollisuudet puuttua dialogiin tai alueen poliittisiin kehityksiin olivat rajalliset, mutta sen vaikuttamispyrkimykset olivat ajan ja serbialaisten tuntojen hermoilla etenkin syksyllä 2011 ja vaalikeväänä 2012. Vaikutuspyrkimyksissään Venäjä hyödynsi Kosovon rauhanrakennuksen puutteita, identiteettipolitiikkaa, Serbian sisäpoliittisia jännitteitä ja puutteellisesti kehittyntä serbialaismediaa.

Asiasanat: aktiiviset toimenpiteet, julkisuusdiplomatia, historiapolitiikka, hybriditurvallisuus, informaatiovaikuttaminen, Venäjä, Serbia, Kosovo, Belgrad-Pristina-dialogi

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Keskeinen käsitteistö ja tutkimuskysymykset.....	3
1.2. Aiempi tutkimus.....	10
1.3. Lähteet ja metodi.....	12
2. Diplomaattinen vastapunnus Serbian resurssina	19
2.1. Pohjois-Kosovon kriisi murroskohtana.....	20
2.2. Mikä Venäjää hiertää?.....	28
3. Venäjä aktiiviset toimenpiteet ”aitojen serbien” puolesta	37
3.1. Pohjois-Kosovon edunvalvoja	38
3.2. Kenelle jaetaan Venäjä-kortti?.....	50
3.3. Nationalistiset myytit ja narratiivit vipuvartena.....	57
4. Venäjä – houkutteleva vaihtoehto?	64
4.1. Kaksinaamainen ja ekspansiivinen NATO yhteisenä turvallisuushkana	65
4.2. Poliittisesti painostettu poliittinen painostaja: Euroopan unioni.....	74
4.3. Suurvalta ja ortodoksinen veriveli Serbian ja serbien suojelijana	80
5. Johtopäätökset	90
Lähteet	98
I PRIMÄÄRIAINESTO	98
II VERKKOMEDIA, SANOMALEHDET, AIKAKAUSLEHDET	98
III JÄRJESTÖJEN JULKAISUT.....	98
IV TUTKIMUSKIRJALLISUUS	99
V OPINNÄYTETYÖT	107
VI INTERNET-LÄHTEET	107

1. Johdanto

Venäjän Balkanilla ja Serbiassa tapahtuvan ulkopoliittisen vaikuttamisen kuvailuun ovat akateemikot ja poliittiset kommentaattorit käyttäneet kosolti mustetta. Maaliskuun 2011 ja huhtikuun 2013 välillä käyty ”Belgrad-Pristina-dialogi” on kuitenkin jäänyt näiltä tutkimuksilta ja analyyseilta katveeseen. Täyttääkseen tämän tutkimuksellisen aukon, tämä *pro gradu* pureutuu poliittisen historian tieteenalalle tyypillisen lähdekriittisen metodologian ja aihepiirin tutkimuksessa paitsioasemaan jääneen Venäjän ulkopoliittikan tutkimuksen käsitteistön avulla siihen, miten Venäjä pyrki vaikuttamaan Serbiassa Belgrad-Pristina-dialogiin liittyvissä poliittisissa asiakokonaisuuksissa maaliskuusta 2011 aina huhtikuuhun 2013 saakka.

Vuoden 1999 sodan jälkeen Serbiasta irtautunut ja vuonna 2008 yksipuolisesti itsenäiseksi julistautunut Kosovo on aina näihin päiviin saakka kulkenut päättäväisesti kohti täysimääräistä itsenäisyyttä. Tällä tiellä sen matkaa on hidastanut Serbian periksiantamaton vastustus, jolle YK:n turvallisuusneuvoston pysyvä jäsen Venäjä on suonut tukensa. Helmikuun 2008 itsenäisyysjulistuksen jälkeen Kosovon ja Serbian väliset suhteet käytännöllisesti katsoen jäätyivät, ja kansainvälisten toimijoiden huoli tilanteen eskalaatiosta kasvoi. Kansainvälisen tuomioistuimen ICJ:n Kosovon itsenäisyyttä puoltava neuvoantava lausunto vuonna 2010 muutti tilanteen: aika näytti olevan kypsä poliittisen ratkaisun edistämiseksi. Avatakseen maiden välisen poliittisen takalukon, antoi YK:n yleiskokous rauhanvälittäjän mandaatin EU:lle.¹

Syntyi EU:n fasilitoima Belgrad-Pristina-dialogi, joka tavoitteli Kosovon ja Serbian välisten suhteiden ”normalisoimista”. Tämä tarkoitti ratkaisujen tuomista vähemmistöjen oikeuksiin sekä kahdenvälisiin ”teknisluonteisiin” – kuten telekommunikaatioyhteyksiin ja byrokraatiaan – liittyviin kysymyksiin. Dialogi asettui jatkeeksi EU:n laajentumispoliitikalle, joka oli institutionalisoitunut Länsi-Balkanille² vuoden 2003 Thessalonikin huipukokouksessa. EU kiritti osapuolia tarjoamalla dialogissa onnistuneesta normalisoinnista porkkanana syventyvää EU-integraatiota. Tähän sekä Serbia että Kosovo suhtautuivat myönteisesti. Serbia näki dialogin mahdollisuutena ottaa askel kohti EU-jäsenyysneuvottelujen avaamista, parantaa serbienemmistöisen Pohjois-Kosovon asemaa ja viivyttää Kosovon itsenäisyyden tunnustamista. Tosin soraääniä kuului maan oppositiosta, jossa dialogin nähtiin johtavan vääjäämättömästi Kosovon itsenäisyyden tunnustamiseen ja

¹ Visoka 2017, 186–187.

² Nimityksellä ”Länsi-Balkan” viitataan EU:ssa niihin Balkanin maihin, jotka eivät ole olleet EU:n jäseniä: Albaniaan, Pohjois-Makedoniaan, Montenegroon, Kosovoon, Serbiaan, Bosnia-Hertsegovinaan sekä vuoteen 2013 asti myös Kroatiaan. Ks. esim. Sekulic 2020.

heikentävän dialogin ulkopuolelle jätettyjen Kosovon serbien asemaa. Kosovon hallitus taas näki dialogissa tilaisuuden vakiinnuttaa asemaansa Pohjois-Kosovossa ja näin edistää euroatlanttista integraatiota sekä ottaa askeleita kohti täysimääräistä suvereniteettia.³

Kahden myrskyisän vuoden jälkeen, huhtikuussa 2013 osapuolet ottivat askeleen kohti kokonaisvaltaista normalisointia allekirjoittamalla Brysselin sopimuksen, jossa sovittiin normalisoinnin periaatteista. Huolimatta siitä, että lopputulosta on pidetty EU:n onnistumisena, on sopimuksen toimeenpanossa ollut haasteita. Sopimus ei ole korjannut edellisten rauhanrakennuspyrkimysten epäonnistumisia toivotulla tavalla, vaan se pikemminkin voimaannutti etnonationalistisia eliittejä ja sulki sopimuksen piiristä yhteisöt, jotka hyötyisivät rauhasta eniten. EU:n laajentumispolitiikkaa Länsi-Balkanilla tutkineen Tatjana Sekulićin mukaan alueen valtioiden institutionaaliseen kehitykseen ja rauhanrakennukseen eli myös Kosovon ja Serbian suhteisiin vaikuttavat konfliktinjälkeisten yhteiskuntien piirteet. Näihin lukeutuvat muiden muassa etninen nationalismi sekä kysymykset siitä, onko ”etnisyys”, ”valtio” vai ”kansalaisuus” poliittisen edustuksellisuuden mittari.⁴

Ratkaisemattomien etnisten kysymysten lisäksi sopimuksen toimeenpanoa on haitannut Serbian ongelmallinen geopoliittinen asema Venäjän ja EU:n välissä, joka on herättänyt huolia siitä, että Venäjän läsnäolo heikentäisi Kosovon ja näin koko alueen vakautta. Kosovon kysymys syvensikin 2000-luvulla Venäjän ja Serbian suhteita, sillä Venäjä näki sen niin turvallisuuspoliittisena uhkana itselleen kuin raadollisena esimerkkinä länsimaiden ”yksipuolisista” toimista. Tästä huolimatta Venäjä piti Kosovon itsenäisyyttä mahdollisena, jos poliittinen länsi⁵ tekisi sopimuksen sen kanssa. ICJ:n Kosovon itsenäisyyttä puoltava lausunto muutti pelikenttää ratkaisevasti. Luottamalla sokeasti Venäjään Serbia oli ajautunut alakynteen. Serbian poliittinen eliitti päättikin luottaa EU:n visioon suhteiden normalisoinnista. Näin dialogi asettikin näin haasteen Kosovon *de jure*-itsenäisyyden tiellä turvallisuusneuvostossa seisovalle Venäjälle, joka oli sitonut oman kantansa Serbian kantaan.⁶ Venäjän taktiikka oli jättäytyä pois dialogista samalla ilmoittaen enteilevästi, että sen aktiivinen työ Kosovon kysymyksessä jatkuisi ”uusilla keinoilla”.⁷

³ Visoka 2017, 188–191; Sekulic 2020, 147–154.

⁴ Doyle–Visoka 2016, 867; Visoka 2017, 16–17, 191–192; Emini–Stakic 2018, 1–8; Sekulic 2020, 55–57.

⁵ Jasmin Mujanovicia (2018,2) mukaillen tutkimus käyttää termiä poliittinen länsi niistä Länsi-Euroopan valtioista ja britti-imperiumin entisistä osista, jotka ovat vauraita parlamentaaraisia demokratioita ja ovat hallitsevassa asemassa globaalissa taloudessa ja geopolitiikassa. Termi on yksinkertaistava, mutta aineiston perusteella ”monoliittinen” näkemys poliittisesta lännestä oli monessa käänteessä läsnä. Retoriikassaan Venäjä niputti Yhdysvallat, Iso-Britannia ja Kosovon itsenäisyyden tunnustaneet EU-maat yhteen ”Kosovon ystäviksi”.

⁶ Bieber 2020, 23–24, 37–45, 102–108. Petrovic 2010, 29–32; Bechev 2017, 62–64; Visoka 2017, 213.

⁷ Venäjän pysyvä Etyj-edustaja Asimov Etyjin pysyvässä neuvostossa 29.7.2010.

1.1. Keskeinen käsitteistö ja tutkimuskysymykset

Ulkomaiset poliitikot ovat liittäneet Venäjän vaaleihin ja kansanäänestyksiin sekaantumisiin, joita on tapahtunut planeetan joka kolkassa. Todellisuudessa asia on vakavampi. Venäjä on sekaantunut heidän aivoihinsa ja he eivät tiedä, mitä tehdä muuttuneen tietoisuutensa kanssa. Epäonnistuneesta 1990-luvusta saakka [...] eurooppalaiset ja amerikkalaiset [politiikan] asiantuntijat ovat yhä useammin erehtyneet ennustuksissaan. Heitä yllättää ja suututtaa äänestäjien paranormaalit preferenssit. Hämmennyksissään he puhuvat populismin invaasiosta. Niinkin voi sanoa, jos ei ole sanoja.⁸

– Vladislav Surkov, entinen Kremlin avustaja ja “pääideologi”

Venäjä on 2010-luvulla sekaantunut useiden vieraiden valtioiden sisäpolitiikkaan monin tavoin. Tunnetuimmat tapaukset lienevät Krimin valtaus vuonna 2014, Iso-Britannian Brexit-kansanäänestys vuonna 2016 ja Yhdysvaltain presidentinvaalit vuonna 2016. Eräät tutkijat kehottavat tarkastelemaan tätä toimintaa Venäjän omista lähtökohdista käsin, jotta toiminnan tavoitteiden moninaisuutta voisi kaikessa kirjavuudessaan käsitteellistää, ja jotta tutkija ei astuisi politisoituneiden käsitteiden loppumattomaan suohon.⁹

Tästä näkökulmasta lähestyessä katse kiinnittyy ensimmäisenä Venäjällä kylmän sodan jälkeen tapahtuneisiin turvallisuusajattelun muutoksiin. Venäjän ulkopoliitiikan tutkijan Aleksandr Serguninin mukaan maassa tehtiin viimeistään 2000-luvun alussa irtiotto yksinomaan sotilaallisia uhkia korostaneeseen neuvostoajatteluun. Uudessa ajattelussa korostuivat keskenään riippuvaiset “ei-sotilaalliset turvallisuusfaktorit” (ven. *mjagkie faktori bezopasnosti*) ja kansainvälisen järjestelmän muutokset. Uusi ajattelu näki uhiksi kasvavan keskinäisriippuvuuden luomat ilmiöt kuten maahanmuuton, rajat ylittävän rikollisuuden ja epidemiat; kaksinapaisen maailmanjärjestelmän hajoamista seuranneen Euroopan valtatasapainon muutoksen; sekä globalisaation valtioiden suvereeniutta ja perinteisiä arvoja rapauttavan vaikutuksen. Näiden nähtiin aiheuttavan maan sisäistä vakautta heiluttavia separatismia, ääriliikehdintää, terrorismia sekä demokraattisia muutoksia ja ne kumpusivat erityisesti länsimaiden *pehmeästä vallasta*^{10,11}

⁸ Surkov 11.2.2019, *Dolgoe gosudarstvo Putina*. Kirjoittajan vapaa suomennos.

⁹ Fridman 2018, 3–4, 11–16; Renz 2016, 283–287, 293–297; Smith – Renz 2016, 2–5, 8–10.

¹⁰ Pehmeä valta on politiikan tutkija Joseph Nyen (2004, 5–21, 25–35) mukaan toimijan kykyä lisätä poliittisen agendansa houkuttelevuutta aineettomilla tekijöillä, eli saada vaikutettava toimimaan vaikuttajan tahottomalla tavalla ilman painostusta tai maksua. Näitä tekijöitä ovat kansainväliset instituutiot, integraatio, ideologiat, arvo- ja moraalikäsitteet, esimerkilliset poliittiset tavoitteet, yhteiskunnan vauraus ja avoimuus sekä valtion ja kansalaisyhteiskuntien tuottama kulttuuri. Sen merkitys on korostunut informaatioaikakaudella, jolloin viestiä voi levittää aiempaa nopeammin, laajemmin ja halvemmalla. Nye liittää pehmeän vallan ensisijaisesti länsimaisiin demokratioihin ja liberaaleihin arvoihin, mutta sanoo sen olevan myös kulttuurisidonnaista.

¹¹ Sergunin 2003, 10–16; Sergunin 2016, 37–45, 159–160.

Ajattelun juurtuminen venäläiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan ei ole tarkoittanut yhtä tiettyä lähestymistapaa länsimaita kohtaan, joiden koettiin kasvattavan “pehmeitä uhkia”. Venäjä-tutkija Andrei Tsygankovia seuraten 2000-luvulla Venäjän suhdetta länsimaihin on määrittänyt *yhteistyö* ja *suoraviivaisuus*. Terrorismin vastaisessa sodassa Venäjä pyrki tiiviiseen yhteistoimintaan länsimaiden kanssa, mutta Irakin sota sekä Georgian, Ukrainan ja Kirgisian *väri vallankumoukset* muuttivat lähestymistapaa asteittain suoraviivaisuuteen. Tämä huipentui viiden päivän sotaan Georgiassa vuonna 2008 ja vuotta aiemmin Putinin pitämään puheeseen Münchenin turvallisuuskonferenssissa, jossa hän kritisoi painokkaasti länsimaita ja eritoten Yhdysvaltoja unilateralismista. Ennen Georgian sotaan presidentiksi noussut Dmitri Medvedev oli kaikesta huolimatta valmis yhteistyöhön. Hänen aikanaan Yhdysvaltojen ja Venäjän suhteet “nollattiin” ja hän teki aloitteen eurooppalaisesta turvallisuussopimuksesta (EST). Kun EST kariutui ja sota Libyassa alkoi keväällä 2011, suoraviivaisuus alkoi tehdä paluuta. Vladimir Putinin nousua uudestaan presidentiksi 2012, ryhtyi Venäjä kohottamaan “geopoliittista relevanssiaan” vastatakseen poliittisen lännen aiheuttamaan turvattomuuden tunteeseen.¹²

Serguninin mukaan edellinen kehitys on syntynyt vuoropuhelussa sen kanssa, miten ei-sotilaallisia turvallisuusfaktoreita on tulkittu. Sergunin mukaan vuosina 2011–2013 Venäjän ulkopoliittikkaan vakiintui ei-sotilaallisia turvallisuusfaktoreita korostava “pehmeän vallan politiikan” *operationaalinen koodi* eli eräänlainen linssi, jonka kautta erilaisia turvallisuuden ilmiöitä ja niihin liittyviä kansainvälispoliittisia prosesseja tulkitaan ja minkä periaatteiden mukaan niihin reagoidaan. Ensimmäisen eksplisiittisen mainintansa se sai vuoden 2013 ulkopoliittisessa konseptissa.¹³ Siinä välineen nähtiin rakentuvan:

... kansalaisyhteiskunnan potentiaalin, informaation, sekä kulttuurin ja muiden perinteiselle diplomatialle vaihtoehtoisten teknologioiden ja metodien – mukaan lukien kulttuuristen ja ihmisoikeudellisten hankkeiden rahoittamisen varjolla tapahtuvien toimien – varaan, [...] joiden käyttö yhdessä ihmisoikeuskonseptien kanssa luovat [...] poliittista painetta suvereeniä valtioita kohtaan, puuttamalla niiden sisäisiin asioihin, horjuttamalla niiden poliittista tilannetta ja manipuloida yleistä mielipidettä.¹⁴

“Pehmeän vallan politiikka” helpottaa ymmärtämään tutkimuksen kannalta relevantteja venäläisiä ajattelumalleja ja ulkopoliittisia lähestymistapoja, mutta yrittäessään selittää kaiken kattavasti Venäjän ulkopoliittikkaa se ei lopulta tule selittäneeksi yhtään mitään.

¹² Tsygankov 2014, 346–352; Tsygankov 2012, 40–42, 118–122, 129–132, 240, 248–254; Valerie Pacer (2016, 164–166) tosin kirjoittaa, että käänös tapahtui jo syksyllä 2011, jolloin Putinin ehdolle asettumisesta seuraavan kesän presidentinvaaleissa ilmoitettiin.

¹³ Sergunin 2016, 32–49; Feklyunina – White 2014, 130.

¹⁴ Venäjän ulkopoliittinen konsepti 2013.

Serguninin tekemät havainnot operatiivisen koodin toimeenpanevasta puolesta ovat silti ensiarvoisen oleellisia. Hänen mukaansa toimeenpanossa kansallisia intressejä pyritään edistämään vaikuttamalla vieraiden valtioiden poliittisiin preferensseihin metodeilla, jotka perustuvat “maksuihin, painostukseen ja oman houkuttelevuuden lisäämiseen”.¹⁵

Tällä tutkimuksella on kolme avainkäsitettä, joiden avulla Venäjän ulkopoliittikan operatiivisen koodin eli ulkopoliittisen vaikuttamisen toimeenpanoa voi älykkäästi analysoida. Ensimmäinen näistä on *aktiiviset toimenpiteet* (ven. *aktivnie meropriatia*). Käsite on perua neuvostoliittolaisesta turvallisuuspolitiikasta. Venäjän turvallisuuspolitiikan tutkijan Katri Pynnöniemen mukaan se on Venäjälle kansallisten intressien aktiivisen puolustamisen väline, jolla neutralisoidaan ja ehkäistään turvallisuusuhkia. Säilyttääkseen selitysvoimansa on huomioitava, ettei nyky-Venäjän aktiivisia toimenpiteitä voi pitää ainoastaan neuvostoversion päivityksenä. Poliittisen todellisuuden lisäksi myös Venäjän intressit ja tavoitteet ovat erilaisia ja entistä keskinäisriippuvaisemmassa ja monimutkaisemmassa maailmassa moniulotteisempia mitä Neuvostoliiton tavoitteet aikanaan.¹⁶

Aktiivisiin toimenpiteisiin luetaan diplomaattisia, taloudellisia, poliittisia ja informaatioon perustuvia välineitä, joilla pyritään vaikuttamaan ulkovaltojen toimintaan siten, että niillä ehkäistään itseensä kohdistuvia uhkia. Neuvostokäsitteeseen sisältyi yhtäältä toimenpiteet “sanoin”, kuten disinformaatiolla¹⁷ ja propagandalla, toisaalta toimet “teoin”, kuten valtionvastaisen toiminnalla, poliittisilla provokaatioilla sekä ulkomaisten protesti- ja puolisolitaallisten liikkeiden tukemisella. Aktiivisilla toimenpiteillä pyrittiin siis luomaan otolliset olot ulkopoliitikalle ja sen tavoitteille vaikuttamalla vastapuoleen. Oleellinen osa aktiivisia toimenpiteitä oli ideologinen vaikuttaminen, jolla pyrittiin muokkaamaan kohdevaltioiden politiikkaa asettamalla sen poliittiset instituutiot haastamaan asemaan. Tämä tapahtui muun muassa madaltamalla yhteiskunnan moraalialia hyödyntämällä kohdemaassa toimivia organisaatioita sekä käyttämällä diplomaattisia, psykologisia ja informaatioon perustuvia toimia sekä sosiaalista manipulaatiota ja kiristämistä. Neuvostokäsite on toiminut pohjana myös nykyisille ulkopoliittisen vaikuttamisen lähestymistavoille.¹⁸ Aktiivisten toimenpiteiden luonteenpiirteitä ovat systemaattisuus ja valtiojohto-

¹⁵ Sergunin 2016, 42–49, 159–160; Kiseleva 2015; Feklyunina – White 2014, 130.

¹⁶ Pynnöniemi 2019, 155–160; Fridman 2018, 4–7.

¹⁷ Neuvostoliiton ja Venäjän aktiivisia toimenpiteitä tutkinut Thomas Rid (2020, 2–3, 11) määrittelee disinformaation viestiksi, joka sisältää niin oikeita kuin tekaistujakin tietoja: ollakseen onnistunut, disinformaation on reflektoitava ainakin vähän tosiasioita. Käsite on kaikkea muuta kuin uusi. Viestintäteknologien murrokset sekä suurvaltopoliittinen kilpailu ovat tehneet tilaa disinformaatiolle 1920-luvulta asti.

¹⁸ Darczewska – Zochowski 2017, 5–7, 12–15, 56–59.

suus, vääristeltyjen tietojen sisältäminen sekä pyrkimys vastapuolen heikentämiseen lyömällä “kiiloja” etnisten ryhmien välille ja poliittisten puolueiden sisälle tai heikentämällä luottamusta poliittisia instituutioita kohtaan.¹⁹

Toinen keskeinen käsite *julkisuusdiplomatia*, joka on suoraan ulkomaisille yleisöille kohdennettua, vaikuttavaa viestintää. Se on määritelty Venäjän ulko- ja turvallisuuspoliittisissa konsepteissa informaatioturvallisuuden lisäämisen merkittävämmäksi väyläksi ulkomailta. Sen perimmäinen pyrkimys on vaikuttaa vieraiden valtioiden kansalaismielipiteisiin ja poliittisiin prosesseihin lausunnoilla ja median välittämällä informaatiolla siten, että Venäjän oma “sympaattisuus ja vakuuttavuus kasvavat”. Venäjän julkisuusdiplomatian kohderyhmiä ovat Venäjään suopeasti suhtautuvat väestöryhmät, joiden avulla voi “luoda tulevaisuudenkuvia ja vahvistaa Venäjän valtiollisuutta”.²⁰

Julkisuusdiplomatialla Venäjä pyrkii lisäämään “maan sympaattisuutta ja vakuuttavuutta sen saavutusten avulla” ja näin muokkaamaan ulkopuolisten tarkkailijoiden tulkintoja itsestään. Näin se pyrkii luomaan itselleen “objektiivisiin realiteetteihin perustuvaa houkuttelevaa brändiä”, jossa yhdistyvät ulkopuolisten tarkkailijoiden tulkinnat sen maineesta sekä vihollisten ja kilpailijoiden luomasta “antibrändistä” eli toimijasta rakennetusta negatiivisesta kuvasta. Tähän liittyen politiikan tutkija Natalia Burlinova sanoo, ettei “putinilaisessa” ymmärryksessä Venäjän houkuttelevuus koostu ainoastaan positiivisten mielikuvien rakentamisesta siitä itsestään, vaan sillä pyritään myös esittelemään “vaihtoehtoisia näkökulmia maailmaan”.²¹ Monet tutkijat ovat päätyneet päätelmään, että Venäjän pehmeän vallan käyttö olisi epäonnistunut sen valtiokeskeisen luonteen vuoksi ja pitäneet sitä käytännössä propagandana ja ideologisena aggressiona.²²

Aineistoanalyysin perusteella aktiivisia toimenpiteitä ja julkisuusdiplomatiata läpileikkaava teema oli *historiapoliittikka*, joka on poliittisille intresseille ja tavoitteille perustuvaa historian tapahtumien käyttöä. Historiaan vetoavassa argumentoinnissa ei ole olennaisinta sen tieteellisyys tai todenmukaisuus, vaan sen tarkoitusperät ja päämäärät.²³ Ve-

¹⁹ Rid 2020, 11–12.

²⁰ Sergunin 2016, 49–56; Cwiek-Karpowicz 2012, 9.

²¹ Sergunin 2016, 44–50; Kosachev 7.10.2012, *The Specifics of Russian Soft Power*; Burlinova 7.4.2015, *Russian soft power is just like Western soft power, but with a twist*.

²² Keating – Kaczmarek 2017, Avgerinos 2009; Cwiek-Karpowicz 2012.

²³ Hentilä 2001, 28–33. Akateemiseen keskusteluun käsitteen toi 1980-luvulla Jürgen Habermas, jolla hän viittasi eräiden historioitsijoiden pyrkimykseen esittää Natsi-Saksa erillisenä ilmiönä ”normaalista” Saksan historiasta poliittisista syistä. Aihetta tutkineen Pilvi Torstin (2003, 22–25, 47, 50–51) mukaan historiapolitiikka käyttää historiantutkimuksen, ”historiakulttuurin” ja ”historiallisen tietoisuuden” tuotteita legitimoidaan poliittisia argumentteja ja tavoitteita. Historiakulttuuri on se kulttuurin alue, jossa ihmiset kohtaavat

näjällä historiapolitiikka on kokenut reinkarnaation 2010-luvulla. Historialla oli keskeinen rooli jo Neuvostoliitossa, ja sitä hyödynnettiin myös uuden kansallisen identiteetin rakennuksessa Putinin valtaannousun jälkeen 2000-luvulla. Se tuli hiljalleen osaksi myös ulkopoliittikkaa, kun erilaiset identiteettipoliittiset kiistat Itä-Euroopassa nostivat päätään. Ulkopoliitikassa Venäjä toteuttaa historiapolitiikkaa muistotilaisuuksien, valtiollisten historiahankkeiden sekä Kreml-myönteisen median ja venäläisten tutkimuslaitosten avulla – joista tosin viimeksi mainittu on rajattu pois tästä tutkimuksesta.²⁴

Tutkimuskysymykset ja työn rakenne

Tämä tutkimus pyrkii lähdekriittisellä sisällönanalyysillä kuvailemaan kokonaisvaltaisesti sitä, millaisilla tavoilla Venäjä pyrki vaikuttamaan Serbiassa Belgrad-Pristina-dialogin aikana. Tutkimus keskittyy diplomaattisiin, poliittisiin ja informaatioon perustuviin toimiin, jotka olivat liitoksissa suoraan Kosovoon tai Belgrad-Pristina-dialogin sisältöihin. Tämän kysymyksenasettelun kautta tutkimus tulee tarkastelleeksi Venäjän vaikuttamista kolmen temaattisen kokonaisuuden kautta. Nämä kokonaisuudet ovat *kansainvälispoliittinen yhteistyö monen- ja kahdenvälisesti, aktiiviset toimenpiteet Serbian sisäpolitiikassa, sekä houkuttelevuuden rakentaminen julkisuusdiplomatialla Serbian julkisuus-tilassa*. Tätä jakoa noudattelee myös tutkimuksen rakenne.

Luku 2 perehtyy siihen, miten Venäjä toimi Serbian resurssina monenvälisissä kansainvälisissä järjestöissä Belgrad-Pristina-dialogin aikana. 2000-luvulla Venäjä on valjastanut kansainvälisen asemansa Serbian poliittiseksi tueksi Kosovon kysymyksen kansainvälisessä hallinnassa. Turvallisuusneuvoston pysyvänä jäsenenä Venäjä on voinut estää Kosovon muodollisen itsenäisyyden, mutta sen mahdollisuudet rajautuvat vaihtoehtojen tarjoamiseen nykyisen kansainvälisen järjestelmän institutionaalisissa rakenteissa. Kansainvälispoliittisen kontekstin ymmärtäminen auttaa käsittämään myös niitä olosuhteita, jossa Venäjän poliittiset toimet ja julkisuusdiplomatia tapahtuu.²⁵ Tämä luku tulee myös avanneeksi sitä, minkälainen kansainvälispoliittinen kysymys Kosovo Venäjälle on.

Luku 3 tarkastelee sitä, miten Venäjä vaikutti “aktiivisin toimenpitein” Serbian sisäpolitiikassa, jossa se oli kasvattanut painoarvoaan Kosovon kysymyksen lisäksi myös talou-

menneisyytensä ja rakentavat suhteensa siihen. Historiatietoisuuden menneisyyden tulkintojen, nykypäivän käsitysten ja tulevaisuuden odotusten monitahoisena yhtälönä, joka auttaa yksilöä yhdistämään menneen ja tulevan ja rakentamaan jatkuvuuden tunnetta. Historialliset kokemukset ja historiakulttuurista ammennettu tieto säilyy *sosiaalisessa muistissa*, jonka yksilö voi myös hylätä. Balkanin nationalismeja tutkinut Maria Todorova (2004, 2) sanoo yhteisöjen sosiaalisen muistin ja historiatietoisuuden olevan manipuloitavissa.

²⁴ Bešlin 2016, 139–153.

²⁵ Sakwa 2017, 133–135; Sergunin 2016, 19–20.

dellisen yhteistyön avulla. Venäjä painosti erilaisten poliittisten ja informaatioon perustuvien keinojen yhdistelmällä Serbiaa hyödyntämällä sen sisäpoliittisten pintavirtausten alla olevia yhteiskunnallisia jakolinjoja Kosovon suhteen.²⁶ Tässä tutkimus tarkasteleekin siis nimenomaisesti niitä tapoja, joilla Venäjä puuttui Serbian sisäisiin kysymyksiin.

Luku 4 taas tutkii sitä, miten Venäjä pyrki kasvattamaan omaa houkuttelevuuttaan omalla julkisuusdiplomatiallaan. Huolimatta siitä, että julkisuusdiplomatiassa käytettiin samalla tavalla alustana tiedotusvälineitä kuin “aktiivisissa toimenpiteissä”, julkisuusdiplomatiikan käsitteen avulla tarkastellaan nimenomaisesti sitä, miten Venäjä rakensi omaa houkuttelevuuttaan. Kuten aktiivisissa toimenpiteissäkin, myös julkisuusdiplomatiassa disinformaatio oli läsnä – mutta sitä käytettiin pikemminkin Venäjän oman kuvan vahvistamiseen kuin Serbian sisäpolitiikkaan puuttumiseen. On toki huomattava, että pyrkiessä näin muokkaamaan serbialaisten ja serbien mielipiteitä rakentamalla niin “brändejä” kuin “antibrändejä”, tuli se tietysti myös lisänneeksi poliittista painostusta sellaisia tahoja kohtaan, jotka eivät suhtautuneet suopeasti Venäjän poliittisiin tavoitteisiin.

Tutkielman viimeisessä luvussa reflektoidaan Venäjän käyttämiä vaikuttamisen tapoja ja niiden sisältöjä. Täsmällistä arviota Venäjän vaikutuksen tehokkuudesta on mahdoton mitata historian tutkimuksella, mutta tutkimuskirjallisuuden ja aineiston vuoropuhelu tarjoaa paljon analyyttisiä työvälineitä ilmiön reflektointiin. Johtopäätöksissä tarkastellaankin myös sitä, miten Venäjä käytti vaikutusvaltansa kanavoinnissa erilaisia mikro-, rakenne-, ja järjestelmätason haurauksia hyväkseen.

Lähihistorian haaste ja näkökulmalliset valinnat

Tutkimus on määritelmällisesti lähihistoriallinen²⁷. Kirsti Henriksson ja Pirkko-Liisa Kastari kehottavat lähihistoriallisissa aihepiireissä keskittymään *longue duree*-metodilla pitkän aikavälin kehitykseen. Tämä tutkimus tarkasteleekin Venäjän ulkopoliittisen vaikuttamista Serbiassa valitulla ajanjaksolla pitkän historiallisen kehityksen kontekstissa. Tämä ei koske vain vaikuttamispyrkimyksiä vaan täysimääräisesti myös sitä historiallista kehityspolkua, jota kulkiessaan Venäjä on päätenyt ulkopoliitikassaan toimien laajamittaiseen käyttöön. On myös huomioitava, että aineistossa voi toistua erilaisia myyttejä, väärinkäsityksiä ja eritoten poliittisesti motivoituja väittämiä.²⁸ Tähän vastatakseen tutkimus on ottanut vaikutteita kansainvälisen politiikan tutkimuksesta ja sen teorioista. Suhde

²⁶ Walker 2018, 11–12.

²⁷ Soikkanen 1995, 115–117.

²⁸ Henriksson – Kastari 2001, 132–138;

näihin teorioihin on heuristinen: niiden avulla pyritään ennen kaikkea käsittämään menneisyyttä uudella tavalla ja rakentamaan vuoropuhelua teorioiden ja menneisyyden lähteiden välille, eikä suinkaan pyritä osoittamaan teorioita oikeiksi tai vääriksi.²⁹

Tutkimus on eritoten omaksunut ajattelumalleja sosiaalisesta konstruktivismista, joka tutkii “objektiivisen todellisuuden” sijasta sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta kielen ja siinä esiintyvien symbolien ja diskurssien eli merkitysjärjestelmien kautta. Koska turvallisuus ja erilaiset uhat eivät ole luonnollisia vaan sosiaalisesti kielen kautta rakennettuja, täytyy valtion intressejä ja sen toimintaa käsitteellistääkseen analysoida sen itseymmärryksen eli identiteetin rakentumisen logiikkaa. Ulkopoliittisia intressejä ja tarkoituksia määriteltäviä identiteettejä tuotetaan laajoissa sosiaalisissa järjestelmissä, johon valtiot ovat kiinnittyneet. Valtioiden preferenssit eivät ole ehdollistuneet vain resurssikamppailulle kansainvälisessä järjestelmässä, vaan ne ovat muuttuvassa ympäristössä tapahtuvan sosiaalisen rakentumisen tulosta. Kansainvälinen järjestelmä on näin eri sosiaalisten järjestelmien kilpailua, jossa näiden järjestelmien yhteensopivuus määrittää valtioiden välisten suhteiden luonteen.³⁰

Tutkimukseen vaikuttaa hyvin käytännönläheisesti myös kansainvälisen politiikan tutkimuksen liberaalin koulukunnan ajattelumallit. Ensinnäkin, “Venäjistä” tai muista valtioista puhuttaessa tutkimuksessa viitataan yksinomaan niiden instituutioiden toimintaan, jotka puhuvat valtioiden ja kansalaisten äänellä kansainvälisillä areenoilla. Tämä ei tarkoita kansojen olevan monoliitteja, joiden näkemyksiä valtiohallinnon toiminta edustaisi. Toiseksi aineistossa käsiteltäviä näkemyksiä kansainvälisestä oikeudesta tai kansainvälisistä normeista peilataan implisiittisesti liberaaleihin käsityksiin.

Viimeinen lähihistorian haaste on aiheen poliittinen relevanttius yhä tänään. Kosovon tilanne pysyy jossain määrin epävakana ja sen perinnöstä kansainvälisissä suhteissa kiistellään vieläkin. Tämä näkyy myös aineistoissa monella tapaa, erityisesti Venäjän länsimaista eroavana tulkintana Kosovon sodan tapahtumista. Tämän tutkimuksen fokus on kuitenkin pääosiltaan siinä, millaisia kielellisiä vallankäytön välineitä nämä tulkinnat ovat – vaikka niiden historiallista taustaakin tarkastellaan. On myös pidettävä mielessä, ettei historiantutkimus voi saavuttaa täydellistä objektiivisuutta tutkimuskohteestaan. Ih-

²⁹ Hannikainen–Danielsbacka–Tepora 2013, 13.

³⁰ Wendt 1992 397–405; Skidmore 1997 1–4, 180–182.

miset toimivat ja myös kirjoittavat historiaansa aina menneisyydestä periytyneiden poliittisten, yhteiskunnallisten ja sosiaalisten olosuhteiden vallitessa³¹. Tutkimus on vain tietystä hyvin perustellusta näkökulmasta tehty työ.

Lienee kuitenkin syytä täsmentää, että tutkijalle itselleen Kosovo, Venäjä tai Serbia eivät herätä suuria poliittisia intohimoja suuntaan tai toiseen. Tosin asuinkirjani ovat olleet vuorollaan kahdessa jäljempässä valtiossa – ja kiinnostukseni niiden historiaan, yhteiskuntaan ja ihmisiin on ollut ehtymätön. Sekä Pietarissa että Novi Sadissa olen kyllä altistunut länsivastaiselle ja nationalistiselle revisionismille, sillä ei niitä karkuunkaan pääsyt. Suhtautumiseni näihin ilmiöihin on kuitenkin ajan kuluessa muuttunut varaukselliseksi uteliaisuudeksi. Se kantaa toivottavasti hedelmää tämän tutkimuksen muodossa.

1.2. Aiempi tutkimus

Tämä tutkimus asettuu osaksi poliittisen historian tutkimusperinteitä, mutta se on ottanut vaikutteita kansainvälisen politiikan tutkimuksen, poliittisen sosiologian, konfliktitutkimuksen sekä poikkitieteellisen Venäjä-tutkimuksen perinteistä. Viimeksi mainitun tavoitteena on tuottaa yhteiskunta-, kauppa-, oikeus- ja humanististen tieteiden työkaluja hyödyntämällä käytännöllistä ja holistista tietoa Venäjästä, sen maantieteestä, poliittisesta ja taloudellisesta järjestelmästä ja kulttuurista. Alun perin se palveli kolonialistisia ja imperialistisia tarkoitusperiä, mutta myöhemmin aluetutkimuksen paradigmoja on syntynyt laajemminkin. Suomessa Venäjä-tutkimus alkoi Neuvostoliittoa tutkineena idäntutkimuksena. Aiemmin etenkin turvallisuuspolitiikkaa ja myöhemmin myös elinkeinoelämän ja maabrändäyksen tarpeita palvellut tutkimushaara on vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen lähestynyt Venäjää entistä enemmän sen omista lähtökohdista käsin.³²

Tutkimusta Venäjän ulkopoliittisesta toiminnasta Belgrad-Pristina-dialogin aikana ei ole aiemmin tehty. Se on rajattu jopa aihepiirin kattavimpien yleisteosten, Dimitar Bechevin *Rival Power* sekä Vselovod Samokhvalovin *Russian-European Relations in the Balkans and Black Sea Region* -teosten ulkopuolelle. Bechev perehtyy Venäjän kylmän sodan jälkeisen Balkanin ulkopoliitiikan yleisiin sisältöihin ja siihen vaikuttaneisiin geopolittisiin tekijöihin. Sen sijaan Samokhvalov tarkastelee kirjassaan Venäjän Balkanin politiikkaa sisäisen keskustelun ja siinä rakentuvien identiteettien näkökulmasta.³³

³¹ Marx 1852, 5.

³² Miklossy 2015, 61–71.

³³ Bechev 2017, Samokhvalov 2017.

Näiden lisäksi Venäjän ulkopoliitikasta Serbiassa ja Balkanilla on kirjoitettu paljon artikkeleita. Helsingin ihmisoikeuskomitea-kansalaisjärjestön ja ISAC Fundin esseekokoelmat käsittelevät monipuolisesti Venäjän ja Serbian kahdenvälisiä suhteita poliittisista, ideologisista, sosiaalisista ja taloudellisista lähtökohdista. Näissä ja muissa artikkeleissa Venäjän vaikutusvallan rakennuspalikoina on pidetty maiden yhteistyötä kansainvälisissä instituutioissa³⁴; investointeja ja energiayhteistyötä³⁵; julkisuusdiplomatiata³⁶ ja sen sisältämiä kulttuuri- ja historiapolitiikka³⁷ ja ideologiat, kuten EU-skeptisismi ja russofilia³⁸ sekä Kosovon ja Bosnian serbien hallintaa³⁹. Balkanin poliittisten järjestelmiä *longue durée*-metodilla tutkinut Jasmin Mujanović taas tarkastelee, miten Venäjä muiden ulkovaltojen ohella on hyödyntänyt 2000-luvulla Balkanin rakenteellisia ongelmia kuten demokratiavajetta, korruptiota, identiteettipoliittikkaa, separatismia ja rajakysymyksiä oman vaikutusvallan kasvattamiseksi⁴⁰. Tutkimukset ovat mainiosti kuvailleet Venäjän vallankäyttöä pääpiirteiltään, mutta sen ilmentymisen tapoihin ei pureuduta pintaa syvemmillä.

Tälle tutkimukselle relevantin Venäjän ulkopoliitiikan tutkimuksen konstruktivistisen koulukunnan voi jakaa kahteen tyyppiin. Aleksander Sergunin tutkii julkaisuissaan, sitä, miten Venäjän ulkopoliittinen identiteetti on muovannut eri historiallisissa konteksteissa maan ulkopoliittikkaa ja sen muotoja. Lauri Mälksoo on taas tutkinut samasta näkökulmasta Venäjän kansainvälisen oikeuden käsityksiä. Sen sijaan vahvemmin nimenomaan kielessä käytettyjen merkitsijöiden kautta Venäjän ulkopoliittisen identiteetin *rakentamista* ovat tutkineet Andrei Tsygankov, Ivar Neumann, Raymond Taras sekä Valentina Feklyunina ja Stephen White. Tutkimukset tarkastelevat kansallisten identiteettien merkitystä Venäjän Euroopan ulko- ja turvallisuuspolitiikassa eri aikakausina. Spesifisti Venäjän Balkanin-politiikasta konstruktivistisesta perspektiivistä on kirjoittanut jo aiemmin mainittu Vsevolod Samokhvalov. Kuten aiemmasta luvusta kävi ilmi, tutkimuksen näkökulmaan ovat vaikuttaneet erityisesti Serguninin ja Tsygankovin työt.⁴¹

Lisäksi tutkimus hyödyntää Venäjä-tutkijoiden Richard Sakwan ja James Sherrin teoksia. Richard Sakwa tutkii laajassa kuvassa Venäjän ulkopoliitiikan sisältöjä kylmän sodan jälkeen Euroopassa. Kirjassaan *Hard Diplomacy and Soft Coercion* James Sherr on taas kiinnostunut siitä, millaisia välineitä Venäjä on näiden sisältöjen edistämiseksi käyttänyt

³⁴ Biserko–Stanojlovic 2016; Nelaeva–Semenov 2016

³⁵ Entina–Pivovarenko 2020; Djokic 2020.

³⁶ Szpala 2014; Clark – Foxall 2014; Djokic 2020.

³⁷ Milic 2014; Arlyapova 2013; Bešlin 2016; Entina–Pivovarenko 2020; Djokic 2020.

³⁸ Milic 2014; Magurean 2017; Bešlin 2016; Biserko – Stanojlovic 2016.

³⁹ Szpala 2014.

⁴⁰ Mujanovic 2018.

⁴¹ Sergunin 2003, 2016; Mälksoo 2015; Neumann 1996, 2008; Taras 2012; Feklyunina–White 2014.

ei vain kylmän sodan jälkeen, vaan viimeisen 200 vuoden aikana. Työt asettuvatkin hyvin linjaan edellä mainitun Bechevin kanssa, joka keskittyy Venäjän toimintaan Balkanilla, mutta jättää historiallisen polkuriippuvuuden ja historiallisen kontekstin vähemmälle huomiolle. Tähän kategoriaan voi katsoa kuuluvaksi myös edellisessä luvussa siteeratut Katri Pynnöniemen, Ofer Fridmanin, Bettina Renzin ja Hanna Smithin tutkimukset.⁴²

Kosovon rauhanrakennuksesta, mukaan lukien Belgrad-Pristina-dialogista on kirjoittanut kattavasti Gezim Visoka, joka tekee kirjassaan *Shaping Peace in Kosovo* tärkeitä huomioita Kosovon rauhanrakennuksen heikkouksista. Ensinnäkin siihen on sisällynyt ajatus poliittisen liberalismien arvojen ja normien yleismaailmallisuudesta, joka ei ole vastannut taas realiteetteja Kosovossa. Toiseksi kansainvälisen hallinnan operaatiot eivät ole itsenkään toimineet aina liberalismien periaatteiden mukaisesti. Myös Tim Judahin työt antavat mahdollisuuden tarkastella Kosovon kysymystä laajemmasta historiallisesta perspektiivistä. Oleellista tutkimuskirjallisuutta on kirjoitettu niin ikään Serbian ja Kosovon poliittisista ja yhteiskunnallista dynamiikoista. Tatjana Sekulić on kirjassaan *The European Union and the Paradox of Enlargement* tarkastellut EU:n laajentumisen poliittista viitekehystä niin teorian kuin käytännönkin kautta. Serbian sisäpoliittisesta järjestelmästä kirjoittaa Florian Bieber kirjassaan *The Rise of Authoritarianism in Western Balkans*, ja Serbian yhteiskunnasta ja arvoista taas Ola Listhaug, Sabrina Ramet ja Dragana Dulić kirjassa *Civic and Uncivic Values*.⁴³

Pohjois-Kosovosta, joka näyttelee oleellista roolia tutkimusajankohtana, löytyy tutkimusta vain vähän. Ian Bancroftin muistelmateoksen aineksia sisältävä *Dragon's Teeth*, jossa entinen Etyjissä ja EULEXissa palvellut brittidiplomaatti kartoittaa Pohjois-Kosovon lähihistorian tapahtumia ja niiden jättämiä muistijälkiä, on mainio lähde, kunhan huomioi sen rajoitteet. Bancroft on kirjannut ylös seuraamiaan tapahtumia ja pohjoiskosovolaisten kanssa käymiään keskusteluja. Hänen teoksensa avaa pohjoiskosovolaisen serbi-identiteetin erityislaatuksia ja sen historiallista muotoutumista erittäin yksityiskohtaisesti, mutta kyseessä ei ole vertaisarvioitua tutkimustietoa.⁴⁴

1.3. Lähteet ja metodi

Tutkimuksen primääriaineisto koostuu Venäjän ulkopoliittisen johdon ja sen diplomaattien Belgrad-Pristina-dialogin aikaisista lausunnoista, lehtiartikkeleista ja -haastatteluista. Niiden voi katsoa edustavan Venäjän valtiohallinnon virallista ulkopoliittista kantaa, ja

⁴² Sakwa 2017; Sherr 2013; Pynnöniemi 2019; Fridman 2018; Renz–Smith 2016; Renz 2016.

⁴³ Visoka 2017; Judah 2008, 2009; Sekulic 2020; Bieber 2020; Listhaug – Ramet – Dulic 2011.

⁴⁴ Bancroft 2020.

niiden avulla voi konstruoida johdonmukaisen esityksen Venäjän ulkopolitiikasta Kosovon kysymykseen liittyen. Venäjän ulkopolitiikan toimeenpano perustui vuosina 2011–2013 vuoden 1993 perustuslakiin ja presidentin määräyksiin vuosilta 1992 ja 1993. Ulkopolitiikkaa toimeenpanevat elimet ovat jaettu presidentin ja hallituksen johtamiin elimiin, mutta tosiasiallisesti ulkopolitiikkaa koordinoi presidentti. Maan muut toimeenpanevat ja lakiasäättävät elimet jakavat usein presidentin linjan keskeisissä asiakysymyksissä. Presidentin ohella keskeisin ulkopolitiikkaa toimeenpaneva taho on Venäjän ulkoministeriö (*Ministerstvo Inostrannih Del*, MID), joka käytännössä koordinoi diplomaattista kanssakäymistä niin kahden- kuin monenvälisesti eri valtioiden kanssa. Se järjestää virallisten venäläisten delegaatioiden matkat ja pitää yllä yhteyksiä sen alla toimiviin suurlähetystöihin ja konsulaatteihin. Myös maan lakia säätävillä elimillä, liittovaltion yleiskokouksen ylähuoneella (liittoneuvosto) ja alahuoneella (valtioduuma) on komiteoita, jotka toteuttavat maan ulkopolitiikkaa.⁴⁵

Ensimmäinen aineistokokonaisuus on koostettu MID:n, Venäjän Belgradin suurlähetystön verkkosivujen, presidentinhallinnon Kremlin sekä parlamentin ylähuoneen eli liittoneuvoston (*Sovet Federatsii*) kansainvälisen komiteoiden verkkoarkistojen materiaaleista, joskin valtaosa on peräisin ensin mainitusta. Aineisto on kerätty arkistoista kahdella tavalla. Arkistoissa on maaosiot, joissa on Serbiaan liittyviä aineistoja sekä MID:n osalta Venäjän Belgradin-suurlähetystön materiaaleja. Arkistoista on myös tehty vapaa haku Belgrad-Pristina-dialogin aikarajauksella hakusanalla Kosovo tai Косов*. Haut on tehty venäjän- ja englannin kielellä.

Aleksandr Serguninin mukaan Kremlin ja MID:n lausunnoilla voi tarkastella, miten Venäjän ulkopolitiikkaa toimeenpannaan. Niitä vertailemalla voi myös erottaa linjaeroja ja mahdollisia erimielisyyksiä. Sergunin huomauttaa, että aineistojen luotettavuuteen, jaotteluun ja tulkintaan liittyy väistämättä haasteita. Ratkaistakseen pulmat on aineistojen informaatioarvoa vertailtava myös keskenään. On myös tärkeää käyttää alkuperäisiä aineistoja vähentääkseen tulkinnallisia erehdyksiä.⁴⁶ Siksi olenkin käyttänyt pääosin venäjänkielistä aineistoa, joskin jotkut tekstit olivat alkuperäiskieleltään serbiaksi. Näin käännösvirheet ja jälkikäteen tehdyt muokkaukset ovat mahdollisia, mutta aineisto ei valitettavasti ole verifioitavissa medioiden verkkoarkistojen puutteellisuuden vuoksi.

Venäläisen aineiston osalta käännökset ovat kirjoittajan itsensä tekemiä. Käännöstyössä on keskitytty ennen kaikkea merkitysten välittämiseen. Retorisesti rikkaan venäjän kielen

⁴⁵ Sergunin 2008, 59–75.

⁴⁶ Sergunin 2016, 19–25.

ilmaukset olisivat voineet kadottaa merkityksiään, jos käännökset olisi tehty suoriksi. Merkityksiä kääntäessä on ollut kuitenkin syytä olla varovainen, jottei lähteitä vääristeltäisi.⁴⁷

Aineistokokonaisuuden voi tyypitellä kahteen kategoriaan. Ensimmäinen kategoria koostuu MID:n ja Kremlin edustajien lausunnoista, tiedonannoista, puheista ja lehdistötilaisuuksien raporteista. Tällä aineistokokonaisuudella voin paneutua Venäjän ulkopoliittiseen toimintaan korkealla valtiollisella tasolla. Lausunnoilla ja tiedonannoilla Venäjä tarttui erityisesti ajankohtaisiin kysymyksiin, kun taas puheet ja lehdistötilaisuuksien raportit ovat peräisin tapaamisista, neuvotteluista tai muista tilaisuuksista, joihin Venäjän ulkopoliittiset edustajat osallistuivat. Toinen kategoria on taas serbialaisessa mediassa julkaistut uutisartikkelit, mielipidekirjoitukset ja haastattelut, jotka ovat peräisin MID:n arkiston Serbia-maasiosta. Osa teksteistä on suurlähettilään tai MID:n edustajien kirjoittamia, osa taas heidän haastattelujaan. Media-aineistosta suuri osa on valtakunnallisten tiedotusvälineiden artikkeleja, mutta joukossa on myös pienempien medioiden sisältöjä ja aikakauslehtiä. Käytän aineistona myös kahta artikkelia, jotka löytyivät medioiden omista verkkoarkistoista.

Median kautta Venäjä välitti omaa viestiään ja pyrki vaikuttamaan Serbian yleiseen mielipiteeseen. Serbialaiset mediat ovat sekä levikiltään, tyyliltään sekä ideologisilta ja taloudellisilta kytköksiltään erilaisia. Lähtökohdiltaan serbialainen media kuitenkin poikkeaa länsimaisesta mediasta. Näennäisistä yksityistämistä huolimatta monet mediat ovat valtion kontrollissa. Toimittajat joutuvat usein virkamiesten, poliitikkojen, päätoimittajien ja mainostajien painostuksen kohteeksi. 2010-luvulla mediaa on ryhdytty kasvavissa määrin käyttämään tiettyjen poliittisten tahojen etuja ajaviin kampanjoihin. Yksittäisten toimittajien häirintä sekä mainosrahojen menettämisen pelossa tehtävä itsensensuuri ovat yleistyneet etenkin sen jälkeen, kun nykyinen valtapuolue SNS nousi valtaan keväällä 2012. Riippuvuus valtiosta on näkynyt myös nationalistisena mediadiskurssina myös Kosovon suhteen. 2000-luvulla Miloševićin jälkeiset poliittiset ja yhteiskunnalliset reformit ovat jääneet puolitiehen, kun tietyt konservatismiin kallellaan olevat media ovat agitoineet niitä vastaan sekä kampanjoineet historiallisen revisionismin ja Kosovon palauttamisen puolesta.⁴⁸

⁴⁷ Fridman 2018, 4. Mystisimpien idiomien ja ilmausten suhteen minulle paljon venäjän kielestä ja kulttuurista opettanut hyvä ystäväni Viktoria Pastuhova on ollut korvaamaton apu.

⁴⁸ Kisić–Stanojlović 2011, 163–166, 172, 177–179; Ranković 2018.

Tutkimuksessa käytetyn serbialaismedian voi karkeasti jaotella muutamaan kategoriaan. *Danas* (suom. Tänään) on laajalevikkinen lehti, jolla on ainakin ideologisia kytköksiä liberaaleihin piireihin. *Danasin* kanssa saman arvomaailman jakaa *NIN*-aikakauslehti, joka on merkittävästi levikiltään pienempi. Sen sijaan *Politika* (suom. Poliitiikka) on ensin mainitun suurin kilpailija, jolla on linkejä voimakkaisiin konservatiivisiin piireihin ja poliittiseen eliittiin. *Pravda* (suom. Oikeus) on levikiltään *Politikaa* pienempi, mutta ideologialtaan myös konservatiivinen. Jyrkän konservatiivinen lehti sen sijaan on pieni-levikkinen *Pravoslavie* (suom. Ortodoksi), joka on nimensä mukaisesti hengellinen, Serbian ortodoksikirkkoa lähellä oleva julkaisu. Aineistosta löytyy myös paljon *Vecernje Novosti*:n (suom. Ilta-Uutiset) aineistoa, joka on sensationalistinen ja 2010-luvulla konservatismiin kallistunut iltapäivälehti. Aineistosta löytyy myös yksi Kosovon Prizrenissa julkaistu *Jedinstvo*-lehden (suom. Yhtenäisyys) artikkeli.⁴⁹

Aineisto on hyvin rikas, ja sisältää myös Kosovoon liittymättömiä teemoja. Osan näistä, kuten energiapolitiikkaan, kauppasuhteisiin ja Bosniassa tehdyistä sotarikoksista syytettyjen serbien oikeudenkäynteihin liittyvät aineistot olen jättänyt tässä käsittelemättä. Sama pätee yksityiskohtaisiin historiallisiin viittauksiin, joita ei liitetä millään tavalla Kosovoon. Tähän poikkeuksen tekee historialliset viittaukset ensimmäiseen maailmansotaan, joka osassa aineistosta liitetään suorasti tai epäsuorasti Kosovoon, osassa taas ei. Sama pätee Serbian EU-integraatioon: suurin osa aineistosta ei liitä tätä kokonaisuutta suoraan Kosovon kysymykseen, mutta sen ollessa integraation yksi Belgrad-Pristina-dialogin porkkanoista, on tarpeen avata tämäkin tematiikkaa lukijoille. Aineistoihin viitataan edustajan tittelillä ja nimellä, tekstin luonteella (esim. haastattelu, artikkeli, lausunto, puhe, jne.), medially tai tilaisuudella sekä päivämäärällä. Aineistossa on mielenkiintoista serbialaismedian tapa, jossa haastatteluissa journalistien kysymykset ovat usein näkyvillä ja Venäjän edustajat antavat niihin omat vastauksensa. Näin venäläistoimijat pääsevät vapaasti edistämään omaa diskurssiaan ja maailmankuvaansa lehtien palstoilla, jotka ovat tyypillisesti varsin luettuja.

Kolmas aineistokokonaisuus koostuu Venäjän edustajien puheista YK:n turvallisuusneuvostossa ja Etyjin pysyvässä neuvostossa. Tutkimusta varten on käyty läpi turvallisuusneuvoston ja Etyjin pysyvän neuvoston arkistot Belgrad-Pristina-dialogin ajalta ja valittu niistä Kosovoa koskevat keskustelut. Turvallisuusneuvostossa suuri osa keskusteluista liittyi YK:n Kosovon mission UNMIK:n raporttiin, joka julkaistiin kolmen kuukauden välein. Keskustelua käytiin ajankohtaisista aiheista ja raportointiajankohdan aikaisista

⁴⁹ Kisić–Stanojlović 2011, 166–168; Ranković 2018.

poliittista kehityksistä Kosovossa. Tämän lisäksi turvallisuusneuvosto kokoontui keskustelemaan Pohjois-Kosovon kriisistä suljettujen ovien taakse kaksi kertaa syksyllä 2011. Myös Etyjissä käytiin Kosovoon liittyviä keskusteluja, joskin niistä oli saatavilla vain osa. Eräät puuttuvat lausunnot ovat löytyneet MID:n sivuilta, mutta joitain ei ollut saatavilla verkossa. YK:n turvallisuusneuvoston materiaaleihin viitataan asiakirjatunnuksella, jossa S/PV ilmaisee kyseessä olevan turvallisuusneuvoston kokouspöytäkirja ja sen jälkeen tuleva numero viittaa tiettyyn kokoukseen. Etyjin materiaaleihin viitataan kahdella tavalla: MID:n arkistosta kerättyihin puheenvuoroihin viitataan yhtäläisellä tavalla kuin muihinkin MID:n arkiston aineistoihin, Etyjin arkistoista kerättyihin taas dinaarinumerolla. Niissä tunniste PC/DEL viittaa delegaation puheenvuoroon pysyvässä neuvostossa. Sen jälkeen tulevat numerot viittaavat tiettyyn lausuntoon tiettyinä vuosina. Esimerkiksi PC/DEL.463/12 viittaa tiettyyn vuonna 2012 annettuun lausuntoon.

Kuten sanottu, Belgrad-Pristina-dialogin tai Pohjois-Kosovon vaiheita käsittelevää varsinaista tutkimuskirjallisuutta on vain niukalti. Primääriaineisto täydentyy siksi erilaisilla aikalaisanalyysillä ja reportaaseilla, joita on julkaistu tiedotusvälineissä sekä järjestöjen ja tutkimuslaitosten toimesta. Tämä aineisto tuo syvyyttä Belgrad-Pristina-dialogin ja Pohjois-Kosovon kriisin eri vaiheiden analyysiin. Taustoittavaa aineistoa kerätessä on tavoiteltu tasapainoa venäläisten ja ei-venäläisten lähteiden välillä, jotta kattavan kuvan kriisin tapahtumista ja eri toimijoiden reaktioista voi muodostaa.

Tutkimusta varten on käyty systemaattisesti läpi vuonna 1989 talouslehtenä perustetun, nykyisin laajasti yhteiskunnasta kirjoittavan *Kommersant*:in, Venäjän hallituksen virallisen äänitorven *Rossijskaja Gazeta*:n (RG), britannialaisen uutistoimiston *Reutersin* sekä Balkanin politiikkaa seuraavien englanninkielisten medioiden *BalkanInsight*:in ja *Radio Free Europe/Radio Liberty*:n (RFE/RL) verkkoarkistot. Nämä kaikki seurasivat Belgrad-Pristina-dialogia ja Pohjois-Kosovon kriisiä. Lisäksi tutkimus hyödyntää muita satunnaisia artikkeleita muun muassa serbialaisesta *b92*:sta, venäläisen oligarkin Mihail Hodorkovskin RBK-mediasta ja *The New York Timesista* (NYT). Aineistosta monet ovat tavalisia uutisartikkeleita, mutta joukossa on myös syvällisempiä analyyseja ja tutkivan journalismin reportaaseja. Aineistoa käsiteltäessä on huomioitava, että venäläisessä mediassa patrioottinen ja uuskonservatiivinen diskurssi on vahva. Venäläiselle medialle on luonteenomaista, että mediassa esitettyjen tietojen paikkaansa pitävyys voi vaihdella ja mediat

harjoittavat mainosrahan menettämisen pelossa itsesensuuria.⁵⁰ Myös mainittujen englanninkielisten medioiden taustoihin on syytä kiinnittää huomiota.

Järjestöjen, tutkimuskeskusten ja ajatuspajojen materiaalit antavat lisää pontta primääriaineiston taustoitukselle ja analyysille. Näitä käytettäessä on huomioitava, että myös näillä aineistoilla voi olla poliittisia tavoitteita, esimerkiksi päätöksentekoon vaikuttaminen. Venäläiset ulkopoliittiset tutkimuskeskukset ja ajatuspajat ovat osaltaan tiiviisti yhteydessä valtionhallintoon, keskeisiin ministeriöihin ja turvallisuusviranomaisiin. Toiset ovat riippumattomampia ja tekevät myös kansainvälistä yhteistyötä. Käyttämäni aineistoja ovat Moskovan valtiollisen kansainvälisten suhteiden instituutti *MGIMO*, Venäjän kansainvälisten asioiden neuvosto *RSMD* ja *Globalaffairs.ru*.⁵¹ Järjestöpuolelta vastaa *International Crisis Group* julkaisi kriisistä analyyseja ja muita asiantuntijakirjoituksia.

Käsittelen lähteitä historian tutkimukselliselle metodille tavanomaisen lähdekriittisen sisällönanalyysin avulla. Aineistoa analysoidaan laadullisesti, eli havainnoimalla aineistosta nousevia asiakokonaisuuksia ja punomalla ne yhteen luvussa 1.1. määriteltyjen kategorioiden, eli kansainvälisen politiikan, ”aktiivisten toimenpiteiden” ja julkisuusdiplomatian, alle. Nämä laajat kokonaisuudet on jaoteltu temaattisiin alakategorioihin eli käsittelylukujen alalukuihin. Alaluvuissa rakennetaan metodin avulla historiallisten todisteiden eli lähteiden pohjalta erilaisia syy-seuraussuhteita, tehdään niiden avulla tulkintoja historiallisesta todellisuudesta ja luodaan lopulta narratiivi. Tässä on huomioitava, miten lähteet ovat syntyneet, keneltä ne ovat jääneet ja mikä on niiden luotettavuus. Toisin sanoen historialliset lähteet eivät ole faktoja itsessään, vaan ne sisältävät jo omat narratiivinsa.⁵²

Metodissa yhdistyy rekonstruoiva ja dekonstruoiva metodi. Rekonstruoiva osuus näkyy siinä, että pyrin rakentamaan Belgrad-Pristina-dialogin aikaisista tapahtumista empiriaan perustuvaa luotettavaa kuvausta. Tapahtumat ja niiden vaiheet pyritään kartoittamaan tarkasti ja objektiivisuuteen pyrkien käytettävissä olevan lähdeaineiston rajoissa. Dekonstruoiva taas käy ilmi siinä, että historioitsijan luoman narratiivin ei voi katsoa refleктоivan ”totuutta” vaan se perustuu pikemminkin ”merkitsijöihin”, joissa välittyvät esimerkiksi ideologiat. Dekonstruktionistit ovat kritisoineet rekonstruktionisteja siitä, että historioitsijalla ei ole mahdollisuutta päästä käsiksi siihen, mikä on ollut lähteen tuottajan motiivi

⁵⁰ Lehtisaari 2015, 110–116.

⁵¹ Sergunin 2016, 79–80.

⁵² Munslow 1997, 5–9.

tai pyrkimys.⁵³ Dekonstruktionistien havainnot heijastuvat aineistokäsittelyyn ja -analyysiin kahdella tavalla. Ensinnäkin lähteiden alkuperän lisäksi pyrin kiinnittämään huomiota myös siihen, mille yleisölle aineisto on suunnattu: oli aineistojen sisällöt tietoisesti laadittuja tai ei, on niiden nähtävä tuottavan ja uusintavan merkityksiä ja niiden kautta rakentuvia valtasuhteita. Toiseksi ja kenties tärkeimmäksi, Venäjän ulkopoliitiikan tutkimuksen konstruktivistisen koulukunnan havainnot ohjaavat ajattelua siitä, miltä Kosovon kysymys Venäjältä käsin katsoessa näyttää.

Viimeiseksi aineistoa analysoidessa on pidettävä mielessä se, miten viholliskuvat vaikuttavat kansainvälisessä politiikassa, sen tutkimuksessa ja arkisissa käsityksissä. Kun viholliskuvat on kerran luotu, niitä on vaikea sivuuttaa: niistä muotoutuu viitekehys sille, miten uutta informaatiota tulkitaan ja käsitellään, ja näin viholliskuvista tulee itseään toteuttavia ennusteita, joilla on myös poliittisia seurauksia. Poliitiikan tutkija Christopher Fettweisin mukaan viholliskuvat tuottavat säännönmukaisia ajattelumalleja tulkitsijoissa. Vastapuoli nähdään luonteeltaan muuttumattomana, ja valmiina uhraamaan kaikkensa kilpailussa. Samoin, ja tämä on kenties koko tutkimuksen kannalta kaikkein oleellisin huomio, vastapuolta pidetään strategisesti ylivertaisena. Koska päätöksenteon prosesseihin ei pääse käsiksi, näyttäytyy vastapuolen poliittiset toimenpiteet laskelmoituina ja koordinoituina. Se perustaa toimintansa pitkän ajan strategiaan, joka pystyy näkemään erilaiset kriisit ja tapahtumat ennalta. Fettweisin sanoin, “vastapuoli pelaa shakkia, kun *me* pelaamme tammea”, jokainen askel on laskelmoitu ja kaikki agendalle asetetut tavoitteet saavutetaan millintarkasti.⁵⁴

Huolimatta siitä, että Venäjä on hionut ulkomailla toteutettavan vaikuttamisen metodeja vuosikymmeniä, edes he eivät ole erilaisten poliittisten tapahtumaketjujen aikana monta siirtoa edellä vastapuoltaan. Tämä koskee myös Pristina-Belgrad-dialogia. Myös Venäjän päätösten toimeenpano syntyy tapauskohtaisesti ja reaktiivisesti, eikä syy-seuraussuhteita voi vetää ylen määrin sinne, missä niistä ei aineiston puitteissa voi olla varma. Tapahtumienkulkua ei kukaan voi nähdä ennalta, eikä varsinkaan niiden keskipisteestä.

⁵³ Munslow 1997, 36–38,57–63.

⁵⁴ Fettweis 2015, 149–153,158–160.

2. Diplomaattinen vastapunnus Serbian resurssina

Hahmottaakseen kontekstia, jossa Venäjä toteutti aktiivisia toimia Serbiassa, on hedelmällistä tarkastella sen vaikuttamista myös kansainvälisessä monenkeskisessä diplomatiassa. Jasmin Mujanovićin mukaan Venäjä on 2010-luvulla vastustanut liberaalidemokratiaa ja liberaalia kansainvälistä järjestystä alueella tukemalla erilaisin resurssein toimijoita, jotka ovat halukkaita hyväksikäyttämään Venäjän läsnäoloa saadakseen lisää poliittisia ja taloudellisia etuja poliittiselta länneltä, etenkin EU:lta. Balkanin johtajien toimintalogiikka ei ole uusi keksintö: sosialistinen Jugoslavia ja sen presidentti Josip Broz Tito pyrkivät kylmän sodan kontekstissa tasapainoilemaan sitoutumattomalla ulkopoliittikallaan supervaltojen välissä, hyötyen molemmista leireistä saaduista halvoista lainoista ja poliittisesta puuttumattomuudesta.⁵⁵

Mujanović jäljittää Titon politiikan historialliset juuret kylmääkin sotaa pidemmälle, aina 1800-luvun imperialismiin aikaisiin sosiopoliittisiin käytäntöihin saakka. Itävalta-Unkarin ja Ottomaanien välillä jaettu alue oli taloudellisesti valjastettu monikansallisten imperiumien käyttöön. Imperiumien valta perustui *klientelismiin*, eli hyväksikäyttöön perustuvaan suhteeseen, jossa keskusvalta tarjosi erilaisia resursseja paikallisten johtajien käyttöön, jotta nämä pitäisivät alueen sosiaalisen kehityksen staattisena. Suurin osa nykyisestä Serbiasta kuului Ottomaanien imperiumin alle, jonka hidas rapautuminen 1800-luvulla antoi paikallisille johtajille mahdollisuuden hyödyntää myös muiden maantieteellisten keskuksien pyrkimyksiä päästä käsiksi Balkanin resursseihin.⁵⁶

Mujanovićin havainto liittyy etenkin Ukrainan sodan jälkeiseen Venäjän ulkopoliittikaan, mutta klientelistinen asetelma on läsnä myös tässä aineistossa. Venäjän tuki Serbialle Kosovon kysymyksessä on konkretisoitunut muun muassa *juridisena konstitutionalismina* eli kansainvälisen oikeuden ultrakonservatiivisena tulkintana. Tulkinnan mukaan valtioiden alueellinen yhtenäisyys on ensisijainen kansojen itsemääräämisoikeuteen suhteen tilanteissa, jotka eivät koskeneet kolonialistisia tilanteita.⁵⁷ Venäjä tulkitsee itsensä “kansainvälisen oikeuden puolustajana”, ja siinä kietoutuvat yhteen niin statuskysymykset kuin pehmeät uhatkin. Venäläisiin käsityksiin kansainvälisestä oikeudesta ovat vaikuttaneet niin maan erityislaatuinen ja jatkuvasti muutoksessa oleva suhde Länsi-Euroopan ja nykyisemmin poliittisen lännen kanssa; sen hallinnon historiallinen polkuriippuvuus, joka korostaa autoritaarisia tendenssejä; oikeusvaltioperiaatteen juurtumattomuus

⁵⁵ Mujanovic 2018, 17–24,111–117.

⁵⁶ *ibid.*

⁵⁷ Ker-Lindsay 2011, 183–185,188–190.

sen sisäiseen järjestelmään; sekä suuri tarve säilyttää maantieteellisesti suuren maan alueellinen yhtenäisyys. Filosofisesta näkökulmasta katsottuna kansainvälistä oikeutta siis ymmärretään ja sovelletaan Venäjällä eri tavalla kuin lännessä, jossa valtion suvereniteettiin nähdään sisältyvän oikeuksien lisäksi myös vastuita.⁵⁸

Tässä luvussa tarkastellaan sitä, miten Venäjä valjasti oman roolinsa kansainvälisissä järjestöissä Serbian resurssiksi. Millaisia erilaisia muotoja Venäjän ja Serbian yhteistyö kansainvälisissä järjestöissä sai? Miten Venäjän eri tavoitteet ja toimet hyödyttivät Serbiaa? Tähän kysymykseen paneudutaan ennen kaikkea Venäjän YKTN:ssa ja ETYJ:n pysyvässä neuvostossa pitämien puheiden avulla. On myös huomattava, että maiden suhteet olivat erittäin tiiviit myös monenkeskisen diplomatian liepeillä: esimerkiksi valtioiden ulko- sekä puolustuspoliittiset edustajat tapasivat toisiaan tiuhaan erilaisten monenvälisten kokousten alla.

2.1. Pohjois-Kosovon kriisi murroskohtana

Mitä tulee Kosovoon [...] meidän täytyy tiukasti seurata YK:n johtavan roolin periaatetta. Katsomme, että ratkaisu ongelmaan täytyy löytää ensisijaisesti neuvotteluilla ja ennen kaikkea turvallisuusneuvoston pl. 1244:n mukaisesti.⁵⁹

Venäjälle Kosovon kysymys on ollut moniulotteinen ulkopoliittinen dilemma, jossa se on asettanut panoksensa Belgradin puolelle jo 1990-luvulta saakka. Kyse ei ole kuitenkaan ollut vain sen Serbia-suhteesta: 1990-luvulla Kosovo oli yhtäältä testi sen uudelle kansainvälispoliittiselle roolille, toisaalta kysymyksen ratkaisulla olisi seuraamuksia myös sen lähialueen konflikteihin sekä Tshetshenian sotaan. Aktiivisuudellaan turvallisuusneuvostossa, kuuden maan kontaktiryhmässä ja rauhanneuvotteluissa se yritti saada aikaan yhteistä kansainvälistä vastausta sotaan auttaakseen Belgradia, mutta sen yritykset valuiivat hiekkaan, kun Miloševićin hallinto oli haluton kompromissiin.⁶⁰

Kun humanitaariseen kriisiin ei saatu päätöstä rauhanneuvotteluissa, aloitti sotilasliitto NATO Serbian pommitukset ilman YK:n turvallisuusneuvoston mandaattia maaliskuussa 1999. NATO:n väliintulo päätti sodan mutta ei poliittista kiistaa. Kosovosta syntyi kansainvälinen protektoraatti, jossa NATO:n rauhanturvaoperaatio *Kosovo Force* (KFOR) vastasi alueen turvallisuudesta ja YK:n väliaikainen siviilihallinto UNMIK taas siviilipuolen instituutioiden luomisesta. Serbiaa ja sen tukena turvallisuusneuvostossa seissyttä

⁵⁸ Mälksoo 2015, 3,17–19.

⁵⁹ Presidentti Putin Venäjän ja Serbian välisten neuvottelujen jälkeisessä tiedotustilaisuudessa 11.9.2012.

⁶⁰ Samokhvalov 2017, 127–138, 169–172.

Venäjää tyydyttääkseen kansainvälinen yhteisö päätti lykätä Kosovon statuksen selvittämistä tuonemmaksi ns. *standardit ennen statusta* -periaatteen mukaisesti. Albaaniväestön turhautuminen statuskysymyksen ratkaisemattomuuteen purkautui maaliskuussa 2004 etnisinä levottomuuksina, joka toimi sytykkeenä statusneuvotteluiden aloittamiselle YK:ssa. Neuvotteluissa YK:n pääsihteerin erityisedustaja Martti Ahtisaari laati itsensä mukaan nimetyn suunnitelman statuskysymyksen ratkaisulle, johon sekä Serbia että Kosovo olivat siihen tyytymättömiä. Tätä seurannut neuvottelujen jumiutuminen raukesi vasta, kun Kosovo julistautui itsenäiseksi helmikuussa 2008.⁶¹

Kosovon statusneuvotteluja vuosien 2005 ja 2008 välillä tutkineen Ker-Lindsayn mukaan Venäjälle on ollut Kosovon statuskysymyksessä kaksi tärkeää tekijää: ensinnäkin prosessin ei tulisi vääjäämättömästi johtaa Kosovon itsenäisyyteen, vaan lopputulos määrittyisi Kosovon ja Serbian yhdessä tekemän sopimuksen mukaan. Toinen tärkeä asia oli se, että prosessia ei altistettaisi tietyille aikatauluille, vaan neuvotteluja käytäisiin niin pitkään, kunnes sopimus on löytynyt.⁶² Venäjä vastusti kiivaasti turvallisuusneuvoston sivuuttaneita NATO:n interventiota 1999 ja Kosovon itsenäisyyttä 2008 mutta sopimuksen saaminen on ollut vaikeaa. Se on ollut valmis ottamaan kyseenalaisetkin keinot käyttöön painostaakseen poliittista länttä sopimukseen: Venäjä on perustellut vuoden 2008 Georgian sotaa seuranneita Abhasian ja Etelä-Ossetian itsenäisyyden tunnustamisia sekä Krimin valtausta vuonna 2014 Kosovon tapauksella.⁶³

Sopimuksen painottaminen erottui myös aineistossa. Belgrad-Pristina dialogin aikana Venäjä näki poliittisen lännen ja etenkin dialogin välittäjän EU:n pyrkivän pakottamaan Serbiaa tunnustamaan Kosovon itsenäisyyttä poliittisilla ehdollisuuksilla. Vastustamalla monessa paikassa näkemäänsä hivutusta se saattoi esittää itsensä serbialaismediassa maalle tärkeänä resurssina. Venäjän kanta pysyikin laajassa katsannossa muuttumattomana: Kosovon kysymykseen olisi löydettävä ratkaisu YK:n turvallisuusneuvoston pl. 1244:n perustalta, sillä se oli ainut Kosovon statuskysymystä ja sen kansainvälistä hallintaa koskeva juridisesti ja poliittisesti sitova dokumentti. Viittaukset päätöslauselma 1244:än liittyvät siihen, että sen mukaan Kosovon statuskysymyksen ratkaisu tulisi saavuttaa asianomaisten osapuolten sopimuksella, jossa Kosovo palaisi samaan statukseen kuin ennen vuotta 1999, eikä sitä pilkottaisi osiin tai sitä liitettäisi muuhun valtioon.⁶⁴

⁶¹ Visoka 2017, 2–4,39–48, 187.

⁶² Ker-Lindsay 2011, 183–184, 186–190.

⁶³ Sakwa 2017, 69,73–77,86–104

⁶⁴ Visoka 2017, 41–47,87–89.

Lähtökohtaisesti Venäjällä oli myönteinen suhtautuminen dialogiprosessiin ja Kosovon ja Serbian suhteiden normalisoimiseen. Se oli tukenut YK:n yleiskokouksen vuoden 2010, joka antoi EU:lle mandaatin välittää dialogia. Venäjän mukaan Belgrad-Pristina-dialogi oli hyvä työkalu kompromissiratkaisun saavuttamiselle ja rauhan ja vakauden lisäämiselle pitkällä aikavälillä. Venäjän lempilausehduksia oli, että vain rauhanomainen neuvotteluprosessi voi toimia alueen asianmukaisen ja kestävän vakauttamisen tapana. Sen puitteissa ei pitäisi kuitenkaan olla minkäänlaista ehdollistamista Kosovon itsenäisyyden tunnustamiseen, sillä sen suhteen turvallisuusneuvoston pitäisi sanoa viimeinen sana.⁶⁵ Dialogin porkkanana olleeseen Serbian EU-jäsenyyteen Venäjä suhtautui lähtökohtaisesti positiivisesti, mutta varauksella. Ulkoministeri Lavrov sanoitti tämän serbialaisille televisionkatsojille seuraavasti:

Olen varma, että Serbian päätöstä hakea EU-jäsenyyttä ohjaa ennen kaikkea sen omat kansalliset intressit. Nämä intressit ovat meille absoluuttisen selviä, kuin myös muiden maiden intressit, jotka puhuvat siitä [EU-jäsenyydestä] ja tekevät sitä vastaavia päätöksiä. Kaikille on hyvin tunnettua, millaisia etuja se tarjoaa.⁶⁶

Suurlähettilään mukaan Venäjällä ei ollut “kokonaisuudessaan mitään Serbian EU-integraatiota vastaan”, sillä se oli ollut “Serbian strateginen tavoite jo monen vuoden ajan”. Hänen mukaansa “kaikesta huolimatta Serbian täytyy itse määrittellä, millaisen hinnan se oli valmis maksamaan EU-jäsenyydestä”⁶⁷. Tämä tarkoitti lupautta siitä, että Venäjä tulisi antamaan liikkumatilaa Serbialle Belgrad-Pristina-dialogin poliittisen ehdollisuuden puristuksessa. Serbian ei tarvitsisi nöyryyä epätydyttävään sopimukseen pakon edessä, vaan Venäjä pitäisi huolen Serbian eduista kansainvälisillä areenoilla myös jatkossa.

Kansainväliset läsnäolot Pristinän sätkynukkeina Pohjois-Kosovon kriisissä

Ibar-joen rajaaman piskuinen neljän serbienemmistöisen kunnan muodostama Pohjois-Kosovo näyttää ensisilmäyksellä yhdentekevältä, mutta todellisuudessa se on yksi Kosovon itsenäisyyden suurimpia esteitä. Pohjois-Kosovon serbiväestö identifioituu yhä Serbian kansalaisiksi, vastustaa Kosovon itsenäisyysjulistusta eivätkä tunnusta Pristinaa legitiimiksi auktoriteetiksi. Aluetta on kuvailtu *kaksinaissuvereeniksi*, sillä serbit ylläpitävät alueella Belgradin tuella Kosovon instituutioille rinnakkaisia instituutioita. Ennen kriisiä Pohjois-Kosovo ei kuitenkaan ollut Belgradin täydessä kontrollissa, vaikka niiden yhteistyö toimi mainiosti tietyissä asiakysymyksissä. Itse kriisi syttyi heinäkuussa 2011

⁶⁵ S/PV.6939

⁶⁶ Ulkoministeri Lavrovin haastattelu Oko-televisiokanavalla 20.4.2011.

⁶⁷ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Pravdassa 4.8.2011.

Kosovon poliisin yrityksestä ottaa haltuun kahta serbien kontrolloimaa raja-asemaa Pohjois-Kosovossa, tarkoituksenaan valvoa Kosovon Serbialle asettamaa tullikieltoa. Paikallinen serbiväestö tulkitsi Pristinan toimet epälegitiimiksi vallankäytöksi, jolla heikennettiin yhteisön liikkumisvapautta. Serbit vastasivat toimiin mittavilla mielenosoituksilla ja tiesuluilla. Tästä liekkeihin leimahtanut tilanne ei tyyntynyt ennen Brysselin sopimuksen solmimista.⁶⁸

Heinäkuun 25. päivänä syttynyt Pohjois-Kosovon kriisi muutti oleellisesti Belgrad-Prishtina-dialogin olosuhteita. Serbia ja Kosovo olivat vain muutamaa päivää aiemmin ajautuneet dialogissa umpikujaan tullileimojen vuoksi. Kosovo, jonka tullileimoja Serbia ei hyväksynyt, asetti tuontikiellon serbialaisille tuontituotteille ja lähetti poliisin erikoisjoukot Pohjois-Kosovon serbien hallitsemille raja-asemille valvomaan sitä. Serbit eivät suhtautuneet tähän suopeasti. Vuoden 1999 ilmapommitusten muistijäljet elvyttävien ilmahälytysten saattamana satapäiset ihmisjoukot rynnivät tiesuluin tukkimaan teitä, jotka johtivat Kosovon haltuunsa ottamille Jarinjen ja Brnjakin raja-asemille. Seuraavina päivinä mellakoitsijat surmasivat yhden poliisin, sytyttivät tulipalon Jarinjen raja-asemalla ja avasivat tulen kohti KFOR:n rauhanturvajoukkoja, jotka olivat kuljettaneet erikoisjoukkoja kiistellyille raja-asemille. KFOR pyrki vakauttamaan tilannetta purkamalla barrikadeja, mutta serbit vastasivat tähän pystyttämällä uusia. Kriisi osoitti, että teknisluontoisen kysymyksen ohuen fasadin alla piili statuskysymys: Kosovolle raja-asemissa oli sen oikeudesta itsemääräämisoikeuteen, kun taas Serbialle tärkeintä oli säilyttää mahdollisuus liittää Pohjois-Kosovo itseensä.⁶⁹

Kriisin aikana Venäjä peräänkuulutti muiden tapaan harkittuja askeleita kriisin osapuolilta ja toivoi, ettei uusia uhreja vaativia väkivaltaisuuksia pääsisi syntymään. Sen jälkeen sen tilanneanalyysi erosi muista, Serbiaa lukuun ottamatta. Venäjä piti Kosovoa aggressiivisena osapuolena ja sen toimia alueen turvallisuutta horjuttavina. Venäjän sävelet olivat selvät: Kosovon toimet olivat avoimen provokatiivisia. Ne horjuttivat hauraan alueen vakautta, lisäsivät jännitteitä ja tekivät hallaa Belgrad-Prishtina-dialogille.⁷⁰ “Pristinan kasvanut taipumus käyttää voimaa” – asetti Venäjän mukaan suoran uhan alueen serbien turvallisuudelle.⁷¹ Nämä diskurssit tulivat Venäjän puheisiin jäädäkseen, vaikka Belgrad-Prishtina-dialogi saatiinkin jatkumaan vielä saman syksyn aikana. Marraskuussa turvallisuusneuvostossa Venäjän edustaja kysyi:

⁶⁸ Bancroft 2020, 15–22, 103–114.

⁶⁹ Bancroft 2020, 103–108; Prelec 6.9.2011, *North Kosovo Meltdown*.

⁷⁰ MID:n tiedote Kosovon tilanteesta 27.7.2011.

⁷¹ MID:n edustaja A.K. Lukaševič Kosovon tilanteesta tiedotustilaisuudessa 9.8.2011.

... miksi yhä 12 vuoden pyrkimysten jälkeen kansainvälinen yhteisö on kykenemätön takaamaan turvallisia elinolosuhteita yhdelle Kosovon konfliktin osapuolista? Jos KFOR tahtoisi pitää alueen turvallisuudesta huolen, se ei kajoaisi barrikadeihin vaan keskittyisi takaamaan alueen kaikkien asukkaiden turvallisuutta.⁷²

Pohjois-Kosovon tilanteen eskaloituttua heinäkuun lopulla Venäjä alkoi asteittain nähdä, että EU:n ja NATO:n läsnäolot Kosovossa toimivat poliittisten päämäärien työkaluina. Se oli valmis ottamaan tilan haltuun niin diplomatiassa kuin serbialaismediassa, jossa se tuki turvallisuusneuvostossa usein vierailleen ulkoministeri Jeremićin kantoja. KFOR oli Venäjän mukaan venyttänyt mandaattiaan ja toiminut puolueellisesti, kun se oli vienyt Kosovon poliisin joukkoja Jarinjen ja Brnjakin tulliasemille. Huolestuttavaa oli venäläisedustajan mukaan myös se, että KFOR oli julistanut itselleen oikeuden voimankäyttöön tulliasemilla. EULEX:ia Venäjä parjasi siitä, ettei se ollut estänyt mandaattinsa mukaisesti Pristinän ”turvallisuutta horjuttavia” toimia, vaan oli jäänyt tai jättäytynyt sivustaseuraajaksi, kun se oli kadonnut juuri ennen Pohjois-Kosovon operaatiota alueelta.⁷³

Sekä Serbian että Venäjän tulkintojen perusteella kansainväliset läsnäolot olivat antaneet Kosovolle vapaat kädet toimia – mikä taas oli niiden rikkonut niiden mandaattia. Tämä näkyi etenkin KFOR:n toiminnan kritiikissä, joka eittämättä oli ollut aktiivinen Kosovon operaatiossa. EULEXin toimet herättivät tässä vaiheessa vielä enemmän ihmettelyä venäläisissä. Oliko kyseessä tahallinen laiminlyönti vai virhelaskelma? Yhtä kaikki, Kosovon toimet olivat Venäjälle dialogin kiertämistä – sillä ne sivuuttivat Serbian ja alueen serbien näkökulmat – ja näin ollen myös ”yksipuolisen ratkaisun hivuttamista”.

EU ja NATO taas olivat asettuneet läsnäoloiheen Kosovon puolelle, kun niiden kenttäoperaatiot olivat hyväksyneet Kosovon toiminnan. Vastatakseen tähän Venäjä peräänkuulutti turvallisuusneuvoston ohjauksessa toimivan UNMIK:n ”roolin palauttamista” Kosovossa. Venäjän mukaan muut kansainväliset läsnäolot olivat sivuuttaneet sen ilman mandaattien muuttumista, muun muassa jättämällä sen pois Belgrad-Pristina-dialogista. Tosin edes UNMIK ei säästynyt Venäjän kritiikiltä. Se oli antanut muiden sivuuttaa itsensä ja oli epäonnistunut vastaamaan negatiiviseen kehitykseen ajoissa. Venäjä piti tätä kouriintuntuvana esimerkkinä UNMIK:n johtajuuspulasta ja vaati pääsihteerin edustajaa vaihtoa.⁷⁴

⁷² S/PV/6670

⁷³ S/PV.6604

⁷⁴ MID:n tiedote Kosovon tilanteesta 27.7.2011; S/PV.6604

Muutos argumentointiin tuli syyskuussa. KFOR oli elokuun alussa ottanut vastuun tulliasemien hallinnasta syyskuun puoliväliin asti. Jatkosta oli tarkoitus sopia syyskuun alussa jatkuneessa Belgrad-Pristina-dialogissa. Brysselissä osapuolet sopivat kriisin käynnistäneistä tullileimoista. Kosovo purki Serbialle asetetun tullikiellon ja Serbia lupasi taata lähes kaikkien tiesulkujen purkamisen. Pristina tosin tulkitsi, että sopimus mahdollisti sille tullitarkastusten suorittamisen kiistellyillä asemilla. Tilanteen tasalla ollut Venäjä reagoi päättäväisesti jo ennen tullitarkastusten aloittamista. Se kutsui turvallisuusneuvoston koolle hätäkokoukseen 15.9., jonka keskusteluosuus järjestettiin suljettujen ovien takana. Asiaa puitiin samana päivänä myös Etyjin pysyvässä neuvostossa, jossa Venäjä esitti suoran uhkauksen KFOR:lle ja EULEXille: tuki Kosovon hallinnon operaatiolle ylittäisi niiden mandaatin eikä sopisi neutraaliin statukseen. Tuki rohkaisisi avoimesti Kosovoa yksipuolisiin toimiin ja vahingoittaisi kansainvälisten läsnäolojen auktoriteettia.⁷⁵

Venäjänsä puheet eivät estäneet operaatiota. Raja-asemien uusi haltuunotto johti jälleen väkivallan kierteeseen KFOR:n ja serbimielenosoittajien välillä. Venäjälle operaatio oli ”jälleen yksi esimerkki Kosovon vihamielisemmäksi käyvistä toimista, sen haluttomuudesta kompromissiin ja välinpitämättömyydestä vähemmistöjen oikeuksia kohtaan. Venäjälle operaatiossa oli kyse ”yrityksestä ratkaista tullikysymys aseina”. Myös viittaukset Serbian ja Kosovon tekemään tullileima-sopimukseen olivat perusteettomia. ”Tullikontrollin perustamisesta rajapisteille 1 ja 31 ei keskusteltu Brysselissä”, siteerasi Venäjä YK:n rauhanturvaoperaatioiden avustavaa pääsihteeriä. Venäjä piti erityisen huolestuttavana sitä, että KFOR oli käyttänyt voimaa serbimielenosoittajia vastaan, ja kertoi ”vies-teistä”, jotka kertoivat KFOR:n joukkojen tulittaneen loukkaantuneita serbejä sairaalaan kuljettaneita ambulansseja. Voimankäyttö ja petetyt lupaukset olivat Venäjän mukaan johtaneet ”koko Belgrad-Pristina-dialogin jatkon kyseenalaistamiseen”.⁷⁶

Venäjä ei kuitenkaan pystynyt keskeyttämään uutta väkivallan kierrettä pelkin sanoin. Sen varoitukset kaikuivat kuuroille korville ja siksi ”Pristinan hyväksikäyttämät” operaatiot EULEX ja KFOR olivat päävastuussa heikentyneestä turvallisuustilanteesta. EULEXin ja KFOR:n piittaamattomuus kiteytyi marraskuussa 2011 Zubin Potokissa tapahtuneisiin ammuskeluihin, jotka olivat aiheuttanut haavoittumisia niin mielenosoittajien kuin KFOR-joukkojen keskuudessa. Venäjä väitti KFOR:n ampuneen paikalta paenneita mielenosoittajia selkäpuolelta ja uhannut tuliaseiden käytöllä. Näiden tapahtumien valossa se

⁷⁵ S/PV.6616; PC.DEL/874/11.

⁷⁶ Pysyvä Etyj-edustaja Andrey Kelin Etyjin pysyvässä neuvostossa 22.9.2011.

piti puheita liikkumisvapauden suojelusta ”käsitteiden vääristelynä”. KFOR ja EULEX olivat aiheuttaneet ”korjaamatonta vahinkoa omalle imagolleen, vetäneet osan alueen asukkaista itseään vastaan, ja aiheuttaneet luottamuspulaa kaikkia kansainvälisiä operaatioita kohtaan”.⁷⁷

Venäjä toimi Pohjois-Kosovon kriisin aikaan diplomatiassa aktiivisesti ja osoitti näin Serbialle, että se tukisi sen tavoitteita moraalisesti Pohjois-Kosovossa. Retoriset keinot olivat kuitenkin riittämättömät, eikä Venäjällä ollut kansainvälisten järjestöjen kautta käytännössä mahdollisuutta osallistua kriisiin aktiivisesti. Kun sanat eivät enää riittäneet, ryhtyi Venäjä hyödyntämään materiaalisia resurssejaan, joista lisää luvussa 3.

Poliittista hivutusta vai vainoharhoja?

Huolimatta siitä, että Venäjä ryhtyi entistä ”aktiivisempiin toimenpiteisiin” Serbiassa, se ei hiljentynyt kansainvälisissä organisaatioissa. Vaikka Serbia palasikin neuvottelupöytään Kosovon kanssa ja eräitä Pohjois-Kosovon mielenosoituksia järjestäneitä tahoja pidätettiin, jatkoi Venäjä – kuten viime luvussa todettiin – Pohjois-Kosovon pitämistä agendalla. Venäjä piti tärkeänä, ettei kansainvälisten operaatioiden funktioihin tehty muutoksia ilman turvallisuusneuvoston suostumusta. Vastuu alueen Venäjän näkökulmasta negatiivisista kehityksistä oli kansainvälisillä läsnäoloilla, etenkin EULEXilla, joka oli ajautunut kahnauksiin serbien kanssa. Erimielisyyksien syy oli Venäjän mukaan se, että EULEX ei ollut puuttunut Kosovon sisäministeriön uusiin, rekisterikielpiin ja valtion dokumentteihin liittyviin toimiin, joista keskusteltiin jo viime luvussa. Venäjä pitikin EULEXin oikeusvaltiotuen tuloksia tavoitteisiin, pyrkimyksiin ja käytettyihin resursseihin nähden tyydyttämättöminä. Tälle toimi pontimena operaatiosta tehty auditointiraportti. Tähän lääkkeeksi Venäjä näki, että EU edellyttäisi EULEXia vaatimaan enemmän Pristinan viranomaisilta, jotka olivat ottaneet ”passiivisen roolin” EULEXin vaatimusten toimeenpanossa.⁷⁸

Venäjä näki ”poliittista hivutusta” myös Pohjois-Kosovon kriisin ulkopuolella. Erityisen hanakasti se tarttui kansainvälisissä järjestöissä prosesseihin liittyviin muutoseikkoihin. Venäjä muistutti, miten Kosovon edustajien puheita ei saisi kansainvälisissä instituutioissa jakaa, eikä Kosovo-nimeä käyttää. Venäjä piti myös tiukkasanaisia puheenvuoroja siitä, että Kosovoa alueellisissa ja kansainvälisissä organisaatioissa ja mekanismeissa edustaisi

⁷⁷ Pysyvä Etyj-edustaja A.V. Kelin Etyjin pysyvässä neuvostossa 1.12.2011.

⁷⁸ S/PV.6713; S/PV.6822; S/PV.6872; S/PV.6939.

aina UNMIK:n henkilöstö.⁷⁹ Samoin Venäjä tulkitsi helmikuussa Belgrad-Pristina-dialogissa tehdyn sopimuksen, jossa Kosovon nimi voitaisiin mainita virallisissa asiakirjoissa suoraan ja vasta alaviitteessä viitata pl. 1244:n tapana tuoda Kosovo vaivihkaa osaksi kansainvälistä yhteisöä – saattaen tulkintansa myös julkisen keskustelun seuraajien tietoon.⁸⁰

Sama päti myös Kosovon turvallisuussektorin reformeihin, joista puhuttiin turvallisuusneuvostossa. Paradoksaalisesti itsenäisyysjulistuksestaan huolimatta Kosovo ei ollut luonut itselleen omia puolustusvoimia, vaan oli riippuvainen NATO:n KFOR:sta, jolle oli annettu vastuu alueen turvallisuudesta vuoden 1999 sodan päätyttyä. Tämä ei tarkoittanut, etteikö Kosovossa olisi ollut omia turvallisuusinstituutioita. Ahtisaari-suunnitelman mukaisesti maahan perustettiin itsenäisyysjulistuksen jälkeen siviilihallinnon alle ”ammattimaiset ja monietnisyysperustuvat” turvallisuusvoimat, KSF. Sen tarkoitus oli tukea kriisi- ja rauhanturvaoperaatioita Kosovon ulkopuolella, antaa apua katastrofien yhteydessä ja osallistua siviilikriisinhallintaan. Vuoden 2013 alussa sen muuttamista täysivaltaisiksi puolustusvoimiksi alettiin suunnitella, NATO:n tuella.⁸¹ Venäjä ilmaisi huolensa suunnitelmista, sillä se tarkoittaisi ”Kosovon turvallisuusvoimien muuttamista täysimittaisiksi asevoimiksi”. Kyseessä olisi KFOR:n mandaatin pienentäminen, ja siksi myös ”potentiaalinen uhka alueelliselle turvallisuudelle”, sillä KSF:n joukot koostuivat ”pääosin etnisistä albaaneista”, joiden ”enemmistö oli entisten puolisotilaallisten joukkojen jäseniä”.⁸²

Harmonisoimalla suuren osan vaatimuksistaan Serbian kanssa tuli Venäjä legitimoiduksi kumppaninsa vaateita tilanteessa, jossa kansainvälinen paine Kosovon kysymyksen ratkaisua Serbialle epäedullisella tavalla kohtaan oli kasvanut. Venäjällä ei monenkeskisessä diplomatiassa ollut käytössään muuta kuin retoriset keinot ja moraalinen tuki Serbialle, sillä se oli käytännössä riisunut itsensä kaikista muista keinoista hyväksytyään Belgrad-Pristina-dialogin. Tällä tavalla sen toiminta oli pitkälti pelkistettävissä poliittisen lännen hankkeiden sabotointiin, joka kulminoitui vainoharhaiseen poliittisen hivutuksen näkemiseen monissa eri käännteissä.

⁷⁹ S/PV.6713; S/PV.6822

⁸⁰ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu NIN-aikakauslehdessä 29.3.2012; S/PV.6769.

⁸¹ Triantafyllou 2018, 261–263, 267–273.

⁸² S/PV.6939

2.2. Mikä Venäjää hiertää?

Kun Kosovon statuskysymystä alettiin selvittää YK:ssa vuonna 2004, löysivät Venäjä ja Serbia yhteisen sävelen, joka viritti myös maiden kahdenväliset suhteet uudelle taajuudelle. Sen sointi on ollut riippumaton Serbian ulkopoliittisesta johdosta – jopa länsimaihin suopeasti suhtautuneet presidentti Boris Tadić ja ulkoministeri Vuk Jeremić olivat tukeutuneet Venäjän apuun. Erimielisyyksiäkin osapuolten välillä oli, esimerkiksi liittyen YK:n pääsihteerin erityisedustajaan Martti Ahtisaareen. Siinä missä Serbiassa Ahtisaaren maine ei ollut häävi, piti Venäjä häntä luotettavana välittäjänä; olihan hän omalla toiminnallaan antanut Venäjälle mahdollisuuden säästää kasvonsa Kosovon sodassa 1999. Kokonaisuudessaan Venäjä pysyi kuitenkin Serbian tukena Kosovon statusprosessissa läpi 2000-luvun.⁸³ Venäjän tuki Serbialle Kosovon suhteen on siis ollut periaatteellista ja tämä päti myös tässä aineistossa. Kysymys ei kuitenkaan ollut ainoastaan Kosovon statuksesta, vaan monista yksityiskohtaisista asiakysymyksistä. Niihin liittyen Venäjä jakoi kaikki Serbian ja sen edustajan ulkoministeri Jeremićin kannat ja arviot Kosovon tilanteesta kansainvälisissä järjestöissä.

Serbien asema nyky-Kosovossa avautuu mainiosti tarkastelemalla kansainvälisesti ohjatun valtio- ja rauhanrakennusprosessin kehitystä maassa. Vuoden 1999 sodan jälkeen maahan perustetun YK:n transitiohallinnon UNMIK:n pyrkimys oli ennen statuksen ratkaisua luoda Kosovoon ihmisoikeuksia kunnioittava liberaalidemokraattinen hallinto sekä markkinatalouden instituutiot. Transitiohallinnosta tuli kuitenkin konfliktin sivutuote. Ensin se eriytti maassa asuvat yhteisöt. Alueen albaanienemmistö hyödynsi UNMIKia oman valtiollisuuden (statehood) vahvistamiseksi, kun taas serbit kieltäytyivät osallistumasta sen toimintaan. Serbien reaktion pelossa se pyrki epädemokraattisesti hiltsemään vallan siirtämistä alueen poliittisille instituutioille vaatimalla niiltä standardeja, jotka albaanit kokivat kohtuuttomiksi.⁸⁴ Serbit olivat näin marginalisoituneet, eivätkä pystyneet tai edes halunneet vaikuttaa maan politiikkaan. Serbian läsnäolon jatkuminen

⁸³ Bechev 2017, 58–62.

⁸⁴ Visoka 2017, 2–4,39–48,74–78,187. Richmondin ja Mitchellin (2011) mukaan Kosovon rauhanrakennus perustui liberaalin rauhan teoriaan, jossa rauhanrakennus yhdistetään turvallisiin ja vakaisiin ”uusliberaaleihin” valtioihin, joiden tuntomerkkejä ovat demokraattinen hallinto, oikeusvaltioperiaate, ihmisoikeuksien toteutuminen, vahvan kansalaisyhteiskunnan takaava yhteiskuntasopimus sekä integraatio globaaliin talousjärjestelmään. Chandlerin (2014, 73–74,123) tämä lähestymistapa näki rauhanrakennuksen universaalien demokratian ja hyvän hallinnon ”vientiin” liittyvänä teknisenä tehtävänä. Onnistumisen nähtiin riippuvan yhtäältä länsimaiden tahdosta, resursseista ja koordinaatiosta, toisaalta epälegitiimeinä pidettyjen paikallisten eliittien kyvystä hankkia itselleen tukea median manipuloinnilla ja korruptiolla. Perustava oletamus oli, että läntiset reformit edustivat väestöjen todellisia intressejä ja näin ollen reformit onnistuisivat, kunhan niitä vastustavat eliitit voitaisiin poistaa tai heidän kätensä sitoa poliittisilla ehdollisuuksilla.

edellisessä luvussa käsiteltyjen varjoinstituutioiden kautta oli mahdollistanut sen, että heillä oli ulkopuolinen tuki.

Fundamentaalin ongelma Venäjälle oli se, ettei Serbian ja Venäjän suurimpiin huolenaiheisiin kuten yleiseen turvallisuustilanteeseen, pakolaisten paluuseen, etnisesti motivoitujen rikosten ja vanhojen sotarikosten selvittämiseen eikä serbialaisten kulttuuri- ja hengellisten perintöalueiden suojeluun paneuduttu. Tilannetta näillä politiikka-alueilla Venäjä luonnehti usein synkäksi, jakaen näin kumppaninsa Serbian näkemyksen. Vedotesaan alueen heikkoon turvallisuustilanteeseen, Serbia katsoo tyypillisesti serbien kärsineen Jugoslavian 1980-luvulta alkaneessa disintegraatiossa eniten. Se on katsonut tämän johtuneen etnisistä väkivaltaisuuksista ja vainoista, jotka koskettavat myös Kosovoa. ”Kärsimys” on näkynyt Kosovon serbien poismuutona ja alueelle jääneiden ihmisten heikkoina elinolosuhteina. Balkanin historiasta kirjoittava Tim Judah kuitenkin sanoo, että serbien muuttoliikettä on suurella kuvassa määrittänyt ennen kaikkea taloudelliset tekijät.⁸⁵ Venäjä kuitenkin tukee ääneen Serbian narratiivia heikosta turvallisuustilanteesta, pakotetusta poismuutosta ja etenkin Kosovon ”pakotetusta albanisaatiosta”.

Kosovon historiaa ja näkökulma Moskovasta

Venäjän silmissä Kosovon historia on kuitenkin erilainen, mitä se tyypillisesti lännessä nähdään. Se liittyy kiinteästi 1980-luvulla alkaneisiin kehityskulkuihin, jotka lähtivät liikkeelle Neuvostoliiton valtakapasiteetin osoittauduttua riittämättömäksi ylläpitääkseen satelliittivaltioista koostuvaa etupiiriä. Kun etupiiriin kuuluneet ja kuulumattomat sosialistimaat aloittivat transformaationsa demokraattiseen kapitalismiin 1990-luvulla, katosivat kansainvälisyyteen ja luokkasolidarisuuteen pohjautuvat identiteetit. Tämä jätti tyhjiön, jota tulivat täyttämään kansalliset ja etnonationalistiset identiteetit. Päätään nostaneet kansallisuuskysymykset aiheuttivat ristiriitoja ympäri entistä Neuvostoliittoa ja Euroopan entisiä sosialistimaita. Lopputulokset olivat monin paikoin hyvin erin näköisiä, eivätkä nationalismit ottaneet keskenään samanlaisia muotoja.⁸⁶ Anthony D. Smithin mukaan nationalismi ammentaa voimansa siitä, miten maan poliittinen johto ja älymystö päättävät tulkita ja käyttää hyväkseen etnisen ryhmän kollektiivisiksi koettuja, jopa esimodernin historian tapahtumia, myyttejä, muistoja, traditioita ja symboleja. Nämä kulttuuriset ja historialliset elementit voivat muodostaa perustan vaatimuksille alueiden ja resurssien hallinnasta, näin sekoittaen aineellisiin ristiriitoihin kulttuurisia aspekteja. Nationalismi

⁸⁵ Judah 2009, 3–6.

⁸⁶ Ks. esim. Todorova 2004; Snyder 1993.

ei siis ole yksinomaan eliittien luoma uskomusjärjestelmä, vaan sillä on paljon kansanomaisia piirteitä.⁸⁷

Vaikka Jugoslavian sosialistinen liittovaltio ei kuulunutkaan itäblokkiin, vaikuttivat samat dynamiikat siihenkin. Jugoslavia oli hyötynyt suuresti vahvasta Neuvostoliitosta, joka oli antanut sille mahdollisuuden kilpailuttaa valtionlainansa kylmän sodan eri leirien välillä. Pääsy läntisille markkinoille takasi taas vakaan talouskasvun ja rakennuspalikat markkinasosialistiselle hyvinvointivaltiolle, jossa tuotantovälineet omistivat yritysten päätöksenteosta markkinatalouden kannustimien mukaisesti vastanneet työntekijöiden tuottajayhdistykset. Kun rahahanat Neuvostoliitosta tyrehtyivät tykkäänään 1970-luvun lopulla, ajautui maa ongelmiin – ja joutui hattu kourassa hakemaan taloudellista tukea Kansainväliseltä valuuttarahastolta IMF:ltä, jonka päätoimisto sijaitsi Washingtonissa. Täyttääkseen IMF:n uudet lainaehdot vuonna 1980, velkaantunut liittovaltio ryhtyi makrotalouden vakautusohjelmaan. Tasavallat eivät halunneet vapaaehtoisesti toteuttaa ohjelmaan sisältyneitä julkisen talouden reformeja. Liittovaltio taas ei voinut pakottaa tasavaltoja ohjelman implementointiin, ja niin kiihtyvä talouskriisi syvensi tasavaltojen välisiä juopia: kriisiltä välttyneet vuraat Slovenia ja Kroatia kokivat elättävänsä liittovaltion eteläisiä alueita, joissa työttömyysaste oli noussut 30:een %:in. Työttömyys oli vasten sosialistista *yhteiskuntasopimusta*, jossa kansa antoi hallinnolle poliittisen tukensa vakaasta työpaikasta ja ansiotulosta. Työn merkitys Jugoslaviassa oli taloudellisen lisäksi myös poliittinen ja sosiaalinen, sillä työpaikka oli lähes kaiken yhteiskunnallisen osallistumisen areena yksipuoluejärjestelmään perustuvassa diktatuurissa.⁸⁸

Jännitteet lisääntyivät myös Kosovossa, jota sekä serbit että albaanit pitävät Kaakkois-Euroopan sydämessä olevaa aluetta myyttisenä identiteetilleen. Albaanienemmistöisestä Kosovosta tuli Serbian vasalli kansallisen vapautuksen aikakauden päättäneiden Balkanin sotien myötä 1900-luvun alussa. Näin se päätyi osaksi kahta Jugoslaviaa (1919–1941, 1945–1991), joista jäljemmässä, Jugoslavian sosialistisessa liittotasavallassa, se oli Serbian tasavallan autonominen maakunta. Kosovon historia osana Jugoslaviaa oli jännitteinen. Ensimmäisen Jugoslavian aika oli turbulenttia koko maassa, ja toisen maailmansodan jälkimainingeissa Kosovossakin käytiin partisaanien ja albaanien välisiä taisteluja. Albaanit jäivät sodan jälkeisiksi vuosikymmeniksi heikkoon asemaan, mutta serbien poismuutto ja albaanien suurempi syntyvyys muovasivat väestörakennetta hiljalleen

⁸⁷ Smith 1999, 8–11,

⁸⁸ Gagnon 1991, 17–18; Woodward 1995, 4–5, 10–11; Woodward 2003, 74–80; Henderson 1992, 245–246, 248, 253–257.

albaanien eduksi. 1960-luvulla albaanien kielioikeuksia kohennettiin ja Pristinaan perustettiin albaaninkielinen yliopisto. Vuoden 1974 uudessa perustuslaissa Kosovo sai oman pankin, parlamentin ja poliisin.⁸⁹

Jugoslavian presidentin Josip Broz Titon kuolema ja talousvaikeudet vahvistivat nationalismia myös Kosovossa, jossa albaanien osuus väestöstä oli noussut vuoden 1961 67:stä %:sta yli 80:een %:in 1980-luvun loppuun mennessä. Vuonna 1981 alkaneiden epäpoliittisten protestien luonne muuttui nopeasti. Serbian poliisi tukahdutti protestit väkivallalla ja aloitti joukkopidätykset. Vastavuoroisesti albaanit ahdistelivat serbejä muuttamaan Kosovosta. Serbian media reagoi tapahtumaketjuun hysteerisesti, alkaen levittää väitteitä ”Kosovon serbien kansanmurhasta”. Vuonna 1986 Serbian kommunistipuolueen johtoon noussut Slobodan Milosević hyväksikäytti ilmenneitä jännitteitä häikäilemättömästi. Vuoteen 1989 mennessä hän oli junailut Vojvodinan maakunnan ja Montenegron lojaa-liuden itselleen liittovaltion presidenttineuvostossa. Sitten vuorossa oli Kosovo, jonka parlamentti palautti panssarivaunujen piirittämänä maakunnan ylimmän vallan Serbialle maaliskuussa 1989. Seuranneet albaanien mielenosoitukset kukistettiin voimalla, ja albaanien diskriminaatio kiihtyi niin kouluissa, työelämässä kuin vapaa-ajalla. Serbialaistamistoimista kärsineen Kosovon ihmisoikeustilanne sai 1990-luvun alkupuoliskolla vähän kansainvälistä huomiota, kun samanaikaisesti Kroatia ja Bosnia syöksyivät sisällissodan syövereihin. Kansainvälisen yhteisön huomio kiinnittyi Kosovoon vasta, kun albaanijohtaja Ibrahim Rugovan pasifistisen linjan uskottavuus oli mennyt ja Kosovon vapautusarmeija UCK aloitti poliittisen väkivaltansa, joka eskaloitui ensin välikohtauksiksi ja lopulta sodaksi vuoden 1998 alussa.⁹⁰

Venäjän ulkopoliittisen identiteetin kautta tarkasteltuna⁹¹ Balkan on symbioosissa Mustanmeren alueen kanssa – eli Venäjän lähinaapuruston, josta kohdistuu Venäjälle erilaisia turvallisuusuuhkia, joita se ulkopoliittikallaan pyrkii ehkäisemään. Kosovoon kiteytyy monia näistä, sillä siinä missä poliittisessa lännessä Kosovo muistetaan sen joutumisesta serbinationalismin uhriksi 1990-luvulla, venäläiset muistikuvat liittyvät 1980-lukuun. Silloinen Kosovon albaanien vastarinta Belgradin hallinnon politiikkaa kohtaan 1980-luvulla rinnastettiin Kaukasuksen konflikteihin, jossa Neuvostoliiton yhtenäisyyttä rampauttava nationalismi oli kietonut alueen kansat pauloihinsa. Näin Venäjän Kosovo-poli-

⁸⁹ Visuri 2000, 19; Judah 2008, 55–57.

⁹⁰ Judah 2008, 55–59, 62–68; Judah 2009, 151–152; Gallagher 2005, 20–23.

⁹¹ Venäjän ulkopoliittikan tutkimuksen konstruktivistisen koulukunnan mukaan Venäjän ulkopoliittikan tavoitteita ja sisältöjä muovaa maan kansallinen identiteetti. Ks. esim. Sergunin 2016; Tsygankov 2014.

tiikkaa määrittelee separatismien, etnonationalismin ja etnisten konfliktien uhan torjuminen, jonka se pelkää leviävän omalle alueelleen. Näin Kosovon voi katsoa venäläisessä ymmärryksessä lukeutuvan samaan ryhmään Euraasian muiden pitkittyneiden konfliktien, Transnistrian, Etelä-Ossetian, Abhasian ja Vuoristo-Karabahin kanssa jo niiden etnisen luonteen vuoksi.⁹²

Venäjän huoli albaanien ”nationalistisista” pyrkimyksistä heijastuivat myös sen Belgrad-Pristina-dialogin aikaisiin puheenvuoroihin kansainvälisissä järjestöissä. Huoli Kosovon ja Pohjois-Kosovon tilanteista oli esillä jo ennen itse kriisin alkua, kun Pristina oli pyrkinyt ”albanisoimaan” paikallista poliisia ja mahdollistanut ”kontrolloimattoman albanialaisväestön uudelleenasetuksen Pohjois-Kosovoan. Nämä uhkasivat alueen serbien turvallisuutta.⁹³ Toimet olivat Venäjälle ”Suur-Albanian” luomispyrkimyksiä ja ne ”häiritsevät poliittisia tilanteita monissa maissa ja loivat hedelmällisen ympäristön kiihkomielisille tuntemuksille”, näin ”lisäten uhkaa Balkanin rajojen uudelleenvetämiselle” Myöhemmin huolta aiheutti ”albaanien kiihtynyt retoriikka”, ja ”Kosovon ”halu suojella etnisiä albaaneja riippumatta heidän asuinmaastaan”. Venäjä vaati kansainvälisiltä läsnäoloilta ponnisteluja etnisten ryhmien välisen dialogin ja luottamuksen rakentamisen parantamiseksi. Ilman niitä monietnisen yhteiskunnan luominen sekä alueen vakautuminen olisivat kaukaisia haaveita.⁹⁴ Visoka kirjoittaa, että ”monietnisestä yhteiskunnasta” oli muodostunut etenkin Kosovon albaaneille kiertoilmaus itsenäisyyden jarruttamiselle. Venäjä tulkitsi Kosovon turvallisuustilannetta pitkälti alueella asuvien serbien subjektiivisen turvattomuuden perusteella ja heidän turvattomuutensa lisääntyminen on ollut Venäjälle sama asia kuin turvallisuustilanteen heikkeneminen.⁹⁵

Väkivallan kierre ja hallinnolliset uudistukset uhkana ”monietnisyydelle”

Tästä näkökulmasta ei ollut yllätys, että Venäjälle Pohjois-Kosovon kriisi oli uhka alueen turvallisuudelle. Venäjä piti Kosovoa aggressiivisena osapuolena ja sen toimia alueen turvallisuutta horjuttavina. Venäjän sävelet olivat selvät: Kosovon toimet olivat avoimen provokatiivisia.⁹⁶ ”Pristinan kasvanut taipumus käyttää voimaa” – asetti Venäjän mukaan suoran uhan alueen serbien turvallisuudelle.⁹⁷ Nämä diskurssit tulivat Venäjän puheisiin

⁹² Samokhvalov 2017, 4–5, 12–13, 97–103.

⁹³ S/PV.6534.

⁹⁴ Etyj-edustaja Azimov Etyjin pysyvässä neuvostossa 8.7.2011; S/PV.6872; S/PV.6939.

⁹⁵ Visoka 2017, 43–45, 85–90, 115, 127.

⁹⁶ MID:n tiedote Kosovon tilanteesta 27.7.2011.

⁹⁷ MID:n edustaja A.K. Lukaševič Kosovon tilanteesta tiedotustilaisuudessa 9.8.2011.

jäädäkseen, vaikka tilanne alueella rauhoittuikin ja neuvottelut Serbian ja Kosovon välillä jatkuivat.

Keväällä Venäjä puhui turvallisuusneuvostossa useasti Mitrovicassa ja ”enklaaveissa” eli Pohjois-Kosovon ulkopuolisilla alueilla sijaitsevista serbien asutuskeskuksissa tapahtuneista väkivaltaisista väkikohtauksista. Venäjän puheiden perusteella tilanne muutti kevään aikana merkittävästi: ensin kyse oli ”huolestuttavista tapahtumista”, lopulta ”hirveistä olosuhteista”. Se luetteli kasapäin erilaisia faktoja ja väitteitä serbien kiinniotosta ja pahoinpitelyistä, etnisesti motivoituista murhista, tuhopoltoista, ja uhkailuviestien levittämisestä. Tätä taustaa vasten Venäjä näki Kosovon serbien elävän jatkuvassa kuolemanpelossa. Kierrokset Venäjän koneessa kiihtyvät niin, että loppuvaiheessa edellä esitetyistä ilmiöistä oli tullut tietoisia pyrkimyksiä luoda olosuhteita, joilla pyrittäisiin työntämään jäljellä olevat serbit pois Serbiasta – kyseessä oli siis eräänlainen ”etninen puhdistus rauhanomaisilla tavoilla”. Silmiinpistävää oli, ettei monia näistä edes mainittu UNMIK:n raporteissa. Tätä Venäjä piti tosin merkinä siitä, että raportit olivat ”puutteellisia”. Vaatimukset siitä, että UNMIK:n ”tulisi piirtää objektiivinen kuva serbiväestön tilanteesta” raporteissaan olivat näin varsin johdonmukaisia.⁹⁸

Turvallisuustilannetta heikensivät väkivallan lisäksi myös hallinnolliset uudistukset. Prishtinan avaama hallinnollinen keskus Pohjois-Mitrovicassa oli osoitus Kosovon pyrkimyksestä ryhtyä kontrolloimaan serbien asuttamia alueita. Keskuksen avaaminen oli Venäjän mukaan suuri virhe. Ensinnäkin hallinnollinen keskus oli rahoitettu osaksi resursseilla, jotka olivat aiemmin suunnattu UNMIK:n läsnäololle kaupungin pohjoisosassa. Toiseksi tämä päätös oli otettu vastaan Mitrovican serbialaisen väestön keskuudessa negatiivisesti, ja oli siksi kasvattanut jännitteitä kentällä. Toimet osoittivat Venäjälle, että ”Kosovon albaanit pyrkivät puristamaan serbit pois kaupungin pohjoisosasta”. Samoin Kosovon poliisin käytäntö olla hyväksymättä serbialaisia rekisterikilpiä tai ajokortteja olivat huolestuttavia, kuin myös Kosovon sisäministeriön ”serbien liikkumavapautta ja muita oikeuksia rajoittavat toimet”, kuten serbien ”pakottaminen täyttämään kansalaishakemuksia ja pulittamaan maksamattomia veroja”.⁹⁹

Pakolaisten ja kulttuuriperinnön puolesta – sotarikoksia vastaan

Maan sisäisten pakolaisten paluun implementoinnissa on Venäjän mukaan selkeitä puutteita. Venäjälle vähemmistöihin kuuluvien kansalaisten muuttovirta pois Kosovosta

⁹⁸ S/PV.6713; S/PV.6822; S/PV.6939

⁹⁹ S/PV.6822; S/PV.6872; S/PV.6939.

osoitti, että Kosovon hallitus – kansainvälisten operaatioiden tuella – pyrkii systemaattisesti estämään alueelta poistumaan pakotettujen ihmisten paluun, jättäen heidän perusoikeutensa ja -vapaudet toteuttamatta. Venäjän siteeraaman Etyjin raportin mukaan vain 22,000 serbiä 235,000:sta ovat yrittäneet palata koteihinsa, ja vain 4,000 heistä on jäänyt. Viittaukset tilastoihin olivat kuitenkin valikoivia. Omaisuuksien takavarikkoihin liittyen Venäjä viittasi Serbian tilastoihin, jonka luvut erosivat 10,000:lla Kosovon omaisuusrekisterin tilastoista. Venäjä piti näitä tilastoja todisteena siitä, että Kosovon viranomaiset pyrkivät systemaattisesti vaikeuttamaan serbien paluuta ja heidän fundamentaalisten ihmisoikeuksien ja vapauksien palauttamista.¹⁰⁰

Kolmas Venäjän ja Serbian yhteinen asiakokonaisuus liittyy Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen Dick Martyilta tilaamaan ihmisoikeusraporttiin. Raportissa selvitettiin Kosovon vapautusarmeijan KLA:n suorittamia, rankaisematta jääneitä rikoksia Kosovon sodan aikana. Sen mukaan oli konkreettisia todisteita siitä, että eräitä serbejä ja albaaneja oli pidetty sodan loppuvaiheessa KLA:n vankileirejä muistuttavissa keskuksissa Pohjois-Albaniassa, jossa vangit olivat joutuneet epäinhimillisen kohtelun uhreiksi ja kadonneet. Tähän liittyi laitonta sisäelinkauppaa. Kansainväliset järjestöt, jotka pragmatismissaan olivat pitäneet vakauden edistämistä välttämättömyytenä, eivät olleet puuttuneet tähän, eikä todisteita KLA:n rikoksista seurattu pitkään aikaan. Konfliktin jälkeen KLA oli saanut täyden kontrollin Kosovosta, ja välit eri ryhmittymien ja serbien kanssa yhteistyötä tehneiden tahojen kanssa selvitettiin ilman oikeudenkäyntejä.¹⁰¹

Venäjä puhui pontevasti asiasta, mutta raportti toimi kätevänä leimakirveenäkin. Se osoitti Pristinan ”korkean tason johtajien” osallistumisen ”ennennäkemättömään sisäelinten salakuljetukseen”. Venäjä vaati puolueetonta ja objektiivista faktojen tutkimista sen tiimoilta, ja heidän mukaansa vähemmän vakaviakin rikoksia tutkitaan välillä kansainvälisesti, ei ole paikkaa kaksoisstandardeille. Tutkimuksien vaatiminen ei kuitenkaan erota Venäjää erityisemmin muusta ryhmästä, sillä UNMIK:n raporteissa puhutaan tutkimuksien edistämisen tärkeydestä. Tähän työhön olikin ryhtynyt EU:n EULEX-operaatio,

¹⁰⁰ S/PV.6822, S/PV.6872; S/PV.6939

¹⁰¹ Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous AS/Jur (2010) 46. Gezim Visoka (2016, 60) kirjoittaa, että poliittisessa lännessä raportti on nähty Serbian ja Venäjän turvallisuuspalvelujen tuotteena, jolla pyritään mustamaalaamaan Kosovon vapautussotaa ja tasapainottamaan sillä serbien suorittamia sotarikoksia sodan aikana. Tavoitteena ei ole niinkään pidetty Kosovon maineen tahrimesta, kuin NATO:n interventiopäätöksen takana olevien syiden vähättelyä.

vaikka Serbia oli vaatinut aiemmin *ad hoc* -mekanismin perustamista turvallisuusneuvostonyhteyteen.¹⁰² Venäjä tahditti EULEXin selvitystyötä moittimalla sen edistymistä verkkaiseksi, epäillen hidastelun olleen tahallista.¹⁰³ Venäjän kertoi sekä Serbian mediassa¹⁰⁴ että turvallisuusneuvostossa tahtovansa siirtää tutkimukset YK:n alle, sillä:

... tutkimusta [...] toteuttavat maat, jotka ovat aiemmin auttaneet rikoksiin syyllistyneitä henkilöitä nousemaan valtaan Kosovossa. Kuten tiedämme, pääroolia tässä näytteli Yhdysvallat. Ja mikä hämmästyttävä yhteensattuma, Yhdysvaltain kansalainen johtaa meneillään olevia tutkimuksia. Tässä on intressiristiriita. [...] turvallisuusneuvosto voisi seurata Marty-raportin pohjalta tehtävien tutkimuksien edistymistä. Asian humanitaarinen merkitys on liian suuri, jotta sen voisi lakaista maton alle.¹⁰⁵

Viimeinen eli Kosovossa sijaitsevien ortodoksisten pyhien alueiden ja seurakuntien tilanne saa Serbian ohella myös Venäjältä paljon huomiota. Aikarajauksen puitteissa Venäjän huoli siitä kasvaa, että näiden alueiden suojelusta annettaisiin vastuu Kosovon poliisille: se heikentäisi alueen turvallisuutta. Venäjä nosti usein tikunnokkaan erilaisia hyökkäyksiä tai vandalismitapauksia, joista luostarit, kirkot, hautausmaat tai pyhiinvaeltajat olivat kärsineet. Erityisesti UNESCO:n maailmanperintökohde Visoki Dečanin luostarin tilanne oli Venäjän mukaan sietämätön: paikalliset viranomaiset olivat ”rohkaissut paikallista väestöä protestoimaan luostarin omaisuuden takavarikoinnin puolesta”, sivuuttaen Kosovon tuomioistuimien ja kansainvälisen yhteisön vaatimukset.¹⁰⁶ Venäjä olikin kanavoinut varoja luostarien ja kirkkojen ylläpitoon ja restaurointiin UNESCO:n kautta vuodesta 2010.¹⁰⁷ Tästä muistutti myös Putin:

Tietysti meille on erittäin tärkeää (ehkä ei ole niin suuren mittaluokan asia, mutta tärkeä humanitaarisesta perspektiivistä) työskennellä ortodoksien tukemiseksi Serbiassa ja Kosovossa. Yhteistoiminta liittyy tuenosoiutuksiin, kun sille on tarvetta ja restauroimalla ortodoksisia pyhiä kohteita.¹⁰⁸

Millainen resurssi?

Venäjä käytännössä vaatii länsimaita ja niiden koordinoimia läsnäoloja toteuttamaan Serbialle mieleistä politiikkaa verhoilemalla vaatimuksensa kansainvälisiin sopimuksiin. Venäjän linja näytti perustuvan uskomukselle, että Pristinan hallinto pyrki tarkoituksella heikentämään serbien elinolosuhteita. Venäjällä oli kuitenkin tapana tulkita faktoja varsin

¹⁰² S/PV.6534; Pysyvä Etyj-edustaja Azimov Etyjin pysyvässä neuvostossa 8.7.2011.

¹⁰³ S/PV.6713; S/PV.6822; MID:n edustaja Lukaševič tiedotustilaisuudessa 10.2.2012.

¹⁰⁴ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Jedinstvo-lehdessä 27.6.2011

¹⁰⁵ S/PV.6713

¹⁰⁶ S/PV.6713; S/PV.6822; S/PV.6872; S/PV.6939

¹⁰⁷ MID:n tiedote Venäjän ortodoksisten pyhien paikkojen kunnostuksesta Kosovossa 5.2.2012.

¹⁰⁸ Presidentti Putin Venäjän ja Serbian välisten neuvottelujen jälkeisessä tiedotustilaisuudessa 11.9.2012.

valikoivasti. Se vaati Kosovon serbien turvallisuuden takaamista sekä henkisen ja kulttuurisen perinnön takaamista, jotka olivat heidän suurimmat intressinsä. David Chandlerin havainnot auttavat ymmärtämään näiden kysymyksien oleellisuutta serbien keskuudessa: ei ole ”oikeaa tapaa” toteuttaa edistystä ja kehitystä, eikä ihmiset välttämättä aina ymmärrä hallinnon – tässä tapauksessa Kosovon rauhanrakennuksen – pyrkimyksiä ”rationaalisesti”.¹⁰⁹ Järjestelmän toimivuuden kannalta Belgrad-Pristina-dialogi olikin puutteellinen, sillä se jätti huomiotta alueen serbien subjektiivisen turvattomuuden tunteen – ja tarjosi Venäjälle mahdollisuuden jatkaa serbien intressien puolustajana. Näin kansainvälisen politiikan kautta Venäjä oli tehnyt Serbiasta riippuvaisen itsestään, tai ainakin rakentanut vahvan mielikuvan siitä. Tämä antoi sille erinomaiset asetelmat hyödyntää poliittisia ja viestinnällisiä aktiivisia toimenpiteitä Serbiassa.

Huolimatta siitä, että Venäjä käytti resurssejaan tukeakseen Serbiaa sille perinteisesti tärkeissä asiakysymyksissä, reaaliset mahdollisuudet muuttaa asioita olivat ohuet ja siksi vaatimukset monenkeskisessä diplomatiassa näyttäytyvät lähinnä ärhentelynä. Myös esimerkiksi pakolaisten oikeuksien tukeminen näyttää ensisilmäyksellä sen itsensä parjaamilta ”kaksoisstandardeilta”, sillä esimerkiksi Georgiasta irtautuneiden alueiden tilanne on tältä osin varsin kehno. Myöskään Venäjän uskottavuus kansainvälisten kumppaneiden silmissä puhua ihmisoikeusrikkomuksista ei liennyt korkea. Mikä oli sinällään sääli, sillä kuten UNMIK:n raportit osoittivat, olivat epäkohdat ainakin jollain mittakaavalla ihan todellisia.

¹⁰⁹ Chandler 2014, 11–13, 73–75.

3. Venäjä aktiiviset toimenpiteet ”aitojen serbien” puolesta

Mitä väärää on dominoinnissa, jos se tapahtuu hyviä periaatteita ja korkeita ideoita palvellen?¹¹⁰

Venäjällä ymmärrys maan ”suurvaltiudesta” on aksiooma, itsestäänselvyys. Mutta saadakseen sen, se tarvitsee sille olemassa olevien suurvaltojen hyväksynnän. Sotilaallisesti se oli saanut statuksen useasti – Venäjä oli ollut sotilaallisesti yksi Euroopan vahvimmista valtioista vuosina 1815–1848 sekä 1957–1991. Neumannin mukaan moraalisen ja ideologisen suurvaltastatuksen – niin sanotun *prestiisin* eli arvovallan – hankkiminen on ollut Venäjälle vaikeampaa. Jotta suurvalta voi olla suurvalta, muiden tulee nähdä se suurvaltana. Prestiisiä se tavoittelee etenkin suhteessa länsimaihin – kuten myös aktiivinen osallistuminen Kosovon kysymykseen osoittaa. Balkanille tämä heijastuu siten, että Venäjä pitää omaa suurvalta-asemaansa, läsnäoloaan ja intressiensä edistämistä alueella legitimeinä, etenkin siksi, että alue on ollut Venäjän kiinnostuksen kohteena jo 1700-luvulta. Venäjälle suurvaltastatus tarkoittaa myös sitä, että se tulkitsee itsellään olevan niin kansainvälisoikeudellinen kuin poliittinen legitimi oikeus puuttua pienten valtioiden ”epäjohdonmukaiseen ja vakautta horjuttavaan toimintaan”, joka kuuluu niiden ”olemassaolon luonteeseen”.¹¹¹

Serbian sisäpolitiikkaa tarkastelemalla Venäjän ulkopoliittikka avautuukin uudesta näkökulmasta. Kosovon hallintoa, NATOa ja EU:ta poliittisesta painostuksesta soimannut Venäjä pyrkii itsekin painostamalla vaikuttamaan Serbian sisäpoliittisiin kehityksiin. Vaikka Venäjällä olikin myös omia erityisiä poliittisia intressejä liittyen Kosovon kysymykseen, taipui sen kansainvälisen politiikan kautta rakentama riippuvuusuhde myös painostavaksi vallan käytön välineeksi. *Puuttumattomuuden periaatteen* mukaan kansainvälisissä suhteissa tulisi olla kunnioitus muiden maiden poliittista itsenäisyyttä sekä sosioekonomista ja kulttuurista integriteettiä kohtaan. Siksi kansainvälisen politiikan tulisi tapahtua vain kansainvälisellä areenalla. Todellisuudessa raja-aitoja on vaikea määrittää: se, mitä kutsutaan ”kansainväliseksi politiikaksi”, on valtioiden pyrkimystä vaikuttaa toistensa poliittisen päätöksenteon muotoutumiseen. Siinä missä diplomaattinen vaikuttaminen pyrkii valtioiden väliseen sopimukseen, ”ideologinen” vaikuttaminen pyrkii vaikuttamaan kohdevaltion instituutioihin niin, että se muuttaisi politiikkaansa tai henkilöstöä. Puuttumista on se, että vaikka metodi itsessään ei olisi painostava, niin sen tarkoitus on.¹¹²

¹¹⁰ Kristol – Kaplan 2003, 112.

¹¹¹ Neumann 2008, 13–14, 25–33. Samokhvalov 2017, 46–49; Mälksoo 2015, 103–104, 124–125.

¹¹² Reisman 2019, 95–96.

Toisin sanoen kyse on ”pehmeän painostuksen” välineistä, joihin liittyy venäläinen käsitelmä ”ystävyyteen painostamisesta” (*prinudit k družbe*). Bechevin mukaan Venäjän poliittisten painostuskeinojen työkalupakista on löytynyt poliittisten instituutioiden painostus, protestiliikkeiden mobilisointi disinformaatiolla tai propagandalla sekä taloudellinen kiristäminen. Näistä kaksi ensimmäistä kategoriaa on tämän luvun kannalta oleellisia – ja niillä on pitkä historia venäläisessä ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Jo keisarillinen Venäjä laajentui luomalla itselleen alusmaita ja -yhteiskuntia, käyttämällä antamia turvallisuustakuita painostukseen ja pelotteluun sekä puuttamalla niiden sisäisiin poliittisiin asioihin vetoamalla aihepiirien kansainväliseen luonteeseen. Konfliktien ja yhteiskunnallisten ristiriitojen aikana medialla on oleellinen rooli näiden viestijänä – ja Venäjä käyttikin Serbian mediaa hyväkseen. Se pyrki luomaan sellaisia viestejä, jotka romuttivat yhteiskunnallista luottamusta ja pitivät yllä jakolinjoja niin Pohjois-Kosovon ja Pristinan kuin Serbian ja Kosovon välillä. Kuten Ulises Mejias ja Nikolai Vokuev artikkelissaan huomauttavat, tämä disinformaatioon liittyvä tekniikka on ollut Venäjän käytössä myös Ukrainan konfliktissa.¹¹³

Tämän kattoteeman alla tutkimus käsittelee niitä tapoja, joilla Venäjä pyrki vaikuttamaan Serbian sisäiseen poliittiseen prosessiin. Mitä yhteiskunnallisia poliittisia voimia se pyrki tukemaan poliittisilla lausunnoillaan? Tutkimus pureutuu tähän vyyhtiin tarkastelemalla sen eri viestien ja muiden toimien ajoitusta ja niiden sisältöjä. Kiinnostuksen kohteena on se, miten toimiensa avulla se lisäsi suoraa ja epäsuoraa poliittista painostusta Serbian poliittisia päättäjiä kohtaan.

3.1. Pohjois-Kosovon edunvalvoja

Pohjois-Kosovon kriisi näytteli keskeistä osaa Venäjän painostuskampanjassa. Siinä missä Kosovon hallitus sekä johtavat NATO- ja EU-maat olivat pitäneet Pohjois-Kosovon kriisiä ensisijaisesti Belgradin masinoimana kampanjana hidastaa Kosovon suveriniteetin edistämistä, Venäjän analyysi näytti poikkeavan tästä. Venäjän näkökulma aukeaa hyvin sen edustajien puheiden ja toimien kautta YK:n turvallisuusneuvostossa ja ETYJ:ssä, mutta mielenkiintoisen perspektiivin asiaan tarjoaa myös MGIMO:n asiantuntijan Jelena Ponomarevan päätelmät venäläismediassa. Lokakuussa 2011, Pohjois-Kosovon kriisin huippukohtana, hän kertoi kaikkien merkkien viittaavan siihen, että EU:n niin vaatiessa Tadićin EU-myönteinen hallinto tulisi tunnustamaan Kosovon itsenäisyyden, sillä sille ”omien kanssakansalaisten heitteillejättö” olisi pienempi paha kuin ajautuminen

¹¹³ Sherr 2013, 10,21–23; Bechev 2017, 191–196; Mejias – Vokuev 2017, 1032.

riitoihin EU:n kanssa. Ponomarevan mukaan tästä seurasi, että pienen, Kosovon ja Serbian rajalle keskittyneen serbiväestön lepäsi faktisesti vastuu siitä, tunnustaisiko Serbia Kosovon itsenäisyyden vai ei. Skenaariossa, jossa pohjoiskosvolaiset joutuisivat taipumaan, tulisi Venäjän ottaa askel kohti länsimaiden asemaa sille itselleen tärkeässä kysymyksessä.¹¹⁴

Venäjälle sen lähialueiden kansallisuuskysymykset eivät ole olleet vain turvallisuussuhkia, vaan myös poliittisen kontrollin välineitä. Tämä logiikka oli läsnä Venäjän ulkopoliitikassa jo Balkanin kansallisen vapautuksen aikana, jolloin se pyrki mobilisoimaan alueen slaavilaiskansoja vastarintaan imperiumejaan vastaan.¹¹⁵ Pohjois-Kosovon kriisissä voi nähdä mielenkiintoisen yhtäläisyyden vuoden 1806 Venäjän ja Ottomaanien imperiumin väliseen sotaan, johon rinnastamalla Venäjän vaikuttamisen logiikka aukeaa kenties paremmin. Silloin serbialaiset, jotka olivat ryhtyneet kaksi vuotta vastustamaan aseini siirtomaaisäntiensä väkivaltaista hallintoa, lähettivät avunpyynnön Venäjälle, joka empirian jälkeen lähetti joukkoja Serbian tueksi ja ryhtyi taistelemaan ottomaaneja vastaan. Pelkkä vilpittömän hyväntahtoisuus ei ollut Venäjän motivaationa, vaan se oli kiinnostunut myös Serbian kontrolloimisesta – joka tosin ei ollut Venäjän valtionjohdolle prioriteettina suurvaltapolitiikan veroinen tavoite.¹¹⁶ Vastaavalla tavalla Pohjois-Kosovon kriisillä oli Venäjän ulkopoliitikassa instrumentaalinen luonne: toki serbien asia oli itsessäänkin tärkeä, mutta kriisi avasi kuitenkin väylän painostaa Serbiaa myös sisäpoliittisesti.

Tilaisuus kansalaisyksymysten hyväksikäyttöön syntyi, kun Serbian presidentti Boris Tadić oli asetettu Belgrad-Pristina-dialogissa vastuuseen Pohjois-Kosovon serbeistä, jotka taas eivät olleet valmiita tinkimään perinteisistä ”kansallisista intresseistä”. Heille Pristinän toimien vastustaminen oli osakseen arvovaltakysymys ja osoitus halusta kuulua Serbiaan, mutta osaltaan myös materiaallinen. Belgradin tuki Pohjois-Kosovolle näinä vuosina oli huomattava, joten protestoinnin taustalla oli myös pohjoiskosvolaisien ”rationaalinen” pelko siitä, että Belgradin vetäessä tukensa Pohjois-Kosovon varjoinstituutioilta alue joutuu Pristinän heikompien etujen piiriin.¹¹⁷

Pohjois-Kosovon kriisi painostuksen väyläksi

Ensimäkuä Venäjän tärkeydestä Pohjois-Kosovossa oli saatu, kun sen valkosinipuna-raidalliset liput liehuneet serbien barrikadeilla Serbian ja Kreikan lippujen rinnalla. Ian

¹¹⁴ Ponomareva 24.10.2011, *Zapad aktiviziruet konflikt v Kosove i Metohii, sozdavaja zonu nestabilnosti.* (suom. länsi aktivoi konfliktia Kosovossa ja Metohijassa, luoden epävakauden alueen.)

¹¹⁵ Samokhvalov 2017, 12–13, 102–103; Suslov 2014, 575–579.

¹¹⁶ Judah 2009, 49–52.

¹¹⁷ Visoka 2017, 74–80; Bancroft 2020, 113.

Bancroftin mukaan traditionalistiset arvot ovat erittäin näkyviä erityisesti serbien asuttamassa Pohjois-Kosovossa.¹¹⁸ Asiantilat olivat siis otolliset Venäjän painostukselle. Kansallismieliset virtaukset avittivat Venäjää, mutta ilman todellisia ponnisteluja ja halua saada äänensä sen rooli olisi luultavasti jäänyt vähäpätöisemmäksi. Kriisin saama runsas huomio venäläisessä mediassa ja MID:n nopeat reaktiot kriisin eri vaiheissa kieli Venäjän halusta toimia aktiivisemmin, joskin tämä asetti sen välit Serbian kanssa kitkaisempaan asentoon. Venäjän suurlähettiläs Konuzin asettui puolustamaan Pohjois-Kosovon serbejä heti kriisin alusta, tulkiten heidät Kosovon yksipuolisen voimankäytön uhreina¹¹⁹. MID vaati Pohjois-Kosovon asukkaiden näkemyksien ottamista kaikkien tulevien sopimuksien lähtökohdaksi.¹²⁰

Itse kriisi näytti ensin jäävän lyhyeksi, kun jo 5. elokuuta NATO välitti Belgradin ja Pristinan välille 11-kohtaisen ohjelman jännitteiden purkamiseksi. Ohjelman nojalla KFOR otti tulliportit n:o 1 ja 31 haltuunsa. Levottomuudet jatkuivat matalalla intensiteetillä, mutta siitä huolimatta Belgrad ja Pristina pääsivät syyskuun alussa yhteisymmärrykseen tilanteen laukaisseesta kiistasta eli tullidokumenteista. Tavara pääsi kulkemaan rajan yli vapaasti, kun Serbia hyväksyi Kosovon tullileimat tietyin reunaehdoin.¹²¹ Venäjälle sopimus ei ollut riittänyt. Se oli syntynyt pakollisen kompromissin tuloksena, ja eikä sopimuksesta huolimatta Pristina ”voisi vastustaa kiusausta alistaa serbialueita”. Sopimus ei myöskään heijastanut alueen asukkaiden mielipidettä. Serbian tapaan Venäjä vaati paluuta siihen tilanteeseen, joka vallitsi ennen heinäkuun 25. päivää. Suurlähettiläs asettui myös puolustamaan Pohjois-Kosovon serbialaisinstituutioita *Danasissa*.¹²² Tadić oli taas suhtautunut näihin ambivalentisti. Näin Venäjä toimi Pohjois-Kosovon serbien resursseina. Pohjois-Kosovon serbit tiesivät, että heidän tavoitteillaan olisi Venäjän tuki, eikä heidän siksi tarvinnut taipua Tadićin vaatimuksiin. Venäjä antoi pohjoiskosovolaisille liikkumavaraa pakottaa Belgrad heidän puolestaan neuvottelupöytään.

Pristinan syyskuisen operaation ja sitä seuranneen eskalaation myötä Tadić joutui myöntymään osaltaan Belgradin jyrkemmälle linjalle. Hän jäädytti Pohjois-Kosovon vuoksi neuvottelut Kosovon kanssa. Ristipaine oli kuitenkin suuri. Liberaalien piirien vetoomukset palata neuvottelupöytään hän torjui suoriltaan. ”Omista legitiimeistä intresseistään

¹¹⁸ Bancroft 2020, 106–107, 129–131.

¹¹⁹ Suurlähettiläs Konuzinin lausunto 1.8.2011.

¹²⁰ MID:n edustaja A.K. Lukaševitš Kosovon tilanteen tiedotustilaisuudessa 9.8.2011.

¹²¹ Balkan Insight 5.8.2011, *Kosovo Northern Border Crisis Resolved*.

¹²² MID:n edustaja A.K. Lukaševitš Kosovon tilanteen tiedotustilaisuudessa 9.8.2011; Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu *Danas*-lehdessä 6.9.2011.

luopuva valtio tulee menettämään uskottavuutensa suurten valtioiden silmissä”, BalkanInsight kirjoitti hänen lausuneen.¹²³ Syyskuun 2011 puoliväli oli selkeä vedenjakaja myös Venäjän linjassa suhteessa Kosovon tilanteeseen. Ennen Pohjois-Kosovon kriisiä ja vielä sen alussa se oli syyllistänyt Kosovon hallintoa tilanteen epävakauttamisesta, ja vedonnut kansainvälisiä operaatioita toimimaan jämäkämmin. Syyskuun tapahtumien jälkeen Venäjä koki, että sen puheenvuorot olivat kaikuneet kuuroille korville, eikä Pohjois-Kosovon serbien tilanteeseen ollut puututtu. Siinä missä kriisin alussa Kosovon hallitus Thacin johdolla olivat syntipukkeja, siirsi Venäjä syyskuusta eteenpäin vastuuta entistä enemmän kansainvälisten läsnäolojen harteille. Koventuva retoriikka kertoi Venäjän päättäväisyyden toimia olla huipussaan, mutta myös siitä, että mahdollisuudet sen omaan konkreettiseen toimintaan näyttivät varsin ohuilta. Tuuppaus ryhtyä aktiiviseksi uupui.

Sellaiseksi tuuppaukseksi osoittautui Kosovon serbien Vladimir Putinille lähettämä kirje. Kirjeessä oli Venäjän valtioduumalle osoitettu kansalaisuusanomus, johon *Stara Srbija* -yhdistys¹²⁴ oli kerännyt lähes 22,000:n Kosovon serbin allekirjoituksen. Hänen mukaansa serbit lähestyivät Venäjää, koska Serbia ei ollut vastannut heidän avunpyyntöihinsä, vaan työntänyt heidät Kosovon hallinnon luokse. Hän totesi, etteivät Kosovon serbit tulisi hyväksymään sopimusta, joka saavutettaisiin Belgradin ja Pristinan EU-välitteisessä dialogissa.¹²⁵ Kommersantin mukaan vetoomukseen oli keräämässä nimiä myös paikallinen yrittäjä Zvonko Veselinović, jonka “nimi oli kaikille Kosovossa tuttu”. Kosovon poliisi, useat läntiset diplomaatit ja tullivirkailijat pitivät Veselinovićia yhtenä Pohjois-Kosovon kaksinaissuvereeniudesta hyötyvistä järjestäytyneen rikollisuuden johtajista ja syksyn 2011 protestien organisoojista.¹²⁶

¹²³ BI 7.11.2011, *Serbia's Tadic Rejects Call for Kosovo Negotiations*.

¹²⁴ *Stara Srbija* -käsite viittaa Suur-Serbia-ideaan kuuluvaan, keskiaikaiseen Serbian alueeseen, johon kuuluu osia nykyisestä Etelä-Serbiasta, Kosovosta ja Pohjois-Makedoniasta. Yhdistys keräsi kansallismielisen *srbin.info* -verkkosivuston uutisoinnin perusteella vuosina 2011–2013 useampiakin kansalaisadresseja. Ks esim. *Srbin.info* 12.7.2012, *Srbi sa KiM pokrecu peticiju za poništavanje dogovora za separatistima*.

¹²⁵ Kommersant 14.11.2011, *Bolee 20 tisjatsh kosovskih serbov zaprosili rossijskoje grazhdanstvo* (suom. yli 20 tuhatta Kosovon serbiä anoi Venäjän kansalaisuutta). Marta Szpala (2014, 6) esittää, että vetoomus olisi ollut Venäjän organisoima. Hän viittaa Serbian Helsinki Committee for Human Rights -kansalaisjärjestön (2012, 65–66) tutkimukseen serbialaisista yhteisöistä Kosovossa. Raportissa todetaan, että Venäjän suurlähetystö organisoii nimienkeruun adressiin näyttääkseen Boris Tadicin Kosovo-politiikan olevan epäsuosittua. Lähteenä on käytetty nimeämätöntä *Politika*-lehden 17.11.2011 päivättyä artikkelia, jota ei löytynyt lehden verkkoarkistosta. On kuitenkin noteerattava, että Kommersantin (15.11.2011) artikkelissa *Kosovskie serbi hotjat stat rossijskimi* (suom. Kosovon serbit haluavat tulla venäläisiksi) Venäjän valtioduuman kansainvälisten asioiden komiteasta todettiin, että vetoomuksen hyväksyminen olisi asettanut Venäjän outoon asemaan ja olisi voinut johtaa konfliktiin ”kaikkien kanssa”. On kuitenkin kiintoisaa, että vetoomus on osoitettu Venäjän valtioduumalle eli parlamentin alahuoneelle, jota muodollisesti johtaa käytännössä katsoen seuraavaksi presidentiksi jo valittu Vladimir Putin. Yhtä kaikki; aineiston avulla on mahdoton vastata siihen, kuka vetoilee mitään lankoja kulissien takana, eikä se ole tämän tutkimuksen tarkoituskaan.

¹²⁶ Kommersant 28.11.2011, *Tsem serbstvo uspokoitsja* (suom. Millä rauhoittaa serbit) Carvajal 24.10.2011, *In Kosovo, Smuggling Fosters Unusual Ethnic Cooperation*.

Venäjän reaktio vetoomukseen oli ymmärtävä, mutta kielteinen¹²⁷. Ulkoministeri Lavrov sanoi Venäjällä olevan kansalaisuuslaki, joka säänteli tällaisia tilanteita. Hän kertoi, että poliittista suunnitelmaa tehtäessä pyynnön motiivit tulisi ymmärtää: serbit olivat joutuneet toivottomaan asemaan, josta he eivät nähneet ulospääsyä. Venäjä tulisi siksi puolustamaan serbien – etenkin Kosovossa asuvien – oikeuksia kaikilla keinoilla, jotka vastaavat kansainvälistä oikeutta ja venäläistä lainsäädäntöä.¹²⁸ Kieltevä vastaus kansalaishakemukseen on ymmärrettävä. Ensinnäkin Venäjän materiaaliset kyvyt suojella Pohjois-Kosovon serbejä olisi lopulta maantieteellisen etäisyyden vuoksi olemattomia. Toisaalta Etelä-Ossetiaan tai Abhasiaan – jossa useille asukkaille on annettu Venäjän kansalaisuus – verrattuna Venäjällä ei ole samanlaisia kansallisia intressejä pelissä Pohjois-Kosovossa, eikä serbeillä ole ylimalkaan vastaavia historiallisia kytköksiä Venäjään. Olisikin omituista, että Venäjä ottaisi riskin lisätä jännitteitä länsimaiden kanssa tällaisella liikkeellä.

Painostuksen kasvaessa Tadić vaati kaikkien tiesulkujen purkamista marraskuun 29. päivänä. Joulukuun alussa Belgrad ja Pristina onnistuivat solmimaan sopimuksen, jonka nojalla ne jakavat vastuun kiistojen keskipisteenä olleiden raja-asemien hallinnan. Sopimus tuli liian myöhään korjatakseen Serbialle koitunutta mainehaittaa, joka kostautui sen EU-jäsenyysneuvottelujen lykkäämisellä tulevaan kevääseen¹²⁹. Tadić jatkoi totuttua linjaansa. Hän vaati Pohjois-Kosovon serbejä ryhtymään rajasopimuksen toimeenpanoon¹³⁰, mutta samalla ilmoitti, ettei Serbia tulisi taipumaan EU:n ”implisiittisiin vaatimuksiin” Kosovon tunnustamisesta¹³¹. Tadićin vetoomusten jälkeen tilanne Pohjois-Kosovossa rauhoittui asteittain, vaan osa paikallisista johtajista – erityisesti ne, jotka sympatisoivat Belgradin oppositiota – eivät näille vaatimuksille letkauttanut enää korvaakaan.¹³² Heidän ei enää tarvinnut, sillä Venäjä oli luvannut Pohjois-Kosovoan humanitaarista apua.

Venäjän ulkopolitiikan humanitaarinen ulottuvuus on synonyymi pehmeälle vallalle eli sen omaa houkuttelevuutta lisäävälle toiminnalle. Se toimii sekä institutionalisoidusti että retorisesti. Pohjois-Kosovon kriisi onkin mielenkiintoinen välietappi siinä, miten Venäjä institutionalisoi sen houkuttelevuutta Serbiassa hyödyntämällä omia materiaalisia resurssejaan. Humanitaarinen apu kietoutui tiiviisti lähellä eteläisen Serbian suurimmassa kaupungissa Nišissä sijaitsevaan venäläisserbialaiseen humanitaariseen keskukseseen, josta on

¹²⁷ RG 1.12.2011, *Kosovskim serbam otkazali v rossijskom grazhdanstve* (suom. Kosovon serbeiltä evättiin Venäjän kansalaisuus)

¹²⁸ MID tiedonanto Kosovon tilanteesta 1.12.2011.

¹²⁹ RG 9.12.2011, *Serbija ne poluštī status strany-kandidata v ES*. (suom. Serbia ei saa EU-kandidaattimaan statusta.)

¹³⁰ Reuters 6.12.2011, *Tadic tells Kosovo Serbs to implement border deal*.

¹³¹ BI 14.12.2011, *Tadic: EU Conditioned Serbian Candidacy on Kosovo*.

¹³² YK:n rauhanturva-asioista vastaava varapääsihteeri Edmond Mulet turvallisuusneuvostossa, S/PV.6713.

matkaa Kosovon rajalle vain reilut sata kilometriä Pohjois-Kosovon rajalle. Syksyllä 2011 keskusta ei ollut vielä virallisesti avattu, mutta presidentti Medvedev lupasi, että keskuksen kautta toimitettaisiin Pohjois-Kosovon serbeille ensimmäinen ruokaa ja lämmityslaitteita sisältävä humanitaarinen lähetys.¹³³ Kriisi alleviivasi keskuksen tärkeyttä, ja se avattiin virallisesti jo seuraavana keväänä. Venäjän hätätilaministeriön hallinnoima keskus on herättänyt huolta länsimaissa, jotka ovat nähneet sen Venäjän tapana soluttautua Serbian sisäpolitiikkaan. Tämä huoli on aiheellinen etenkin siksi, että Venäjän hätätilaministeriö on rakenteiltaan puolisolitaallinen, ja perustamissopimuksen Venäjän puolesta allekirjoittaneesta Sergei Šoigusta tuli vuonna 2012 maan puolustusministeri.¹³⁴ Keskus onkin erinomainen esimerkki Venäjän materiaalistien resurssien muuntautumiskyvystä.

Vastaavalla tavalla resurssien mukautuvuudesta kieli humanitaarisen avun saagaan liittynyt toinen operaatio, eli kahden rekka-autokolonnin lähettäminen Mitrovicaan. Aggregaatteja, liesiä ja huopia kuljettaneet rekat saivat aikaan kansainvälisen selkkauksen Venäjän ja EU:n välille ja tarjosi myöhemmin Venäjälle humanitaariseen ulottuvuuteen kuuluvia retorisia mahdollisuuksia.¹³⁵ MID kuvaili tätä tuntuksi tueksi serbeille, joiden tilanne oli ”vakavasti huonontunut johtuen albaaniviranomaisten toimista”.¹³⁶ Ensimmäinen kolonnista lähti liikkeelle Venäjältä Euroopan halki joulukuun 7. päivä ja toinen kolme päivää myöhemmin. Kolonnin kohtaamat vaikeudet olivat alkaneet jo Romaniassa, mutta suurimmat haasteet syntyivät, kun rekat pääsivät 14. joulukuuta EULEXin tullivirkailijoiden hallinnoimalle Jarinjen asemalle. EULEX ehdollisti Venäjän humanitaarisen avun rajanylityksen sille, että sen virkailijat saattaisivat sen perille Mitrovicaan. Käytännössä tämän toteuttaminen olisi vaatinut serbien tiesulkujen purkamista. Toinen vaihtoehto EULEXin mukaan oli se, että humanitaarinen apu kiertää Kosovon hallituksen kontrolloiman Merdaren rajanylityspisteen kautta.¹³⁷ Tosin serbialaisella b92- uutissivustolla EULEXin edustaja sanoi, että venäläiset itse olisivat pyytäneet saattuetta¹³⁸. Kolonnin liikkeitä johtanut Venäjän-Belgradin suurlähettiläs Aleksandr Konuzin taas epäili, että EULEX tahtoi käyttää venäläistä kolonnan suojakilpenään saadakseen verukkeen purkaa barrikadit ja tuoda kosovolaisviranomaisia rajalle.¹³⁹

¹³³ Sherr 2013, 87; Presidentti Medvedevin ja hätätilaministeri Shoigun tapaaminen 31.1.2012.

¹³⁴ Bechev 2017, 187–188; Biserko – Stanojlovic 2016, 164.

¹³⁵ MID:n tiedonanto humanitaarisen avun tilanteesta Kosovon rajalla 14.12.2011.

¹³⁶ MID:n edustaja Lukaševič tiedotustilaisuudessa 22.12.2011.

¹³⁷ Aliu 14.12.2011, *Stalemate Over Russian Convoy For Kosovo Serbs*.

¹³⁸ b92 13.12.2011, *Ambassador: EULEX blocking humanitarian aid*.

¹³⁹ RG 15.12.2011, *“Gumanitarnyj bespredel”*.

Venäjä sai lopulta vaatimuksensa läpi siitä, että kolonnat saivat ylittää rajan Jarinjen asemalta. Venäläisdiplomaatit olivat painostaneet EU:ta sillä, että 15. joulukuuta järjestetty EU-Venäjä-huippukokous tultaisiin käyttämään rajalla olevan hässäkän selvittämiseen. EU joutui lopulta joustamaan asiassa ja päästämään humanitaarisen avun rajalta.¹⁴⁰ Näin humanitaarisen avun tapauksen voi perustellusti nähdä päättyneen Venäjän voittoon: se pakotti EULEXin taipumaan sen vaatimukseen ja näytti, että sillä on olemassa käytännöllisiä keinoja vaikuttaa Kosovossa. Sen mukaan päätöslauselma 1244 edellyttää kansainvälisiä läsnäoloja takaamaan humanitaariselle avustukselle esteettömän pääsyn Kosovoon. EU:n ja Yhdysvaltojen vetoomukset siihen, että kansainväliset humanitaariset järjestöt eivät olleet julistaneet Pohjois-Kosovoon humanitaarista kriisiä, kaikuivat tyhjille seinille. Venäjä kertoi “päättävänsä itse kenelle ja millä tasolla se tuo humanitaarista apua”.¹⁴¹

Pidän perusteltuna, että humanitaarinen apu oli tarkoitettu ennemminkin monitasoiseksi viestiksi kuin vastaukseksi todelliseen hätätilaan. Ensinnäkin se oli viesti kansainvälisille läsnäoloille, jotka eivät olleet ottaneet Venäjän tiukentuvia sananpainoja juuri huomioon. Näin se halusi osoittaa, että se olisi valmis ottamaan toimijuuden tarvittaessa ilman kompromissia. Toiseksi humanitaarisen avun saaga ei myöskään rajoittunut vain asiasta kansainvälisissä elimissä käytyyn poliittiseen vääntöön. Tapaus sai suuret mittasuhteet serbialaisessa mediassa, jossa suurlähettiläs Konuzin pääsi puimaan humanitaarisen avun ympärillä vellonutta kansainvälisepoliittista vääntöä moneen otteeseen¹⁴². Humanitaarinen apu oli myös yksi suosituimmista Venäjän toimenpiteistä Serbiassa 2010-luvulla¹⁴³.

Ponnisteluja serbien turvallisuuden puolesta

Humanitaarisen avun lisäksi Venäjällä syntyi toinenkin reaktio Pohjois-Kosovon serbien kirjeeseen, joka henkilöityi Duuman ylähuoneen varapuheenjohtajaan, Aleksandr Toršiniin. Pohjois-Kosovon kriisin yhteydessä Toršin kritisoi NATOn “väkivaltaisia toimia”, sen tapaa “opettaa muita valtioita demokratiasta” ja sen “kaksoisstandardeja”. Hänen mukaansa Kosovon serbeille oli luvattu kansainvälistä suojelua, jonka kadottua heidän aino-

¹⁴⁰ EURACTIV.com 15.12.2011, *Major irritant defused ahead of EU-Russia summit*; RG 16.12.2011, *Gumanitaryj konvoj v Kosovo razblokirovan* (suom. Kosovoon matkalla ollut humanitaarinen apu pysäytetty).

¹⁴¹ S/PV.6713

¹⁴² Näistä julkisuusdiplomaattisista elementeistä keskustellaan luvuissa 3.2., 3.4. sekä 4.3.

¹⁴³ Bechev 2017, 240.

aksi mahdollisuudeksi oli jäänyt puolustaa itse omia oikeuksiaan ja vapauksiaan barrikaadeilla.¹⁴⁴ Toršin syytti Kosovon hallintoa ja sitä suoraan tukevia ulkomaisia valtioita “keskiaikaisen geton” perustamisesta niille, jotka “suojelivat omia traditioitaan, olemassaoloaan, kulttuuriaan ja uskoaan”. “Kristittynä ja ortodoksina” tämä häiritsi Toršinia syvästi. Hän kertoi, ettei Venäjä voi seurata traditioiden muuttumista museoiksi – käytännön mekanismina puuttua tilanteeseen olisi esimerkiksi säätiö, joka toimii Kosovon ortodoksi-perinnön suojelemiseksi ja säilyttämiseksi.¹⁴⁵ Ironista tai ei, tämä säätiö oli Toršinin itsensä perustama¹⁴⁶. Hän pääsi tällä näkyvyydellä mainostamaan sen toimintaa muun muassa Serbian Moskovan-suurlähettiläälle¹⁴⁷ sekä ulkoministeri Jeremićille¹⁴⁸.

Hämyisyydestä huolimatta tästä tapauksesta tekee mielenkiintoisen Toršinin henkilöhistoria – tai se, mistä hän on myöhemmin tullut tunnetuksi. Hänellä on väitetysti ollut erilaisia vaikuttamiseen pyrkiviä hankkeita ympäri maailmaa. Näistä eniten medianäkyvyyttä on saanut hänen yhteytensä yhdysvaltalaiseen asejärjestöön NRA:han juristi Maria Butinan kautta¹⁴⁹, sekä hänen yrityksensä järjestää tapaaminen keväällä 2016 presidentti Putinin ja Donald Trumpin välille aikana, jolloin Trumpin nimitys republikaanipuolueen presidenttiehdokkaaksi oli lähellä¹⁵⁰. Lehtitietojen mukaan hänellä on myös linkkejä venäläiseen järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja hänen on väitetty sekaantuneen mm. rikollisjärjestöjen rahanpesuun Venäjän keskuspankin johtajana¹⁵¹.

Se, mitä Toršinin säätiö tekee, ei mistään selviä, mutta se osoittaa, miten Venäjän formalisoidut ulkopoliittiset linkit ovatkin vain jäävuoren huippu. Monilla yksilöillä, olivat ne sitten poliitikkoja, asiantuntijoita tai muita yhteiskunnallisia vaikuttajia, on olemassa hyvät yhteydet erilaisiin virallisiin poliittisiin ryhmiin ja epävirallisimpiin liikehdintöihin myös Balkanilla. Dimitar Bechev kutsuu näitä toimijoita “poliittisiksi yksityisyrittäjiksi”, joiden toiminnassa muodollisen ja epämuodollisen raja hämärtyy. Tämä on läsnä Toršinin tapauksessa, jonka henkilökohtaisista linkeistä Balkanille ei ole juuri tutkimustietoa. Yhtä

¹⁴⁴ Venäjän duuman ylähuone 20.10.2011.

¹⁴⁵ Venäjän duuman ylähuone 21.11.2011.

¹⁴⁶ RBK-median yritystietosivusto: ”*Ob mezhdunarodnyi gumanitarnyi fond po sohraneniju hristianskih svjatin Kosovo i Metohii – Mezhdunarodnyi fond svjatogo Savy osvjasishennogo*”. (suom. Tietoja kansainvälisestä humanitaarisesta rahastosta Kosovon ja Metohijan pyhien paikkojen säilyttämiseksi – Kansainvälinen pyhimys Pyhän Savan rahasto).

¹⁴⁷ Parlamentskaja Gazeta 30.1.2012.

¹⁴⁸ Venäjän duuman ylähuone 16.3.2012.

¹⁴⁹ Stedman 20.2.2018, “*In 2011 handwritten letter, NRA President offered help to Alexander Torshin for his endeavors.*”

¹⁵⁰ Apuzzo – Goldman – Rosenberg 17.11.2017, *Top Russian Official Tried to Broker “Backdoor” Meeting Between Trump and Putin.*

¹⁵¹ Isikoff 25.5.2018, “*Trump’s Son Should Be Concerned*”: *FBI Obtained Wiretaps Of Putin Ally Who Met With Trump Jr.*

lailla veteen piirretty viiva on näiden ulkopoliitikassa vaikuttavien poliittisten yksityisyrityksien yhteydet järjestäytyneeseen rikollisuuteen, jotka toimivat myös Balkanilla erilaisten omistusten kautta. Venäjän järjestäytyneitä rikollisuutta tutkineen Mark Galeottin mukaan Venäjän ulkopoliittisten operaatioiden verkostoissa on ollut oma paikkansa järjestäytyneelle rikollisuudelle, *Kriminternille*. Verkostot, jotka ovat nousseet merkittävään yhteiskunnalliseen asemaan Venäjällä Neuvostoliiton päättymisen jälkeen, pystyvät tarjoamaan ulkomaalaisille poliittisille johtajille maksuja heidän operaatioidensa tukea vastaan.¹⁵² Ottaen huomioon Toršinin taustan, sen mahdollisuutta, että hän olisi hyödyntänyt kriisiä erilaisten korruptoituneiden käytäntöjen vakiinnuttamiseksi omien ja sidosryhmiensä etujen ajamiseksi Kosovossa, ei voi sulkea pois. Analyysia ei voi viedä spekulatiivista tasoa pidemmälle. Yhtä kaikki, tämä osoitti jälleen, kuinka monipuolisoin keinoin Venäjä pystyi toimimaan Serbian ja Kosovon serbien tukena – myös harmaalla alueella.

Näin siinä missä Venäjä osoitti sympatioitaan Pohjois-Kosovon mieltään osoittaville serbeille, tuli se samalla lisänneeksi painostusta Tadićin hallintoa kohtaan. Painostus ei ollut vain tuen osoitusta, vaan luvussa 3.3. tarkastellaan myös sen ideologisia аспектеja.

Venäjä – kansanvallan vankkumaton kannattaja?

Edellä esitelty asetelma oli selkeä myös Pohjois-Kosovossa Serbian valtiollisuuden päivänä 15. helmikuuta järjestetyssä kansanäänestyksessä, jossa alueen serbeiltä kysyttiin hyväksyvätkö he “niin-sanotun Kosovon tasavallan” instituutiot vai ei. Suunniteltu ajankohta osui myös yhteen Serbian ja EU:n ministerineuvoston neuvottelujen kanssa. Pohjois-Kosovon serbijohtajan Krstimir Pantićin mukaan äänestyksen pitäminen johtui siitä, että alueen serbeillä ei ollut keinoja vaikuttaa Serbian hallituksen asettamiin, heille “tuhoksiin” liikkumisen rajoituksiin. Kosovon serbit eivät olleet poistamassa tiesulkuja, mutta eivät myöskään pyrkisi konfliktiin EULEXin ja KFOR:n kanssa. He vain pystyttäisivät purettu tiesulut aina uudestaan.¹⁵³

Pohjois-Kosovolle ei tullut juuri sympatioita ulkopuolelta. Presidentti Tadić suhtautui siihen hyvin epäilevästi ja sanoi, että “kansanäänestys tekee Kosovosta vaaliteeman, ja se on aihe, jonka hallituskoalitio voi vain hävitä”. Belgradissa nationalistinen DSS oli ainoa, joka antoi suoran tukensa kansanäänestykselle.¹⁵⁴ Kansanäänestykselle ei ollut Kosovonkaan tukea, vaikka serbit olivat sanoneet olevansa mahdollisesti valmiita tunnustamaan

¹⁵² Bechev 2017, 232–234; Galeotti 2019, 3–5, 117–119, 177–178, 241–250.

¹⁵³ Balkan Insight 26.2.2011, *Kosovo Serbs Announce Referendum Plan*; Balkan Insight 20.1.2012, *Kosovo Serbs Mull Postponing Referendum*.

¹⁵⁴ Balkan Insight 28.12.2011, *Belgrade Split On Kosovo Serb Planned Vote*.

Kosovon itsenäisyyden, jos heille myönnettäisiin erityisstatus. Kosovon pääministeri Thaci tyrmäsi idean tykkänään. Kansainväliset läsnäolot UNMIK ja Etyjin Kosovon misio totesivat jo etukäteen, ettei kansanäänestys olisi validi, eikä sen tuloksella olisi laillisia seuraamuksia.¹⁵⁵ EU:sta oli sanottu, että Serbian pitäisi pystyä implementoimaan sopimus hyvässä hengessä Kosovon kanssa, ja että “lämpötilan Pohjois-Kosovossa tulisi laskea”. Tosin Euroopan parlamentin raportoiija totesi, ettei kansanäänestys torpedoisi Serbian EU-kandidaattitilatusta.¹⁵⁶

Kansanäänestys järjestettiin lopulta. Pantićin mukaan kyseessä oli mielenilmaus, jolla haluttiin osoittaa, etteivät Pohjois-Kosovon serbit “olleet valmiita luopumaan Kosovosta ja Metohijasta” osana Serbiaa. Kansanäänestys tulisi pormestarin mukaan vahvistamaan serbien asemaa Ibar-joen pohjois- ja eteläpuolella.¹⁵⁷ Kahden päivän äänestyksen jälkeen kansanäänestykseen osallistuneista lähes kaikki, eli noin kolme neljännestä Pohjois-Kosovon asukkaista, oli ilmaissut mielipiteensä: he eivät tunnustaisi Kosovon instituutioita alueella. Pantić sanoi heidän odottavan, että “kansainvälisen yhteisön painostus vähenisi, ja se muuttaisi lähestymistapaansa alueen ongelmien ratkaisuun.¹⁵⁸ Kosovo piti tätä Serbian masinoimana maan perustuslain ja kansainvälisen oikeuden vastaisena toimenpiteenä: se edusti Serbian “sairaita ambitoita ja aluevaatimuksia”. Myös Serbian presidentti Tadić piti sitä “haitallisena Serbian kansallisille intresseille”.¹⁵⁹ Ulkopuolisen tuen puute lienee syy sille, että kansanäänestys ei ole jäänyt edes historiankirjoituksen alaviitteeksi.

Sen sijaan Venäjälle asia oli tärkeä ja eittämättä myös hyödyllinen. Sitä kommentoitiin aina turvallisuusneuvostoa ja ulkoministeri Lavrovia myöden. “Tulokselle pitäisi antaa huomiota ja ihmisten mielipiteiden sivuuttaminen olisi erhe”, Lavrov kertoi ja kertoi sen olevan “signaali Belgradille, Pristinalle ja kaikille Kosovon kysymyksen ratkaisusta kiinnostuneille tahoille”.¹⁶⁰ Yhdessä tiesulkujen ja kansanäänestyksen kanssa Pohjois-Kosovon serbit halusivat viestittää, että he olivat pettyneitä suojelun ja tuen puutteeseen¹⁶¹. Myöhemmässä tiedonannossaan Venäjä kertoi kansanäänestyksen ja sen tuloksen osoittavan, ettei serbiväestö halua tehdä rauhaa yksipuolisesti itsenäiseksi julistautuneen Ko-

¹⁵⁵ Balkan Insight 8.2.2012, *Kosovo PM Rules Out North Kosovo Autonomy*; Balkan Insight 16.2.2012, *Northern Serbs Vote ‘No’ to Kosovo*.

¹⁵⁶ Balkan Insight 20.1.2012, *Kosovo Serbs Mull Postponing Referendum*; Balkan Insight, *Kosovo Serbs to Go Ahead with Referendum*.

¹⁵⁷ Balkan Insight 14.2.2012, *Kosovo Serbs Go Ahead with Referendum*.

¹⁵⁸ Balkan Insight 16.2.2012, *Northern Serbs Vote ‘No’ to Kosovo*.

¹⁵⁹ Balkan Insight 15.2.2012, *Kosovo Government Condemns Serb Referendum*.

¹⁶⁰ Ulkoministeri Sergei Lavrovin vastaukset medialle Wienissä 16.2.2012.

¹⁶¹ S/PV.6713

sovon hallinnon kanssa, joka yritti ottaa haltuunsa serbialueita. Alueen tilanne ja sen kansalaisten mielipiteet tekivät Venäjän mukaan heidän teesinsä oikeaksi: Kosovon ”ongelma” ratkeaisi vain asianomaisten suorilla neuvotteluilla, jotka noudattavat pl. 1244:ä ja perustuisivat kansainväliseen hallintaan sekä kansainvälisen oikeuden normeihin ja periaatteisiin.¹⁶² Venäjälle kansallismielisyyden aalto oli mieluisaa seurattavaa. Kuten Konuzin syksyllä 2012 totesi Danasin haastattelussa, patrioottisten mielialojen syntyminen Serbiassa oli saanut hänet iloiseksi – ja oletettavasti myös hänen työnantajassaan.¹⁶³

Pohjois-Kosovon serbien kokemaa ahdinkoa lieventämään Venäjä lähetti Serbiaan ja Kosovoon sen lähetti ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen korkean edustajan Konstantin Dolgovin vielä saman kuun aikana.¹⁶⁴ Dolgov tapasi ensin Belgradissa Serbian ulkoministerin Jeremićin, Serbian ortodoksikirkon patriarkan Irinan, virkamiehiä sekä kansalaisjärjestöjä, sitten Pristinassa ja Mitrovicassa kansainvälisten läsnäolojen johtajia sekä Kosovon serbien johtajia.¹⁶⁵ Lähteistä ei selviä, mistä täällä konkreettisesti sovittiin. Mutta mitä tällaisilta tapaamisilta voisi toisaalta odottaa? Ottaen huomioon Venäjän yleisen linjan, on pidettävä epätodennäköisenä, että Dolgov olisi ollut Mitrovicassa vaatimassa tiesulkujen purkamista ja tilanteen rauhoittamista.

Kaikessa Pohjois-Kosovoon liittyvässä Venäjän ei tarvinnut uida kansainvälisesti vasta-virtaan. Serbian parlamentti- ja presidenttivaalien yhteydessä se liittoutui muiden kansainvälisten toimijoiden kanssa. Serbian hallitus oli aluksi pitänyt niiden järjestämistä Kosovossa pulmallisena. Serbian Kosovoon liittyvistä asioista vastaava ministeri kertoi, että Serbia tuskin tulisi järjestämään vaaleja siellä, sillä kansainvälisen yhteisön tuki puuttui.¹⁶⁶ Lopulta Etyjin osallistujavaltiot kääntyivät vaalien järjestämisen kannalle. Venäjä oli muiden maiden tapaan tukemassa vaaleja. Sen puheissa nousi esiin tutut teemat: ”Pristinasta kuullut militantit äänet, jotka kertovat valmiudesta hyödyntää kaikkia vipuvarsia, mukaan lukien voimaa, keskeyttääkseen Serbian vaalit” olivat Venäjälle vakava huolen lähde.¹⁶⁷

Vaalit sujuivat Kosovossa moitteettomasti, ja Etyjin osallistujavaltiot olivat järjestään tyytyväisiä tähän onnistumiseen. Venäjääkin miellytti se, miten rauhallisesti ja modali-teeteiltään onnistuneesti vaaliprosessi toteutettiin.¹⁶⁸ Tämä ei sinällään ollut ihme – ottaen

¹⁶² MID:n informaatio-osaston M. Zaharova Pohjois-Kosovon kansanäänestyksestä 16.2.2012.

¹⁶³ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Danas-lehdessä syyskuussa 2012.

¹⁶⁴ S/PV.6713

¹⁶⁵ MID:n ihmisoikeus-, demokratia- ja oikeusvaltioasioiden edustaja Dolgov Serbiassa 20.-22.2.2012.

¹⁶⁶ Balkan Insight 24.2.2012, *Serbia Hints at Excluding Kosovo From Polls*.

¹⁶⁷ PC.DEL/375/12.

¹⁶⁸ PC.DEL/438/12.

huomioon Pohjois-Kosovolle aiemmin osoitetun tuen. Tosin kansanäänestykseen ja vaalikysymykseen liittyvä kuvio on tätä monimutkaisempi – kansan mielipiteet ja demokratia olivat myös käteviä välineitä saavuttaa omia poliittisia tavoitteita painostavin keinoin. Pohjois-Kosovon serbit, joiden keskuudessa traditionalistiset arvot ovat Bancroftin mukaan tyypillisiä, olivat pienten marginaalien presidentinvaaleissa tärkeitä äänestäjiä¹⁶⁹. Kun yhteen suuntaan kumartaa niin toiseen pyllistää, kuuluu suosittu sananlasku. Siinä missä Venäjän osoitti resurssejaan Pohjois-Kosovon serbien käyttöön tukemalla heidän poliittisia pyrkimyksiään, kolikon kääntöpuolella on Serbian hallituksen painostaminen.

Venäjän aktiivisuus Pohjois-Kosovossa väheni selkeästi vaalien jälkeen. Tämä tosin johdettiin myös siitä, että uusi hallitus sai kriisin paremmin hallintaan, vaikka jännitteet kytivätkin alueella aina Brysselin sopimuksen allekirjoittamiseen asti. Mielenkiintoista olikin, että Venäjän suorat, traditionalisteja tai kannanotot serbialaismediassa lakkasivat Serbian hallituksen vaihdon jälkeen. Balkanilla autoritaariset johtajat ovat voineet kerätä poliittisia irtopisteitä esiintymällä itse aiheuttamiensa kriisien ratkaisijoina. Tapa ei ole mitenkään omaperäinen, puhuttiin sitten Berliinin valtiopäivätalon 1933 tai kerrostaloräjähdyksistä Venäjällä 1999.¹⁷⁰ Logiikka on ollut voimissaan myös Serbiassa. Brysselin sopimuksen jälkeen Serbia on kiristänyt otettaan Pohjois-Kosovosta.¹⁷¹ Sen takana on ollut EU-integraatioon näennäisen myönteisesti suhtautunut ja radikaalioikeistosta vuonna 2008 irtautunut Serbian progressiivinen puolue SNS. Vaikka Serbia allekirjoittikin Brysselin sopimuksen juuri SNS:n johdolla, on se venkoillut statuskysymyksen edistämässä. Tämä on kasvattanut Kosovossakin protestimielialaa kompromissihaluisia valtapuolueita kohtaan, josta osoitus on populistisen Vetevendosje-puolueen kasvanut kannatus 2010-luvulla. Tämä on heijastunut Brysselin sopimuksen toimeenpanon vaikeuksina, ja näin dialogin aikana syntynyt *status quo* säilyy yhä alueella.¹⁷² Tämä herättää epäilyksen siitä, että Venäjälle oli edukasta saada uusi hallitus esiintymään hyvänä kriisin hallitsijana – ja vähentää omia aktiivisia toimenpiteitään kansan mobilisoimiseksi Pohjois-Kosovossa.

Toimimalla aktiivisin toimenpitein Pohjois-Kosovon serbien tukena Venäjä pyrki antamaan mahdollisuuden sille, ettei Pohjois-Kosovon serbien tarvitsisi neuvotella Pristinän hallinnon kanssa. Näin se pyrki pakottamaan Tadićin edustamaan neuvottelupöydässä myös serbien intressejä. Toisaalta tähän tuli syötettä myös ulkopuolelta: esimerkiksi Kosovon pääministeri piti kansanäänestystä Venäjä ja Pohjois-Kosovo. Szpalan väite siitä,

¹⁶⁹ Bancroft 2020, 129–130.

¹⁷⁰ Bieber 2020, 90–93.

¹⁷¹ Bancroft 2020, 114.

¹⁷² Bieber 2020, 1–5, 72, 75.

että Venäjä olisi *suoraan kontrolloinut* Kosovon serbejä, ei tämän aineiston puitteissa selviä. Välillisesti se kyllä sitä teki. Venäjä onnistui tekemään hyvin ajoitettuja manööverejä, jotka olivat pitkälti reaktioita alueelta tullessiin syötteisiin. Näin Venäjä mahdollisti Pohjois-Kosovon pysymisen Serbian hallitsemana – jos vain poliittiset eliitit olisivat tähän halukkaita. Joka tapauksessa Venäjän voi katsoa suoraan avustaneen presidentti Tadićin poliittista linjaa vastustaneita Pohjois-Kosovon mielenosoittajista. Reaktiot Pohjois-Kosovon serbien lähettämään kirjeeseen olivat osoitus Venäjän moninaisista, joskin marginaalisista mahdollisuuksista kanavoida resurssejaan alueelle myös tapauskohtaisesti.

3.2. Kenelle jaetaan Venäjä-kortti?

Maaliskuinen ilta vuonna 2011 pimenee, kun väki virtaa Belgradin punaisen tähden koti-areenalle *Rajko Mitić*-stadionille, kansankielellä *Marakanalle*. On alkamassa Eurooppaliigan ottelu *Crvena Zvezda – Pietarin Zenit*. Punaisen tähden kannattajayhdistyksen Delijen entisen puheenjohtajan Željko Ražnatovićin rakennuttama hulppean talo kohoaa muiden asuinrakennusten yläpuolelle aivan Marakanan vieressä. Ražnatović, joka on paremmin tunnettu lempinimellään Arkan, keräsi itselleen kyseenalaista mainetta johtamalla Bosnian sodassa raakuuksiin syyllistynyttä *Arkanin tiikerit* -ryhmittymää. Jugoslavian hajoamisen kiihtyessä Delijen silloinen puheenjohtaja Ražnatović ryhtyi järjestämään sotilaallista koulutusta faneille, jotka myöhemmin muodostivat *tiikerien* ytimen. Huliganismistaan tunnetuksi tulleen ryhmän yhteydet järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja radikaalionalisteihin ovat 1990-luvun kaaoksen jälkeen säilyneet tiiviinä.¹⁷³

Maaliskuisessa ottelussa oli paikalla myös kunniavieras, Zenitin vannoutunut kannattaja ja Venäjän federaation pääministeri Vladimir Putin. Hän sai lämpimän vastaanoton Delijeltä, joiden yhteislaulut kertoivat “Serbian seisovan hänen kanssaan”.¹⁷⁴ Päivällä Putin oli tavannut niin maan presidentin Boris Tadićin ja kansanedustajia, joiden kanssa hän oli keskustellut Kosovosta sekä energiayhteistyöstä. Juuri ennen ottelua valtiovieras oli saanut valtiovieraalteille epätavallisen vastaanoton. Stadionin ulkopuolella pääministeri Putin oli tavannut serbialaisia ja [pohjois-]makedonialaisia moottoripyöräkerholaisia, joiden kanssa hän jatkoi matkaa stadionin lehtereille.¹⁷⁵

Pohjois-Kosovon kansallismielisten mellakoitsijoiden lisäksi Venäjä pystyikin vaikuttamaan Serbiaan myös sen sisäpolitiikan kautta. Sen aktiivisille toimenpiteille suotuisan

¹⁷³ Axboe-Nielsen 2010, 90–96.

¹⁷⁴ Bechev 2017, 225.

¹⁷⁵ Balkan Insight 23.3.2011, *Putin Meets with Serbian President in Belgrade*; RBK-media 24.3.2011, *V.Putin v Serbii snova vstretilsja s bajkerami* (suom. V.Putin tapasi Serbiassa jälleen moottoripyöräilijöitä).

ympäristön tarjosi Serbian poliittinen todellisuus, jossa sen yhteiskunta jakaantuu tiukasti “liberaaleihin” ja “traditionalisteihin”. Poliitiikan tutkija Sabrina Rametin mukaan nämä poliittiset viiteryhmät lähestyvät myös sisäpoliittisia asioita eri tavoin, mutta erityisesti niiden näkemykset Serbian ulkopoliittisen suuntautumisen ja Kosovon kysymyksen suhteen eroavat merkittävästi. Liberaalit ovat kallellaan poliittiseen länteen ja ovat valmiita joustamaan Kosovon kysymyksessä. Traditionalistit tai “patriootit” vaalivat taas konservatiivisia arvoja, kansallismielisyyttä, ortodoksista identiteettiä ja hyviä suhteita Venäjään. Etenkin Boris Tadićin edustama Demokraattinen puolue DS on 2000-luvulla pyrkinyt välttämään Kosovon nostamista poliittiselle agendalle, koska sillä oli taipumus suunnata poliittisen keskustelun huomiota pois DS:n ajamista reformeista.¹⁷⁶

Serbian poliittista kenttää tutkiessa ei saa sortua Balkanin eksotisointiin eli sen irrottamiseen globaaleista kehityskuluista. Alueen nationalismit ovat syvään juurtuneita voimia, mutta yksistään niiden roolia tarkastelemalla niitä tulee helposti ylikorostettua. Niiden vaikutus demokratisoitumiseen ja poliittisen regiimiin luonteeseen on osittainen; muutokset ovat aina monien eri osatekijöiden kompleksisiin summiin perustuvia. Belgrad-Pristina-dialogin aikaan Serbian puoluekenttä oli pahasti jakautunut Kosovon kysymyksen suhteen. DS:aa edustanut presidentti Boris Tadić oli asettanut Serbian tärkeimmäksi strategiseksi tavoitteeksi EU-jäsenyyden ja EU-myönteistä *Eurooppalaisen Serbian puolesta*-koalitiota johti Serbian mittapuulla hyvin liberaali pääministeri. Serbialaiseen puoluekenttään varsin liberaali presidentti ja hallitus olivat olleet valmiita neuvotteluihin Kosovon kanssa, mutta liian pitkälle meneviin myönnytyksiin ei ollut valmis, kuten ulkoministeri Vuk Jeremićin turvallisuusneuvoston puheistakin näkyi. Toisaalla traditionalistinen oppositio oli voimissaan. Serbian radikaalipuolueesta irtautunut Serbian progressiivinen puolue, SNS, oli noussut mielipidemittauksissa maan suosituimmaksi puolueeksi. Se sai tulitukea keskisuurilta oppositiopuolueilta, oikeistolaiselta Serbian demokraattiselta puolueelta (DSS) sekä kansallismieliseltä vasemmistopuolueelta, Serbian kommunistipuolueen seuraajalta SPS:lta.¹⁷⁷

Venäjän rooliin Serbian sisäpolitiikassa liittyy venäläisen politiikan analyytikon Pavel Kandelin huomio niin kutsutusta *Venäjä-kortista*, eli mille poliittiselle taholle Venäjä päättää antaa tukensa – vaikuttaen näin äänestäjien mielikuvaan siitä, kuka on sen “ystävää”. Ideologiset tekijät ovat sen suhteen tärkeitä, mutta Venäjän lähestymistapa on silti

¹⁷⁶ Ramet 2011, 3–9; Haug 2011, 333–335.

¹⁷⁷ Bieber 2020, 3–6, 42–47. Haug 2011, 356–359.

pragmaattinen. Esimerkiksi vuonna 2008 valituksi tullut Boris Tadić oli Venäjälle mieluinen, sillä hän antoi tukensa Venäjän South Stream-kaasuputkihankkeelle.¹⁷⁸ Kandelin artikkelin perusteella voi tehdä tälle luvulle hyvin oleellisen johtopäätöksen: Venäjä tiedostaa, että sillä on eräänlaisen vaa’an kielen asema Serbian sisäpolitiikassa ja sitä käyttämällä se pystyy kanavoimaan vaikutusta myös maan poliittisiin lopputuloksiin. Vielä Pohjois-Kosovon kriisin kynnyksellä Konuzin ei suostunut jakamaan tätä korttia yhdelle tietylle taholle. *Pravdan* haastattelussa elokuussa 2011 hän kertoi, että...

... Venäjän suurlähettiläänä minulla on laajat ja säännölliset kontaktit kaikkiin vallan tasoihin Serbiassa. Tehtäväni on löytää yhteisymmärrys eri puolueiden edustajien kanssa hallinnossa. Toisten kanssa se onnistuu helpommin, toisten kanssa vaikeammin, mutta ymmärrys löytyy hyvin laajojen serbialaisten päättäjien piirien kanssa.¹⁷⁹

Selvää oli, että yhdelle taholle Venäjä-kortti ei kuuluisi. Sergei Lavrov kertoi huhtikuussa 2011 Oko-televisiokanavalla, että Venäjä “ei ymmärrä niitä etuja, joita NATO-jäsenyys tarjoaa nykyisissä olosuhteissa” ja sanoi Venäjän “kunnioittavan Belgradin asemaa, joka ei pyrkinyt NATO-jäsenyyteen”.¹⁸⁰ Asiaa oli kuitenkin tarpeen pitää esillä, sillä suurlähettiläs Konuzinin mukaan “tietyt piirit” agitoivat Serbian NATO-jäsenyyden puolesta ja Venäjä suhtautui “kokonaisuudessaan negatiivisesti” NATO:n laajentumiseen.¹⁸¹ Tämä osoitti, että Venäjä olisi kiinnostunut edistämään omia intressejään Serbiassa. Millä keinoin ja kuinka aktiivisesti, se alkoi valkenemaan, kun syksyn poliittiset tapahtumat alkoivat vyöryä nopealla tahdilla eteenpäin.

Venäjä ja EU-myönteisten vallanpitäjien kutistuva tila

Kuten luvussa 2 kerrottiin, ovat Balkanin johtajat oppineet tasapainoilemaan ulkovaltojen painostuksen alla monilla tavoilla. Yksi näistä on ollut “etninen kortti”, jota alueen poliittiset eliitit ovat käyttäneet yhteiskunnan mobilisoinnin voimavarana, johon yhteiskunnallinen tyytymättömyys on voitu kanavoida. Näiden liikehdintöjen tukeminen ja voimaannuttaminen on löytynyt myös Venäjän repertuaarista – ei välttämättä niinkään vaikuttaakseen suoranaisesti vaaleihin, mutta myrkyttääkseen julkista diskurssia.¹⁸² Serbian

¹⁷⁸ Kandel 15.6.2008, *Balkanizatsija Evropy vs Evropeizatsija Balkan*. (suom. Euroopan balkanisaatio vs Balkanin europeanisaatio)

¹⁷⁹ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu *Pravdassa* 4.8.2011.

¹⁸⁰ Ulkoministeri Lavrovin haastattelu Oko-televisiokanavalla 20.4.2011.

¹⁸¹ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu *Geopolitika*-aikakauslehdessä 10.10.2011.

¹⁸² Mujanovic 2018, 10–11, 21–24, 112–113.

sisäpolitiikkaa tarkastelemalla Venäjä pyrki aktiivisesti tukemaan sanoin ja suorin tuen-osoituksin traditionalismiin kallellaan olevia liikkeitä tukemalla niiden poliittisia tavoitteita.

Pohjois-Kosovon kriisin leimahdettua liekkeihin kahteen suuntaan puheitaan suunnannut Tadić oli jäänyt puun ja kuoren eli yhtäältä EU:n poliittisen ehdollisuuden ja toisaalta omien kansalaistensa korkeiden odotusten ja kasvavien Kosovo-vaatimusten suhteen etenkin, kun seuraavan kevään parlamenttivaalit olivat tuleva olemaan mittari hänen puolueensa kannatukselle. Tästä asetelmasta huomautti Venäjän tiedeakatemian Eurooppainstituutin silloinen johtava tutkija Pavel Kandel jo vuonna 2008:

He [Belgrad] ovat pidättäytyneet kaikkein tiukimmista toimista, kuten talous- ja energiasaarrosta sekä oman valtansa aktiivisesta tukemisesta Pohjois-Kosovossa. Näyttää siltä, että Belgrad tahtoisi rajoittaa Kosovon ongelmasta kumpuavaa vastakkainasettelua poliittisdiplomaattisella areenalla. Mutta miten pitkään serbialaiset johtajat voivat olla vastustamatta kehityskulkuja? Heidän asemansa ei näet riipu heistä itsestään, vaan siitä, mitkä ovat kansan reaktiot. Vaikka neuvottelut hallituksen muodostamisesta olisivatkin vielä kesken, yksi tuloksista on jo etukäteen varma: jakolinjat maassa ja sen parlamentissa säilyvät.¹⁸³

Venäjä ilmoitti puolenvälinnastaan jo heinäkuussa 2011, kun Serbian parlamentti Narodna Skupština ratifioi julistuksen Kosovon tilanteesta. Julistus tuomitsi jyrkästi "Pristinan aluehallinnon pyrkimykset muuttaa realiteetteja Kosovossa väkivalloin, käyttäen näin painostuskeinoja Belgradin suuntaan ja mitätöiden päätöslauselma 1244:n." Julistuksen mukaan Kosovon asukkaiden, varsinkin serbien ja muiden vähemmistöjen, suojele väkivallalta oli parlamentin prioriteetti. Ainoastaan jyrkän kansallismielinen DSS ja liberaali LDP äänestivät tätä vastaan. Presidentti Tadić sanoi parlamentille äänestyksen yhteydessä, että rauhan takaaminen Kosovossa tulisi olla Serbian tärkein tavoite.¹⁸⁴ Suurlähettiläs kertoi *Vecernje Novostille*, että julistus ilmaisi edustajien enemmistön mielipiteen ja että poliittisen luonteensa vuoksi sen realisoiminen olisi edellytys sille, että serbien turvallisuutta voitaisiin parantaa. Konuzin piti pääasiana, että Belgradissa hyväksytty päätös vastaa itse Kosovon asukkaiden intressejä.¹⁸⁵

Tadić oli kuitenkin ajanut kriisin suhteen kaksilla rattailta. Siinä missä hän kotimaassaan kritisoi Kosovon yksipuolisia toimia, kansainvälisesti hän myötäili EU:ta ja Yhdysvaltoja kutsumalla Pohjois-Kosovon serbejä "huligaaneiksi" ja vetoamalla mielenosoittajiin

¹⁸³ Kandel 15.6.2008.

¹⁸⁴ Balkan Insight 31.7.2011, *Serbia Adopts Resolution on Kosovo*.

¹⁸⁵ Suurlähettiläs Konuzinin artikkeli *Vecernje Novosti*-lehdessä 4.8.2011.

siinä, että he ryhtyisivät rauhoittamaan tilannetta.¹⁸⁶ Venäjän aktiivinen osallistuminen serbialaiseen poliittiseen keskusteluun olikin myrkyä Tadićin politiikalle, sillä sen tilanneanalyysi oli yksiselitteinen. Serbialaismediassa suurlähettiläs Konuzin leimasi Pristin poliittikan harkitsemattomaksi ja alueellisia jännitteitä kasvattavaksi. Se oli Pohjois-Kosovon kriisin yksiselitteinen antagonist. “Juuri Pristin hallinto käynnisti tilanteen tarkoituksellisen provokatiivisilla – osaksi väkivaltaisilla – toimilla, jotka olivat uhka jo valmiiksi hauraassa tilanteessa olleelle alueelle”, kertoi suurlähettiläs Konuzin serbialaislehti Pravdalle reilu viikko Pohjois-Kosovon eskalaation jälkeen.¹⁸⁷ Pristin toiminta leimattiin päätöslauselma 1244:n vastaiseksi. “Pristina oli hylännyt pyrkimyksen ratkaista erimielisyydet vuoropuhelulla”, ja se tulisi ”ryhtymään yksipuolisiin toimiin aina tilaisuuden saatuaan”, sillä “se ei välitä vähemmistöjen asemasta, alueellisesta vakaudesta tai kansainvälisestä turvallisuudesta”.¹⁸⁸ Näin Venäjän aktiivisiin toimiin kuului serbialaisten luottamuksen rapauttaminen Tadićia kohtaan. Saamalla mediassa tilaa sen poliittisille lausunnoille, se saattoi osoittaa niin poliittisille päättäjille kuin äänestäjillekin, että Tadićin ei tarvitsisi tehdä myönnytyksiä Kosovolle, sillä Venäjä oli valjastanut oman kansainvälisen statuksensa Serbian asian edistämiseen. Miksi siis Tadićin pitäisi luopua “kansallisten intressien” ajamisesta?

Aitoja serbejä etsimään

Venäjän aktiivinen Tadicin lähestymistavan vastustaminen kiteytyi Belgradin turvallisuusfoorumiin 15. syyskuuta. Tilaisuudessa, jonka presidentti Tadić oli avannut ja johon osallistui myös monien muiden eurooppalaisten valtioiden suurlähettiläitä, Venäjän suurlähettiläs Konuzin kritisoi foorumin osanottajia “oman valtionsa intressien unohtamisesta” Kosovon suhteen. Viisitoistaminuuttisen puheen aikana Konuzin oli *Politikan* mukaan pauhannut tunteikkaaseen sävyyn, miten “salissa ei todella ole serbejä”, Hän oli kertonut, että Serbian intresseistä oli samana päivänä pitänyt YK:ssa huolen Venäjä ja Serbian ulkoministeri Jeremić, mutta foorumissa “kukaan ei puolustanut Serbian intressejä”. Hämmennystä suurlähettiläessä oli myös aiheuttanut se, ettei “foorumissa puhuttu mitään siitä, miten NATO, KFOR ja EULEX suunnittelevat päätöslauselma 1244:n vastaisesti tuovansa kosovolaisviranomaisia Pohjois-Kosovon rajalle”. Puheensa jälkeen Konuzin oli poistunut paikalta mielenosoituksellisesti. Politikan haastattelussa foorumin

¹⁸⁶ Balkan Insight 26.7.2011, *Serbia's Tadic Pledges "No War" Over North Kosovo*; Balkan Insight 28.7.2011, *Violence in north Kosovo draws EU warning*; Balkan Insight 29.7.2011, *"Tadic Blames Kosovo Violence on Pristina "Criminals"*.

¹⁸⁷ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Pravda-lehdessä 4.8.2011.

¹⁸⁸ MID:n tiedote Kosovon tilanteesta 27.7.2011; Suurlähettiläs Konuzinin TANJUG-uutistoimiston haastattelussa 1.8.2011.

järjestäjätaho kertoi, että Boris Tadić oli keskustellut aiemmin tästä aamulla, mutta epäili, ettei Konuzin ollut “kiinnittänyt aamun sessioon riittävästi huomiota ja käyttäytyi siksi tällä tavalla”.¹⁸⁹ Itse puhetta ei ollut saatavilla verkossa, mutta Konuzinin haastattelu *Rossijskaja Gazeta* antaa viitteitä siitä, mitä siihen sisältyi. Hän kertoi, että:

Konferenssissa koin ristiriitaisia tunteita. Sinne oli kerääntynyt poliittisia toimijoita, asiantuntijoita ja kansalaisjärjestöjä, joilla oli NATO-mielisiä asenteita. Konferenssissa keskusteltiin kahdesta aiheesta: Venäjä – kansainvälisen turvallisuuden suurin globaali uhka; ja NATO – maailman turvallisuuden takaaja. Vaan siitä, että NATO-voimat olivat Pristinän poliisien kanssa valmistautunut valtaamaan voimalla rajapisteet Kosovon ja keskisen Serbian välillä, uhaten monien tuhansien serbialaisperheiden elämää, kukaan ei ollut kiinnostunut. En voinut pysyä sivustaseuraajana. Tiesin, että selkeä enemmistö serbeistä oli kategorisesti eri mieltä asiasta.¹⁹⁰

Tämä kutsuhuuto “aidoille serbeille” konkretisoitui myöhemmin mielenkiintoisella tavalla. Näytti siltä, että kohua aiheuttanut lausunto oli osa Venäjä-kortin uudelleenjakoa, jota se aktiivisin toimenpitein toteutti. Vain reilu kuukausi Belgradin turvallisuusfoorummin jälkeen hän puhui oikeistopopulistisen Serbian progressiivisen puolueen SNS:n puoluekokouksessa. SNS:n johtohahmo Tomislav Nikolić oli vielä vuonna 2007 kannattanut Serbian liittymistä Venäjän ja Valko-Venäjän valtioliittoon, ja puolue oli solminut edellisenä vuonna sisarpuoluesopimuksen Venäjän valtapuolue Yhtenäisen Venäjän kanssa¹⁹¹. Itse puheessa oli seuraavassa luvussa tarkemmin analysoitavia nationalistisen ideologian elementtejä, mutta Konuzin totesi myös, että “SNS oli yksi ”tärkeimmistä indikaattoreista Serbian asukkaiden mielialoista”. Demokraattisen puolueen mukaan tämä oli diplomaattisen mandaatin ylittäminen ja osoitus Venäjän sekaantumisesta Serbian sisäisiin asioihin¹⁹². MID ei tulkinnut tätä Serbian sisäisiin asioihin sekaantumisena eikä yrityksenä vaikuttaa seuraavan kevään vaalien tulokseen, vaan “tavanomaisena käytäntönä, joka kuuluu suurlähetystöjen toimintaan”. Suurlähettiläiden toiminta ei ollut “siddottu sellaiseen prioriteettijärjestykseen, että kontakteja pidettäisiin yllä vain asemamaata johtaviin osapuoliin, vaan myös oppositiopuolueisiin ja muihin yhteiskunnallisiin liikkeisiin ynnä muihin”.¹⁹³

Yhteiskunnallisen ilmapiirin alkaessa suosia jyrkemman linjan poliitikkoja, hyppäsi Venäjä voittajan vankkureihin ja ryhtyi rakentamaan suhdetta SNS:an. Kuvio ei kuitenkaan

¹⁸⁹ Politika 15.9.2011, *Konuzin – Srbi branite Kosovo (suom. Konuzin – serbit suojelkaa Kosovoa)*

¹⁹⁰ Suurlähettiläs Konuzin haastattelu *Rossijskaja Gazetassa* 19.9.2012.

¹⁹¹ Bieber 2020, 107.

¹⁹² RFE/RL 2.11.2011, *Russian Diplomat Criticized For Speech At Serbian Opposition Rally*.

¹⁹³ Suurlähettiläs Konuzinin puhe SNS:n puoluekokouksessa Nišissä 29.10.2011; MID:n edustaja Lukaševitš tiedotustilaisuudessa 3.11.2011; MID:n edustaja Lukaševitš tiedotustilaisuudessa 10.11.2011.

ollut näin yksiselitteinen. Nationalistiset mielialat, joita Venäjä lietsoi aktiivisesti myös Serbiassa Pohjois-Kosovon kriisin suhteen, ajoivat Tadićinkin valitsemaan tiukemman linjan ja jäädyttämään neuvottelut Kosovon kanssa. EU:a myötäilevä linja ei ollut saanut tukea – mutta nyt erot traditionalistien ja liberaalien välillä muodostuivat käytännössä hyvin vähäisiksi. Vaikka Serbia Tadicin johdolla pääsikin sopimukseen Kosovon kanssa muun muassa Pohjois-Kosovon tulliasemista helmikuussa ja sitä myötä EU avasi palkinnoksi Serbian jäsenyysneuvottelut, tavoitteiden saavuttaminen tuli jo liian myöhään. Vaalien alla Nikolić, joka vielä 2008 oli kampanjoinut läheisempien Venäjä-suhteiden puolesta, lupasi nyt sekä “Euroopan että Kosovon”. Vaalit eivät siis olleet äänestys eurooppalaista integraatiota vastaan tai sen puolesta, kirjoittaa Serbian poliittista järjestelmää tutkinut Florian Bieber. Protestiäänestäminen vaaleissa oli yleistä, sillä puolueiden välillä ei nähty eroa. Vaalien jälkeen aiemmin DS:a tukenut SPS liittyi SNS:n johtamaan koalitionhallitukseen, ja Venäjä-mielinen Ivica Dacić valittiin maan ulkoministeriksi.¹⁹⁴ Venäjä vaikutti siis aktiivisesti siihen, että äänestäjien luotto Tadicin hallitukseen pienenisi – voimistamalla sille epäsuotuisia poliittisia argumentteja ja näin pakottamalla Tadicin tiukemmalle kannalle.

Venäjä on hyvä ottamaan taktisia selkävoittoja saadakseen näin lyhyen tähtäimen etuja itselleen, mutta pitkän tähtäimen strategioiden näkökulmasta nämä voitot voivat kääntyä poliittiseksi taakaksi.¹⁹⁵ Venäjän tuki nationalisteille parlamenttivaalien kynnyksellä oli selvää ja jakamalla heille Venäjä-kortin taktisesti oikea-aikaisesti, se oli siivittämässä näitä voimia valtaan. Pitkällä tähtäimellä tällä on ollut epäsuotuisia seurauksia, kun Serbia ei ole ollut EU-kelpoinen, eikä Venäjä ole näin saanut siitä itselleen yhtä sillanpääasemaa vaurastuvassa Euroopassa.

Venäjä puhui laajasti kuitenkin myös muussa mediassa. Näin sen toiminnassa korostui pyrkimys esittää Tadicin politiikalle vaihtoehtoja laajemmalle piirille, joka taas osaltaan lisäsi sisäpoliittista painetta, joka johti Tadicin tiukentuneeseen linjaan. Siinä missä Venäjä pyrki lisäämään omaa houkuttelevuuttaan siihen myönteisesti suhtautuvien ihmisten piirissä, pyrki se samalla vähentämään Tadicin houkuttelevuutta suurten massojen piirissä leimaamalla hänet aikaansaamattomaksi kansallisten intressien puolustamisessa. Samaan aikaan liberaalista näkökulmasta Tadicin linjan muuttuminen näytti, että hän lähenei Kosovosta kynsin hampain kiinni pitäviä traditionalisteja. Seurauksena oli passivoituminen,

¹⁹⁴ Bieber 2020, 44–45; RFE/RL 5.5.2012, *As Serbia Votes, A Sense Of Déjà vu*; Emini–Donika 2018, 2–5.

¹⁹⁵ Romanenko 9.9.2011, *Potšemu Rossija proigryvajet balkanskuju partiju*. (suom. Miksi Venäjä häviää Balkanin kisan.)

josta myös Bieber kirjoitti. Epäusko siihen, että asioihin voisi vaikuttaa demokratialla, on myös yksi autoritarismin keskeisistä elementeistä. Venäjän tuen ratkaisevuutta radikaalien positiolle on mahdoton määritellä, mutta kontrafaktuaalilla sen pohtiminen helpottuu: jos Venäjä olisi antanut tukensa Tadicin hallinnolle heti alussa, olisiko se voinut prestiisillään antaa Tadicin hallinnolle liikkumatilaa radikaalien vaatimusten vaimentumisessa? Tämä olisi varmasti lieventänyt Tadicin kohdistuvia paineita.

3.3. Nationalistiset myytit ja narratiivit vipuvartena

Venäjän painostuksen anatomiaa tarkastellessa ei voi sulkea silmiä sen retoriikalta, jonka kytkökset serbinationalismiin olivat ilmeiset. Nationalistisiin ideologioihin on usein liittynyt – myös Balkanilla – ajatus siitä, että “kansaa” on mobilisoitava poliittinen resurssi, jota voitaisiin hyödyntää tarpeen tullen nopeastikin vastarinnan muodostamiseen, sotimiseen tai muihin valtiollisiin hankkeisiin. Kuten kansallista vapautusta suunnitellut serbialainen nationalisti Toma Kovacević sanoi jo 1840-luvulla, “ihmiset nousevat vastarintaan merkin saatuaan”.¹⁹⁶ Venäjä hyödynsi runsaasti suurempien tuen osoitusten lisäksi näitä serbinationalistisen ideologioiden merkitsijöitä mobilisoidakseen väestöä etenkin Pohjois-Kosovon suhteen.

Kosovo – Serbian sydän

Kosovo näytteli oleellista roolia niissä epävirallisissa historiallisissa narratiiveissa, jotka Jugoslavian fragmentaatioon pettynyt Serbian kulttuurieliitti nosti julkiseen diskurssiin 1980-luvulla. Nämä narratiivit herättivät henkiin pitkään vaiettuja, kansan historiallisia kokemuksia muovaavia kollektiivisia muistoja, jotka määrittivät 1980-luvulla Serbian kansallisuuskysymystä ja vaikuttivat näin julkisen keskustelun kulkuun ja poliittisiin lopputuloksiin. Milica Bakić-Haydenin mukaan serbialaisessa identiteetissä Kosovo on sekä historiallisen todellisuuden merkitsijä että metafora, ja niiden sisältämät fiktiiviset ja faktuaaliset aspektit ovatkin keskinäisriippuvaisia. Serbian kirjakielen luoja Vuk Karadžić tulkitsi kansanperinteessä sukupolvelta toiselle säilyneen Kosovon tradition olevan elävä kansallishengen ilmentymä. Karadžić tahtoi länsi- ja keskieurooppalaisia esimerkkejä seuraten koota yhteen kansantarinoita, joista syntyisi pohja serbi-identiteetille. Koska pyrkimyksenä oli erottua ottomaaneista, Karadžić korosti identiteetin merkitsijöinä läntisiä elementtejä, kuten kristinuskoa. Toisin kuin Länsi-Eurooppa, Kaakkois-Eurooppa ei

¹⁹⁶ Hajdarpasic 2015, 90–91.

ollut käynyt läpi kaupungistumista, sekularisoitumista tai teollistumista, ja siksi metafyy-siset ja hengelliset elementit säilyivät vahvemmin osana serbi-identiteettiä.¹⁹⁷

Erinäisissä puheissaan, erityisesti Pohjois-Kosovossa, suurlähettiläs Konuzin nosti esiin useita serbinationalismiin kiinteästi kuuluvia aspektoja. Toiminnan on katsottava olla hyvin tietoista, mutta Venäjällä serbinationalismiin liittyy myös näköharha. Se kumpuaa siitä, että Neuvostoliiton hajoaminen ei aiheuttanut vastaavaa nationalistista purkausta venäläisten keskuudessa – ja kuten aiemmin mainittua, nähtiin Venäjällä serbit heidän kanssaan rinnasteisina. Suurlähettilään puheessa myös historiapolitiikka eli poliittisten lausuntojen rydyttäminen historiaan vetoavilla argumenteilla oli hyvin läsnä.¹⁹⁸

Humanitaarisen avun luovuttamistilaisuuden puheessaan suurlähettiläs Konuzin nosti esiin useita Serbian historiaan liittyviä etnonationalistisia myyttejä. Hän viittasi Kosovoon “serbien muinaisena maana” jossa serbialainen kansa ja sen valtiollisuus ovat muodostuneet ortodoksisen perinnön ja Kosovo Poljen taistelun – serbialaisuuden sankaruu-den ja tragedian symbolin avulla.¹⁹⁹ Kosovo Poljen taistelu vuonna 1389 on Serbian etnonationalistisen historian kirjoituksen yksi kantavimpia myyttisluonteisia tapahtumia. Prinssi Lazarin joukkojen tappio ottomaaneille oli alkusysäys keskiaikaisen Serbian valtakunnan tuholle, jonka seurauksena serbien asuttamat alueet jäivät vuosisadoiksi turkkilaisvallan alle. Kosovon taistelusta syntyi taivaallisen Serbian myytti, jonka mukaan tappiollaan serbit osoittivat omistautumisensa taivaalliselle valtakunnalle eli moraaliselle puhtaudelle maallisen voiton sijaan.²⁰⁰

Myöhemmin Pravoslavie-lehdessä Konuzin kertoi, miten Serbian “ristiriitainen” mutta “sankarillisista sivuja täynnä oleva historia” oli jättänyt jälkensä serbien kansalliseen luonteeseen – ja tämän symboli oli Gazimestanissa sijaitseva muistomerkki Kosovo Poljen taistelulle. Näiden historiallisten kokemusten tulisi inspiroida serbejä myös nyt.²⁰¹ Konuzin vahvasti mielikuvaa, että Kosovo ei ollut mikään tahansa identiteetin osa, vaan serbialaisuuden syvin olemus. Serbinationalismissa Kosovo nähdään Serbia Jerusalemina, sen sivilisaation kehtona, jota ilman serbialaisuus lakkaisi olemasta. Kuten luvussa 2.2. keskusteltiin, siellä sijaitsee useita tärkeitä ortodoksisia pyhiinvaelluskohteita. Nämä

¹⁹⁷ Vujacic 2015, 3–4; Bakic Hayden 2004, 25–26, 31–34.

¹⁹⁸ Kolstø 2016, 28–30; Vujacic 2015, 3–5,7; Hentilä 2001, 30.

¹⁹⁹ Suurlähettiläs Konuzinin puhe humanitaarisen avun luovuttamistilaisuudessa Mitrovicassa 16.12.2011.

²⁰⁰ Anzulovic 1999, 3–5,12. Kroatialais-yhdysvaltalaisen historioitsijan Anzulovicin mukaan auttoi serbejä käsittelemään tappion aiheuttamaa nöyryytystä ja pitkästä vierasta kulttuurin valta-aikaa.

²⁰¹ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Pravoslavie-lehdessä 15.3.2012.

tekevät Kosovosta Serbian sydämen, joka on truismi serbinationalistien keskuudessa.²⁰²

Kosovo serbialaisen sivilisaation kehtona oli hyvin läsnä Konuzinin puheissa:

Ja tänään serbialaiset munkkitaistelijat, pyhien palvelijat ja hierarkit omalla hengenvoimallaan, rukouksillaan omilla ruumillaan suojelevat kosvolaisia pyhimyksiä, kansallisia saavutuksia, historiallisia muistoja, patriarkkojen arvokkaita arkkuja, ja niiden elämiä, jotka pysyvät juurillaan.²⁰³

Konuzin toisti useasti, että serbit Kosovossa olivat uhattuna. Serbinä oleminen Kosovossa oli “tullut vaaralliseksi”, hän kertoi humanitaarisen avun luovuttamistilaisuudessa.²⁰⁴

Myöhemmin hän kuvaili Kosovoa “Balkanin rauhottomuuden dramaattiseksi symboliksi, poliittiseksi hermopäätteeksi ja ortodoksiseksi kehdoksi, jonka yllä leijui uhka kristillisten arvokkuuksien tuhoutumisesta. Tämä koski kaikkia serbejä, sillä “ilman serbejä pyhimykset kuolisivat, ja ilman niitä katoaisi kaikkein muinaisin ja syvin osa serbien kulttuurista identiteettiä”.²⁰⁵

Konuzinilla oli humanitaarisen avun yhteydessä serbeille viesti, jonka yhtäläisyys serbinationalismiin ei olisi voinut olla selkeämpi. Kosovo Poljessa, johon Konuzin usein viittasi, piti Slobodan Milošević Jugoslavian liittotasavallan viimeisinä vuosina, vuonna 1987, kuuluisan puheensa, jossa hän lupasi, että “serbejä ei enää kohdeltaisi kaltoin”. Puheesta alkoi vääjäämätön luisu kohti kansallisuuksien välisten jännitteiden kiihtymistä, joita maan silloinen järjestelmä ei voinut enää padota. Milošević palasi Kosovo Poljeen kaksi vuotta myöhemmin, Gazimestanin muistomerkillä pitämään yhtä nationalistisen puheen.²⁰⁶ Sisällöllinen yhtäläisyys etenkin vuoden 1987 puheeseen on suuri. Vertailun vuoksi Milošević sanoi paikalle kerääntyneille serbeille:

... ensinnäkin teidän tulisi pysyä täällä. Tämä on teidän maanne, nämä ovat teidän kotejanne, teidän peltojanne ja puutarhojanne, teidän muistojanne. Te ette jätä maitanne koska elämä on vaikeaa, koska te olette alistettuja epäoikeudenmukaisuudella ja nöyryytyksellä. Serbian ja Montenegron kansojen luonteeseen ei ole koskaan kuulunut vetäytyminen, kun edessä on ollut esteitä; kotiin jääminen silloin, kun on pitänyt taistella; tai lannistuminen silloin, kun tilanne on vaikea. Teidän tulee jäädä tänne, niin teidän esi-isien kuin teidän jälkeläistenkin takia.²⁰⁷

²⁰² Bancroft 2020, 133–134.

²⁰³ Konuzinin puhe Pyhän Savan kunniamerkin luovutustilaisuudessa 6.2.2012.

²⁰⁴ Suurlähettiläs Konuzinin puhe humanitaarisen avun luovuttamistilaisuudessa Mitrovicassa 16.12.2011.

²⁰⁵ A.V. Konuzin ”Eurooppalainen turvallisuus – Balkanin vektori”-seminaarissa 27.7.2012 Belgradissa; Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Pravoslavie-lehdessä 15.3.2012.

²⁰⁶ Vujacic 2015, 15–19.

²⁰⁷ Slobodan Miloševićin puhe Kosovo Poljella 24.4.1987. Lainattu Judah 2009, 29.

Nationalistisia merkitsijöitä oli esillä myös Konuzinin haastattelussa *Pravda*-lehdessä. Konuzin painotti sen tärkeyttä, että humanitaarinen apu yhdisti ihmisiä riippumatta heidän poliittisista kytköksistään tai asemista, sillä Kosovon serbien yhtenäisyys heidän “fundamentaalistien intressien puolustamisessa” oli suuri ylpeyden aihe ja että vain “yhtenäisenä serbit pystyivät vaikuttamaan Kosovon yleiseen tilanteeseen”.²⁰⁸ ”Vain yhtenäisyys pelastaa serbit”-iskulause on kirjoitettu kyrillisin aakkosin neljänä C-kirjaimena myös Serbian vaakunaan, ja se oli yksi Slobodan Miloševićin vuoden 1989 Gazimestanin puheen kantavia sanomia. Bosnian sodan aikaan symboli maalattiin monien etnisesti puhdistettujen alueiden julkisrakennusten seiniin.²⁰⁹

Vetoamalla ideologisiin symboleihin, tuli Konuzin lietsoneeksi nationalistisia mielialoja jo valmiiksi tulenarassa poliittisessa tilanteessa. Voimistamalla nationalistista ideologiaa se pyrki asettamaan Tadićia vaikeampaan rakoon sisäpoliittisesti, sillä hänen suurimmat poliittiset kilpailijansa olivat ideologisesti juuri kallellaan traditionalisteihin.

Serbit sotarikollisten junaileman väestönvaihdon kohteena

Serbit olivat uhattuna Kosovon albaanien vuoksi, joista Venäjä käytti serbinationalismin mukaisia narratiiveja esityksissään. Vsevolod Samokhvalov antaa hyvät työkalut Kosovon representaation reflektoinnille. Hänen mukaansa venäläisessä ajattelussa ymmärrys Kosovosta juontaa juurensa pidemmälle, kuin vuoden 1999 NATO:n pommituksiin, tarkemmin sanottuna 1980-luvulle. Silloin neuvostodiskurssissa serbit Jugoslaviassa ja venäläiset Neuvostoliitossa nähtiin toistensa kaltaisina: molemmat olivat joutuneet liittovaltioita repivien itsenäisyyttä hamuavien nationalististen voimien “uhreiksi”, serbit Kosovossa ja Kroatiassa, venäläiset Baltiassa ja Kaukasuksella.²¹⁰

Tyypillisesti serbi-identiteetin moraalisenä komponenttina on pidetty ortodoksisuutta, jonka vastakohtana on pidetty “pakanallisia” muslimeja.²¹¹ Venäjän Kosovo-diskurssissa moraalisesti puhtaan ja kulttuurisesti arvokkaan serbialaisen Kosovon rinnalle piirtyy kuva sen vastakohdasta, albanialaisesta Kosovosta. “Albanialainen” Kosovo on Venäjän diskurssissa etenkin silloin, kun Pohjois-Kosovon kriisin intensiteetti oli korkealla, vaikkakin se pulpahtelee esiin myös jälkeinpäin. Tämä on sinällään loogista, sillä Pristinan suurin toimijuus ajoittui nimenomaan kriisin alkuvaiheille. Konuzin pyrkii osoittamaan, että tavoitteisiinsa keinoja kaihtamatta pyrkivä Pristina on uhkatekijä jo siksi, että sen

²⁰⁸ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu *Pravda*-lehdessä 31.12.2011.

²⁰⁹ Bancroft 2020, 177–179. Iskulause on serbiaksi ytimekkäämmin ”samo sloga Srbina spašava”. Bancroft tosin huomauttaa, että neljää C-kirjainta on tulkittu myös muilla tavoin.

²¹⁰ Samokhvalov 2017, 101–106.

²¹¹ Hajdarpasic 2008, 715–717; Anzulovic 1999, 3–5.

ambitiot kokonaisuudessaan on vaarallisia. Myöhemmistä kirjoituksista käy ilmi, että hän tulkitsi Tacin pyrkivän eristämään Pohjois-Kosovon voimakeinoin Serbiasta ja ottamaan alueen täyteen kontrolliinsa. Kosovosta tehtiin Venäjän diskurssissa myös epäjärjestyksen solmukohta, rikollisorganisaatioiden ja entisten Kosovon vapautusarmeijan militanttien pyörittämä musta laatikko.²¹²

Kosovossa toimineiden terrorististen ryhmien, jotka yhtäkkiä [1990-luvulla] muuttuivat vapaustaistelijoiksi, edustajat pyrkivät uskottavien poliittikkojen rooliin, vaikka heitä seuraakin syytökset verisistä rikoksista.²¹³

Kosovoa määriteltiin näiden puolisolitaallisten rikollisten johtamaksi mustaksi laatikoksi, ja jonka tavoitteita ohjasi primitiivinen nationalismi, humanismista piittaamaton oman edun tavoittelu sekä taipumus väkivaltaan ja sen lietsomiseen. Tähän liittyy läheisesti myös luvussa 2.2. suurennuslasin alla ollut Euroopan neuvoston Dick Martyilta tilaama raportti Kosovon sodan sotarikoksista, jota puitiin serbialaisessa mediassa muutenkin runsaasti²¹⁴. Venäjälle Marty-raportin löydökset olivat todisteita “hirvittävästä rikoksista, joihin oli sekaantunut Kosovossa ja Albaniassa korkeissa poliittisissa asemissa toimivia henkilöitä”.²¹⁵ Näin pyrittiin mustamaalaamaan Kosovoa ja sen poliittista johtoa ja syventämään epäluottamusta etnisten ryhmien välillä. Miten rikolliset voisivat olla uskottavia ja luotettavia neuvottelukumppaneita?

Kollektiivisilla representaatioilla on tapana alkaa elää omaa elämäänsä. Ne tekevät historiallisissa konteksteissa keskenään erilaisia synteesejä, jotka luovat pohjaa jälleen uusille representaatioille.²¹⁶ Ian Bancroftin mukaan samalla tavalla Kosovon serbit ovat suhtautuneet kohtaamaansa väkivaltaan: ne eivät ole olleet ainoastaan yksittäisiä ikäviä välikohtauksia, vaan niiden ja Ottomaanien suorittamien väkivaltaisten rangaistusmetodien välille on luotu suora yhteys.²¹⁷ Tämä representaatio tarjosi suotuisat olosuhteet Venäjän disinformaatiokampanjalle. Samalla tavalla pyrki Konuzin luomaan Thacin politiikan tarkeitusperistä kylmääviä:

²¹² Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Jedinstvo-lehdessä 27.6.2011; Suurlähettiläs Konuzinin lausunto Kosovon tilanteesta 1.8.2011; Suurlähettiläs Konuzinin artikkeli Vecernje Novosti-lehdessä 4.8.2011.

²¹³ Konuzin paneelikeskustelussa ”Kosovo ja Metohija 13 vuotta NATO:n aggression jälkeen 23.3.2012.

²¹⁴ Esimerkiksi Politika-lehden verkkoarkistosta haku nimen serbialaistetulla kirjoitusasulla ”Dik Marti” tuottaa 144 osumaa joulukuusta 2010 lähtien.

²¹⁵ A.V. Konuzinin luento Belgradin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa 27.2.2012.

²¹⁶ Lukes 1985, 6–8. Ranskalainen sosiologi Emile Durkheim on määritellyt kollektiivisen representaation *ajattelun, ymmärryksen ja tulkitsemisen tavaksi*, joka on sosiaalisesti tuotettu ja joka liitetään jollain tavalla yhteiskuntaan.

²¹⁷ Bancroft 2020, 107–108.

Kosovon albaanit tahtovat, että serbit lähtisivät alueen luostareista ja kirkkoista, jotta voisivat julistaa ne Kosovon kulttuuriperinnöksi, ja muuttaa ne museoiksi tai tuhota ne.²¹⁸

Suurlähettiläs maalasi kuvaa Pristinasta, jonka tavoitteena on karkottaa serbit Kosovosta eli käytännössä edistää kulttuurista kansanmurhaa. Tämä resonoi serbinationalistiseen uhrinarratiiviin, jossa Kaakkois-Euroopan muslimit ja heidän kulttuuriperintönsä on nähty symbolina turkkilaiselle miehitykselle ja nöyryytykselle. Huolimatta siitä, että albaaninationalismiin ei ole olennaisesti kuulunut islamilaisen perinteen korostaminen, on sen pyrkimyksiä kulttuuriseksi kansanmurhaksi tituleerannutta nationalistista narratiivia hyödynnetty Serbiassa myös Kosovoon liittyvässä propagandassa.²¹⁹

Thomas Rid kirjoittaa Neuvostoliiton operaatiossa Mantšuriassa maailmansotien välisenä aikana 1930-luvulla: disinformaatio-operaatio liittyi tekaistuun muistioon, joka oli Japanin suunnitelma alueen valloittamiseksi. Japanin entisen pääministerin mukaan nimetty ”Tanaka-muistio” oli jo alkanut elää omaa elämäänsä, kun Komintern ryhtyi kääntämään ja levittämään muistiota ympäri maailmaa. Huolimatta siitä, että tarkemmalla tarkastelulla muistio oli ilmiselvä väärennös – alkuperäistä japaninkielistä tekstiä ei löytynyt koskaan – pidettiin muistiota vielä toisen maailmansodan jälkeenkin osoituksena Japanin ekspansiivisesta ulkopolitiikasta. Rid sanoo, että tapaus opetti Kominternille ja neuvostotiedustelulle, miten luoda disinformaatiokampanja niin, että kohteen uskottavatkin vakuuttelut voimistaisivat kampanjan päämääriä.²²⁰ Yhtäläisyys Konuziniin on mielenkiintoinen, mutta tällä kertaa väitteiden uskottavuuden takasi serbien historialliset kokemukset. Narratiivien kuulijat olivat jo valmiiksi virittäytyneet oikealle taajuudelle ymmärtääkseen Konuzinin sanomaa.

Näin Venäjä käytti julkisuudessa saamaansa tilaa konstruoimalla representaatioita, jotka vahvistavat hyvin mustavalkoista kuvaa Kosovon hallituksesta ja albaaneista etnisenä ryhmänä yleisesti. Tietyllä tapaa Venäjällä oli toki moraalinen pohja argumenteilleen: kuten Martyn raportissa todetaan, sekä sodan voittajille että häviäjille pitäisi toki olla sama laki, eikä serbien verrattain heikkoja elinolosuhteita kiellä kukaan. Mutta tässäkin Venäjä poimi rusinat pullasta ja legitimoii omia tarkoituksperiään, eikä suinkaan edistänyt sovinnontekoa. Venäjän representaatioissa ongelmallista oli se, että sen pohjalla kaikui

²¹⁸ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Pravoslavie-lehdessä 15.3.2012.

²¹⁹ Hajdarpasic 2008, 717–718,721; Judah 2009, 16–17, Salminen 2010, 74–75.

²²⁰ Rid 2020, 33–47.

apologismi serbien suorittamia etnisiä puhdistuksia ja rikoksia kohtaan. Näin sen näennäinen humanismi on pelkistettävissä nationalistiseksi propagoimiseksi, eli sen tuhoavan voiman vahventamiseksi, jota se omassa ulkopolitiikassaan väitetysti pyrki vastustamaan.

4. Venäjä – houkutteleva vaihtoehto?

Venäjän julkisuusdiplomatiaa tarkastelemalla sen toiminnasta Belgrad-Pristina-dialogin ja Pohjois-Kosovon kriisin aikana välittyi erilainen kuva. Siinä missä edellisessä luvussa se pyrki puuttumaan poliittisten manööverien ja propagoimisen kautta Serbian sisäpoliittisiin kehityskulkuihin, tässä luvussa tarkkailun alla on se, miten se pyrki serbialaismedian ja erilaisten tilaisuuksien kautta kasvattamaan omaa houkuttelevuuttaan serbialaisen yleisön keskuudessa. Venäjän houkuttelevuuden kasvattaminen perustuu pitkälti nyelaiseen käsityksen mukaisesti oman kansainvälisen imagon rakennukseen ja omasta poliittisesta agendasta viestimiseen niin vieraiden valtojen eliiteille kuin yhteiskunnille. Venäjän ”pehmeään valtaan” perehtyneen Julia Kiselevan mukaan Venäjä pitää houkuttelevuuden kasvattamista tietoisena pyrkimyksenä kulttuuriseen hegemoniaan.²²¹

Kuten johdannossa keskusteltiin, Venäjä kasvatti omaa houkuttelevuuttaan ”brändäyksellä” ja ”antibrändäyksellä”. Nämä olivat molemmat vahvasti sidoksissa Venäjän omaan identiteettiin. Kuten Venäjän ulkopoliittikkaa konstruktivistisesta perspektiivistä tarkastelevat tutkijat kirjoittavat, rakentuu Venäjän kansallinen itseymmärrys osaltaan tulkinnoille sen suhteesta *poliittiseen länteen* eli nykyisellään euroatlanttiseen yhteisöön: NATO:on, EU:iin ja näiden jäsenvaltioihin. Venäläisen nykymuotoisen identiteettikeskustelun voi katsoa alkaneen Venäjän imperiumin hallintoa ja yhteiskuntaa länsimaistaaneen Pietari I:n aikana (1682–1725), joskin sen todellinen vaikutus alkoi 1800-luvulla maan älymystön ryhtyessä määrittelemään Venäjän suhdetta Pietarin perintöön ja Länsi-Eurooppaan sekä ”oikeita” eurooppalaisia arvoja. Identiteetin suhde maan ulkopoliittikkaan on dynaaminen, sillä sen vaikutus ulkopoliittikkaan rakentuu aina tietyssä historiallisessa kontekstissa.²²²

Venäjän länsisuhde on historiallisesti kulminoitunut nimenomaisesti eurooppalaisiin tai läntisiin arvoihin. Tulisiko sen osallistua niiden määrittelyyn, vai tulisiko sen hyväksyä ne sellaisenaan? Jos arvot ovat olleet Venäjälle epämieluisat eikä sen ole annettu muovata niitä, on se usein päätenyt vastustamaan Eurooppaa. Näitä teemoja on Venäjällä punnittu eri historiallisissa konteksteissa.²²³ Kun länsimaiset liberaalit arvot ovat saavuttaneet entistä enemmän jalansijaa kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa, alkoi Venäjä painottaa

²²¹ Kiseleva 2015; Lukes 2005, 7–9; Zahran – Ramos 2010, 21–23. Antonio Gramsci on määritellyt kulttuurisen hegemonian yhden sosiaalisen ryhmän vallankäytöksi muita ryhmiä kohtaan, joka avulla pyritään luomaan ”universaaleihin arvoihin” perustuvaa sosiaalista järjestystä.

²²² Neumann 1996, 1–11, 196–207.

²²³ Feklyunina – White 2014 9–16, 99–108; ks. myös Haukkala 2008.

entistä enemmän sen omaa itseriittoisuuttaan ja oman arvopohjansa eroavaisuutta läntisistä arvoista.²²⁴ Samalla se on kritisoinut äänekkäästi länsimaita sekä NATOa ja EU:a demokratian puutteesta ja kansainvälisten normien sivuuttamisesta. Valentina Feklyuninan ja Stephen Whiten mukaan Venäjän kärjekkään retoriikan taustalla on ollut pyrkimys osoittaa, ettei Venäjä ole pohjimmiltaan yhtään erilainen kuin ”länsi” ja siksi hyvä yhteistyökumppani.²²⁵

Länsimaiden ja niiden arvojen merkitykset olivat läsnä myös Venäjän Belgrad-Pristina-dialogin aikaisessa julkisuusdiplomatiassa Serbiassa. Käyttämällä kanavanaan serbialaista mediaa sekä erilaisia tilaisuuksia kuten muistotapahtumia ja seminaareja, se rakensi itselleen brändiä ja läntisille toimijoille antibrändejä. Poliittisen lännen kuva Venäjän julkisuusdiplomatiassa ei ollut yhdenmukainen monoliitti, vaikka siihen edellisessä osiossa esiteltyyn tapaan viitattiinkin ajoittain sellaisena. Raymond Tarasin mukaan Venäjä perustaa käsityksensä poliittisesta lännestä hienovaraiseen analyysiin, ja näkee sen dynaamisena ja ristiriitaisuuksiakin sisältävänä kokonaisuutena²²⁶. Tämä päti myös tämän aiheiston kohdalla.

Tässä luvussa analysoidaan Venäjän omaa julkisuusdiplomaattista brändäystä yhtäältä suhteessa NATO:on ja EU:in, toisaalta taas suhteessa sen ja Serbian kahdenväliseen kanssakäymiseen. Millaisia merkityksiä eri toimijoille ja niiden välisille suhteille annettiin? Millaista todellisuutta näillä kielellisillä merkityksillä pyrittiin saamaan aikaan? Viime luvun tapaan tässä erityisen kiinnostuksen kohteena on näiden merkitysten kuvailun lisäksi niiden ajoitus ja muutos. Olivatko merkitykset muutoksessa Belgrad-Pristina-dialogin aikana?

4.1. Kaksinaamainen ja ekspansiivinen NATO yhteisenä turvallisuusuhkana

Venäjän brändäyksen ensimmäinen komponentti on ymmärrettävissä eurooppalaisen turvallisuuspolitiikan kylmän sodan jälkeisten kehityskulkujen kautta. Venäjän ja länsimaiden eriävät näkemykset eurooppalaisen turvallisuusarkkitehtuurin arvoista, normeista ja rakenteista ovat saaneet Venäjän kääntymään *civilisationismiin* eli oman erityisyytensä korostamiseen. Venäjän suhtautumista kansainväliseen järjestelmään ja -politiikkaan on kuvailtu monin termein. Richard Sakwa määritteli 2010-luvun alun Venäjän *uusrevisionistiseksi* vallaksi. Venäjän revisionismi ei kohdistu niinkään kansainvälisen hallinnon liberaalien instituutioiden rakenteisiin kuten YK:hon tai kansainväliseen oikeuteen, vaan

²²⁴ Tsygankov 2016, 147–148, 152.

²²⁵ Feklyunina – White 2014, 99, 108–110.

²²⁶ Taras 2012, 2–4.

poliittisen lännen johtaman liberaalin maailmanjärjestyksen arvojen ja normien globaaliin asemaan. Sakwa katsoo, että Venäjän tavoitteena on *pluralistinen* maailmanjärjestys, joka perustuu kulttuuriseen diversiteettiin, erilaisiin sivilisaationistisiin kehityspolkuihin eli universalististen kehitysmallien mahdollisuuteen. Sen sijaan Venäjä näkee poliittisen lännen edistävän sellaista maailmanjärjestystä, jossa erilaisten sivilisaatioiden rinnakkaiselo on mahdotonta. Venäjän malli ei kuitenkaan ole lähtökohtaisesti länsivastainen vaan *lännen jälkeinen* – lännen suhteellinen valta oli taittumassa ja näin ollen maailmanjärjestys tulisi rakentumaan moninapaisesti.²²⁷

Venäjä pyrki viestinnällään osoittamaan, että Serbia oli joutunut epävakauden uhkaamaksi, jota Yhdysvaltain ”ekspansiivinen ulkopolitiikka” ja poliittisen lännen kaksoisstandardit aiheuttivat. NATOn ja Venäjän suhteet ovat olleet kitkaiset jo 1990-luvun puolivälistä saakka. Richard Sakwan mukaan Venäjältä käsin NATO näyttäytyy kylmän sodan tuotteena, jonka tarve Euroopassa oli Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen kadonnut. Venäjää on hiertänyt NATOn toimissa erityisesti sotilasallianssin ja sen puolustusjärjestelmien laajentuminen Itä-Eurooppaan sekä sen ”unilateralismi” eli yksipuoliset toimet. Käsityksiin siitä, että NATO toimi maailmanpolitiikassa yksipuolisesti, vaikutti vahvasti Kosovon sota. Venäjällä NATOn humanitaarinen interventio Kosovoon aiheutti vahvan vastareaktion politiikassa ja mediassa. Länsimaiden myöhemmät yritykset edistää Kosovon itsenäisyyttä Venäjä näki NATOn ja sen johtavien valtojen pyrkimyksinä vahvistaa niiden geopoliittista asemaa Venäjälle tärkeällä alueella.²²⁸

NATO:lla olikin keskeinen rooli Venäjän julkisuusdiplomatiassa. Historiapolitiikalla se pyrki nostamaan esiin erityisesti erilaisia ideologisia ja arvoihin perustuvia tekijöitä. Vincent Keatingin ja Katarzyna Kasczmarskan mukaan Venäjän ideologinen vetovoima tiettyjen ulkomaisten väestönosien keskuudessa on perustunut konservatiivisiin arvoihin. Venäjällä tunnettu poliittinen kommentaattori Fjodor Lukjanov taas huomauttaa, etteivät ”imperialisminvastaisuus, antiamerikkalaisuus, nationalistinen paatos sekä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja muut viime vuosisadan sitoutumattomien maiden liikkeen ideaalit ole vielä kadottaneet kylmän sodan jälkeen kaikkea hohtoaan”.²²⁹ Tämä päti selkeästi

²²⁷ Sakwa 2017, 4–5, 48–49.

²²⁸ Sakwa 2017, 77–79, 85–88, 91–98; Samokhvalov 2017, 127–138, 169–172.

²²⁹ Keating–Kasczmarska 2017, 10–11; Lukyanov 2.11.2009, *Poiski ”mjagkoj” sili*. (suom. *Pehmeän vallan etsintä*).

myös Venäjän julkisuusdiplomatiiaan Serbiassa, jossa suhde sotilasliitto NATOon on ollut vuoden 1999 intervention jälkeen haastava.²³⁰

NATO ja sen operaatio saivat runsaasti huomiota Venäjän julkisuusdiplomatiassa jo ennen Pohjois-Kosovon kriisiä. NATO-vastaisuus oli hyvin läsnä ulkoministeri Lavrovin puheissa. Hän kertoi Oko-televisiokanavalla maaliskuussa 2011, että perusta, jolle NATO oli luotu, oli kadonnut. Oli vain ”Eurooppa, jonka piti olla eurooppalaisten ja euroatlanttisten valtioiden johtajien hyväksymien julistusten mukaan yhtenäinen”. ”Alueella ei ole vihollisia eikä vastustajia, vaan jakamatonta turvallisuutta ja yhteisiä, rajat ylittäviä uhkia”, kertoi Lavrov, ”eikä myöskään tarvetta kylmän sodan logiikkaan perustuville jakolinjoille”. Lavrovin mukaan eurooppalaisen turvallisuusjärjestelmän seuraava testi oli eurooppalaisen ohjuspuolustusjärjestelmän luominen. Jos siitä ei tulisi tasapuolista ja se aiheuttaisi turvallisuussuhkia ”joillekin valtioille”, se tarkoittaisi ”kaikkien sanojen siitä, että turvallisuus olisi tasapuolista ja jakamatonta kaikille, pysyvän sanoina”. Lavrov kertoi miten tässä ei kyse ollut vaatimuksista pienentää NATO:n toimintoja – hän kertoi ”realistina ymmärtävän”, että se on ”nykyaikainen organisaatio ja tärkeä realiteetti alueellisen ja globaalin turvallisuuden ylläpitämisessä”. Hän avasi televisionkatsojille myös Venäjän näkemystä NATO:n uudesta strategisesta konseptista, joka...

... katsoo allianssin resurssien käyttöä kaikilla maapallon alueilla. Mutta sinnehän on myös kirjattu, että se tullaan tekemään kansainvälisen oikeuden normien mukaisesti, ja me toivomme oikein kovasti, että tämä julistus realisoituisi myös oikeassa elämässä. Tällä hetkellä esimerkiksi NATO:n osallistuminen lentokieltoalueen ylläpitoon Libyassa pakottaa kuitenkin puhumaan siitä, että allianssi ei noudata tiukasti sen saamaa mandaattia.²³¹

Venäjä oli presidentti Dimitri Medvedevin puntaroinnin päätteeksi jättänyt käyttämättä veto-oikeutensa Libyan lentokieltoalueen ylläpidon mahdollistaneen turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1973:n kohdalla, vaikka esimerkiksi pääministeri Putin oli ollut asiasta toista mieltä ja pitänyt päätöslauselmaa ”kutsuna moderniin ristiretkeen”. Medvedev ei ollut pitänyt päätöslauselmaa vääränä, ottaen huomioon Libyan johdon rikokset omia kansalaisiaan vastaan. Länsimaat ja NATO tulkitsivat pl. 1973:n antavan mandaatin yllä-

²³⁰ Johnstone 2007, 306–307. Tiedostan, että Diana Johnstonen kirja *“Jugoslavia ja NATO: narrien ristiretki”* on saanut osakseen runsaasti kritiikkiä, joka on ollut täysin aiheellista. Johnstone on valinnut lähteensä ja argumenttinsa kirjassaan puolueellisesti. Hän on heikoilla jäillä vähätellessään Srebrenican kansanmurhan tosiasiallisia tapahtumia sekä arvuutelllessaan NATO:n interventioon johtaneita motiiveja varsin kevyin perustein. Huolimatta tästä hänen analyysinsä siitä, miten serbit ovat suhtautuneet NATO:n interventioon, on tämän tutkimuksen kannalta arvokas.

²³¹ Ulkoministeri Lavrovin haastattelu Oko-televisiokanavalla 20.4.2011.

pitää lentokieltoaluetta myös pommituksilla. Venäjällä syntyi mielikuva, että sitä oli käytetty Libyan suhteen hyväkseen, joka näkyi myös Putinin seuraavan kevään vaalikampanjassa.²³² Venäjän kiihtyvä retoriikka Libyan suhteen sen myöhemmässä Serbian julkisuusdiplomatiassa kertoi, kenen poliittinen tulkinta oli maassa voittamassa.

Pohjois-Kosovon kriisi NATO:n sisäänrakennetun ”serbivastaisuuden” kiteytymänä

Pohjois-Kosovon kriisin aikana Venäjä pyrki aktiivisesti mustamaalaamaan NATOa ja korostamaan sen omaa agendaansa rinnastamalla julkisuusdiplomatiassa ohjuspuolustusjärjestelmän ja Libyan kriisin NATO-operaatio KFOR:n toimintaan. Aivan kriisin alkuhetkinä Venäjä oli vaatinut myös serbialaisessa mediassa serbien suojelua ja Kosovon turvallisuudesta huolehtimista pysymällä neutraalina. Ääni muuttui nopeasti – suurlähettilään *Vecernje Novostissa* julkaistu teksti elokuun alussa kertoi, miten ”NATO-kumppanien logiikkaa oli vaikea ymmärtää”. Ennen kriisiä KFOR oli varoituksista välittämättä vähentänyt läsnäoloaan alueella. Itse kriisissä KFOR ei ollut piittänyt pääministeri Thacin ”sodanlietsonnasta”, ja oli tehnyt yhteistyötä Kosovon viranomaisten kanssa. Tämä oli osoitus siitä, etteivät Pristinan toimet ”voineet tulla yllätyksenä”. Näin KFOR oli tietoisesti ajanut Pristinän poliittisia päämääriä. Se oli myös avoimen serbivastainen, sillä se kiinnostui alueen turvallisuudesta vasta, kun ”aseistamattomat serbisiviilit lähtivät vastustamaan Pristinän laittomia ja vaarallisia toimia kaduille puolustaakseen perheitään ja kotejaan.”²³³ Logiikkaa ei ollutkaan niin vaikea ymmärtää: vihamielinen ja piittaamaton NATO oli ajanut serbit nurkkaan.

KFOR sai varsin vähän huomiota Venäjän julkisuusdiplomatiassa Pohjois-Kosovon levottomuuksien aikana, mutta NATO ja Yhdysvallat sitäkin enemmän. Libya ja Pohjois-Kosovon kriisi kertoivat suurlähettilään mukaan siitä, ettei ”jonkin vallan subjektiivisten preferenssien ohjaamille kaksoisstandardeille” tai ”väkivallalle kansalaisyhteiskuntaa vastaan tulisi olla sijaa”. Tästä huolimatta ”NATO:n jäsenmaat ja eräät tietyt valtiot halveksuivat muita toimijoita ja yhdessä tehtyjä päätöksiä”. Myöhemmin Venäjän argumentointi muuttui – jo Pohjois-Kosovon kriisin yhteydessä syksyllä 2011 sekä seuraavana keväänä *Geopolitika*-aikakauslehdelle suurlähettiläs Konuzin kertoi, että NATO ei ollut osoittanut Venäjälle mitään ymmärrystä myöskään ohjuspuolustusjärjestelmän suhteen,

²³² Pacer 2016, 76–78.

²³³ Suurlähettiläs Konuzinin TANJUG-uutistoimiston haastattelussa 1.8.2011; Suurlähettiläs Konuzinin artikkeli *Vecernje Novosti*-lehdessä 4.8.2011.

vaikka jäljemmän argumentointi oli hyvin tunnettua.²³⁴ Yhteistyökyvytön ja manipuloiva lienevät oikeita laatusanoja tämän antibrändin aspektin kuvaamiselle.

Kosovon sodan taakka NATO:n harteilla

Suurin osa NATO:n saamista huomiosta oli liitoksissa historiapolitiikkaan. Venäjän suurlähetystö järjesti tiuhaan seminaareja ja keskustelutilaisuuksia muun muassa yliopistoilla. Näissä punainen lanka oli vuoden 1999 Kosovon sodan ja NATO:n humanitaarisen intervention – tai ”ilmapommitusten” – muiston vaaliminen. Suoraan aiheeseen liittyivät muun muassa Jugoslavian pommitusten muistopäivän konferenssi 23.3.2012 sekä ”Venäjä ja Serbia Euroopassa 1991–2012” -konferenssi huhtikuun alussa. Virallisissa yhteyksissä NATO:n interventiota on Serbiassa käsitelty yhtäältä syyttömyyden ja uhriaseman symbolina, toisaalta sen yhteydessä vaalitaan menehtyneiden sankaruutta ja kunniaa. Narratiiviin ovat olleet taipuvaisia erityisesti traditionalistisiin arvoihin kallellaan olevat poliitikot sekä vaikutusvaltainen Serbian ortodoksisirkko. Myös Pohjois-Kosovossa pommitusten ja sodan muisto elää vahvana. Alueen erityislaatuisuus on, että Belgradin sotapropagandassa alueen serbeihin iskostettiin patriotismia manipuloimalla heitä uskomaan, että nimenomaan he muodostivat eturintaman sodassa NATOa vastaan. Tämä on jättänyt tietynlaisen muistijäljen hauraasta asemasta ja pelosta ajautua uhriksi.²³⁵

Venäjälle Yhdysvaltain johtamat humanitaariset interventiot ovat näyttäneet mielivaltaisesti käytettyinä kansallisen suvereniteetin rikkomisena. Richard Sakwan mukaan Venäjän poliittisen eliitin keskuuteen vakiintuikin 2000-luvun kuluessa uskomus, että Yhdysvallat tuki islamistista terrorismia niin Pohjois-Kaukasuksella kuin Venäjän naapurustossa edistääkseen regiimimuutoksia. Kosovosta muodostui tämän toiminnan symboli – joskaan ei heti intervention aikaan. Venäjä oli toki pitänyt interventiossa käytettyä voimaa liiallisena, mutta kritiikki tyyntyi nopeasti. Ensimmäiseksi käännekohdaksi muodostui Irakin sota, jonka Venäjä näki faktojen vääristelyyn perustuvana ulkoisen vallankumouksen masinointina. Kun Libyan interventio toteutettiin ”saman kaavan mukaan”, koki Venäjä, että Putinin vuonna 2007 antama varoitus Münchenin turvallisuuskonferenssissa oli kaikunut tyhjille seinille.²³⁶

²³⁴ Suurlähettiläs Konuzinin puhe Belgradin yliopistolla 27.9.2011; Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Geopolitika-aikakauslehdessä 10.10.2011; Suurlähettiläs Konuzinin puhe Nišin yliopistolla 2.4.2012.

²³⁵ Mandić 2016, 463–464; Bancroft 2020, 55–57.

²³⁶ Sakwa 2017, 69–77, 93–95.

Konuzinin omat puheet tilaisuuksissa olivat historiapolitiikkaa pullollaan. Hänen mukaansa ”kansainvälinen yhteisö ei ollut tehnyt kolmentoista vuoden takaisista tapahtumista todellisuutta vastaavia johtopäätöksiä”. Hän kuvasi pommituksia ”aggressiivisena toimena suvereenia valtiota kohtaan” ja ”yhdessä sovittujen periaatteiden ja kansainvälisen lain rikkomuksena”, jotka tapahtuivat Euroopassa ensimmäistä kertaa sitten toisen maailmansodan. Pommitukset toteutettiin suurlähettilään mukaan suoraan ”Serbian kansaa vastaan”. Niillä pyrittiin ”lannistamaan serbejä” ottamalla kohteiksi ”siltoja, rautateiden solmukohtia, sähkölaitoksia, sähkönsiirtoverkkoja ja öljynjalostamoja”. Nišin yliopistolla Konuzin kertoi Venäjän muistavan Serbian kanssa ”uhrit, jotka aiheutuivat ”humanitaarisesta” operaatiosta ja raketillispommillisen demokratian viennistä”.²³⁷

NATO ja sen pommitukset eivät olleet syyä vain hetkelliseen humanitaariseen kärsimykseen. Serbian sosioekonomisista ongelmista tehtiin Konuzinin puheissa suoraa seurausta NATOn pommituksista ja taloussanktioista. Suurlähettiläs muisti, miten NATOn pommitukset ja sanktiot sattuivat ”tuskallisen ja dramaattisia muutoksia aikaansaaneen” transformaatioperiodin aikana. Pommituksista tehtiin osasy syy Serbian yhteiskunnalliselle tilalle; Jugoslavian sotien, kattavien sanktioiden ja moraalisen alennustilan ohella ne olivat aiheuttaneet ”syvän, tähän päivään asti verta vuotavan jäljen”.²³⁸

Suurlähettiläs repi rikki huonosti arpeutuneita haavoja myös tarkastelemalla pommituksia humanitaarisesta perspektiivistä. Hänen mukaansa humanitaarista katastrofia lopettamaan tulleen väliintulon seurauksena oli ”vastaavanlaisia katastrofaalisia seurauksia”. Yksi seurauksista oli tilastojen osoittama ”merkittävästi korkeampi syöpäsairastavuus” alueilla, jotka olivat ”altistettu köyhdytettyä uraania sisältäville ammuksille”. Samoin hän muisti miten enemmän kuin 200,000 serbiä, romanian ja muiden kansallisuuksien edustajaa pakeni Kosovosta, kun kansainvälinen sotilaallinen kontingentti tuotiin alueelle. He eivät olleet sen koommin palanneet ja kansainvälinen yhteisö oli ”unohtanut heidät”. ”Sotilaallinen aggressio” avasi tien myös Kosovon separatismille: hänen mukaansa KLA:n silloiset taistelijat, nykyiset Kosovon poliittiset johtajat olivat julkisesti sanoneet, että ”NATO taisteli heidän puolellaan”. Näin hän piti ilmiselvänä, että Kosovon yksipuolinen itsenäisyysjulistus oli ”osa euroatlanttista suunnitelmaa Serbian pilkkomiseksi osiin”.²³⁹

²³⁷ Suurlähettiläs Konuzinin puhe Jugoslavian pommitusten muistotapahtumassa 23.3.2012; Suurlähettiläs Konuzinin puhe Nišin yliopistolla 2.4.2012.

²³⁸ Suurlähettiläs Konuzinin puhe ”Venäjä ja Serbia Euroopassa 1991–2012”-konferenssissa 6.4.2012.

²³⁹ Suurlähettiläs Konuzinin puhe Jugoslavian pommitusten muistotapahtumassa 23.3.2012.

Refleктоimalla Serbiassa tapahtuvaa pommitusten muistamista on Venäjän muistaminen mielenkiintoinen sekoitus sekä kansallismielisten tahojen että liberaalien tahojen narraatiiveja. Uhriasemaa korostavat kansallismieliset painottavat usein juuri NATO:n sotilaallista aggressiota ja pitävät sekä serbisotilaita että siviilejä viattomina, mutta sankarillisina uhreina. Siviilien syyttömyyden näkökulmasta tarkastelevat liberaalit, kuten esimerkiksi Boris Tadićin edustama DS, ovat korostaneet taas siviiliuhreja ja kytkeneet sen Miloševićin haitalliseen politiikkaan.²⁴⁰ Konuzin korosti juuri siviiliuhrien asemaa, mutta suurimmaksi osaksi muistelu keskittyi NATO:n, ei serbien rooliin. NATO:n pommituksilla on siis erilainen funktio Venäjälle kuin serbialaisille – NATO:n antibrändäys.

Venäjän historianarratiivit opettivat, että ekspansiivinen Yhdysvallat ja sen käsikassara NATO olivat käytännössä kaiken Serbian kokeman epävakauden takana. Ne rikkoivat toiminnallaan haurasta Balkanin voimatasapainoa käyttämällä hyväkseen voimia, joiden vapauttamisesta seuraa kaaosta ja epäjärjestystä. Monien väitteiden todenperäisyys oli kyseenalainen. Inhimillinen kärsimys entisessä Jugoslaviassa on eittämättä ollut suuri; mutta yhden syntipukin osoittaminen ulkopuolelta on tietysti poliittisesti hyvin edukasta Venäjälle. Se pönkitti historiapolitiikalla myös omaa agendaansa ja tärkeyttä julkisuusdiplomatiassaan. Ensimmäistä maailmansotaa käsittelevässä konferenssissa suurlähettiläs Konuzin kysyi retorisesti:

... eroaako nykypäivän maailma paljon siitä, mitä se oli sata vuotta sitten? Yleensä tahdotaan vastata myönteisesti. Toistaiseksi se ei onnistu. Kuten silloin [...] ei ole mahdollisuutta sovintoihin, jotta asiantilaa voitaisiin korjata. Ja avoimena haavana sykkii Kosovo. Ulkoiset toimijat etsivät tällä hetkellä enemmän mahdollisuuksia koko globaalia järjestelmää epävakauttaville geostратегisille siirroille kuin kumppanuuksia.²⁴¹

Näin Venäjä edisti epäsuorasti omaa uusrevisionistista maailmankuvaansa, jossa yhteistyökyvyttömät suurvallat olivat omaa etuaan tavoitellessaan asettanut koko maailman epävakaaaksi, kuten Kosovokin oli osoittanut. Suurlähettiläs Konuzin refleктоikin Kosovon historiapolitiikan kautta myös Venäjän omaa ulkopolitiikkansa perusteita. Hän kertoi Venäjän puhuvan ”päättäväisesti väkivallan käyttöä vastaan niin kansainvälisissä suhteissa ja erityisesti kansalaisyhteiskuntaa vastaan, mutta ei yhtään vähemmän päättäväisesti ulkopuolisten voimien konflikteihin sekaantumista vastaan”. Aseita ei tulisi antaa taistelijoille ja ääriryhmille, jotta ne voisivat protestoida aseellisesti valtiota vastaan. Se johtaisi vain väkivallan kierteisiin, joka nähtiin myös Kosovossa vuosina 1998–1999.

²⁴⁰ Mandić 2016, 463–470.

²⁴¹ Suurlähettiläs Konuzinin puhe ensimmäinen maailmansota Balkanilla-konferenssissa 6.12.2011.

Tämä liittyi myös Libyaan ja Syyriaan, joista jälkimmäisen suhteen Konuzin epäili olevansa ainoa, joka ”vertasi tapahtumia Kosovon sotaan – niissä on hyvin paljon yhteistä”. Konuzinin mukaan YK:n jäsenvaltioiden suvereniteettia ei saisi jakaa ”edullisiin” ja ”epäedullisiin”, sillä se olisi kaksoisstandardien käyttöä.²⁴² Kuten jo aiemmin keskusteltiin, näki Venäjä demokratian ja itsemääräämisoikeuden etenemisen ”kaaoksena”, jota ei tulisi avittaa ulkopuolelta. Näin Venäjä osoitti serbialaisyleisölle, että heidän koetut vääryytensä olivat vastuuttomien toimijoiden aikaansaannosta.

Historia esimerkkinä nykyhetkelle

Historiapoliittiset argumentit kytkettiin globaaleihin kehityskulkuihin. Kosovoa käytettiin esimerkkinä euroatlanttisen politiikan ”todellisesta luonteesta”. Senhetkisestä globaalista politiikasta puhuttaessa Yhdysvallat oli aina keskiössä, liittyivät aiheet sitten arabikevään kaltaisiin suuriin kansainvälispoliittisiin myllerryksiin. Erityisesti Belgradin yliopistolla Konuzin tuumaili, että Libyan kriisin tematiikka ei ollut...

... tuttu tässä salissa istuville vain teoriassa. Analogisella tavalla toteutettiin aikanaan Kosovon laittomien aseistettujen joukkojen aseistaminen ja varustaminen. Nämä terroristiset ryhmät muuttuivat yhtäkkiä poliittisista syistä joksikin ”vapaustaistelijoiksi”.²⁴³

Konuzin rinnasti Libyan ja Kosovon laajemmin Jugoslavian pommitusten muistopuheeseen, jossa hän kertoi, että...

... Kosovosta tuli testialusta poliittisen voiman teknologialle, lainulkopuoliselle, suvereenien valtioiden sisäisiin asioihin sekaantumiselle. NATO-maiden voimatoimenpiteet Libyassa, nykyinen sekaantuminen Syyrian sisäisiin asioihin, joihin kuuluu yksipuoliset sanktiot ja aseellisen invaasion valmistelu on vain kolmentoista vuoden jälkeinen toisto siitä, mitä työstettiin Jugoslavian liittotasavallassa.²⁴⁴

Kosovo perustui samalle logiikalle kuin Libya ja Syyria 2010-luvulla. Tämä oli osoitus jälleen läntisistä kaksoisstandardeista sekä heidän piittaamattomuudestaan kansainvälistä oikeutta kohtaan. Siinä missä Kosovo, Libya ja Syyria ovat olleet poliittisen lännen perspektiivistä kansannousuja demokraattisen vapauden puolesta ja korruptiota vastaan, Venäjälle ne ovat merkinneet kaaoksen ja epäjärjestyksen Pandoran lippaan avaamista. Demokratian edistämisestä oli tullut Venäjälle väline, jolla euroatlanttinen yhteisö pyrki

²⁴² Sls Konuzin Belgradin yliopistolla 27.2.2012

²⁴³ Suurlähettiläs Konuzinin puhe Belgradin yliopistolla 27.2.2012.

²⁴⁴ Suurlähettiläs Konuzinin puhe Jugoslavian pommitusten muistotapahtumassa 23.3.2012.

muuttamaan sellaisten valtioiden ulkopoliittista kurssia, jotka olisivat suhtautuneet myönteisesti Venäjään.²⁴⁵ Tämän kautta käsitteellistettiin myös Venäjän sisäpolitiikkaa ja sen käänteitä – Venäjäkään ei ollut suojassa ulkopuoliselta vaikutukselta. Venäjä maalasi kuvaa siitä, että läntiset valtiot pyrkivät kaappaamaan valtaa ulkomailla myös erilaisten protestiliikkeiden ja oppositiovoimien avulla. Suurlähettilään mukaan tietyt piirit lännessä eivät toivoneet, että Venäjä toimisi itsenäisen suurvallan tapaan kansainvälisellä areenalla, ja ne käyttivät tätä tavoitetta edistääkseen monituisia välineitä ja luomuksia, aina ”Pussy-Riotin” kaltaisten tapausten hyväksikäyttöön.²⁴⁶

Venäjä käyttikin Kosovon sota ja statuskysymystä osoituksena siitä, miksi sen ulkopoliittinen tehtävä oli relevantti. Venäjän julkisuusdiplomatiassa pyrittiin vakuuttamaan, kuinka Kosovon sota näytti toteen, miten tärkeää oli ”ulkoisten pelaajien kyky ottaa vastuuta ja ratkaista ongelmia siten, että ”kaikille merkittävälle poliittisille, uskonnollisille ja etnisille ryhmille taattaisiin osallisuus”. Näin maailmanjärjestyksessä, jossa Venäjä pääsisi muovaamaan sen sääntöjä, serbien asema Kosovossa ja muualla paranisi. Konuzin toisti tässäkin yhteydessä, että ”kaksoisstandardeille, joita määrittelee poliittiset konjunktuurit tai jonkun valtion subjektiiviset preferenssit” ei tulisi olla sijaa, ja jatkoi, että ”vain relevanttien osapuolten dialogilla voidaan saavuttaa sopimuksenvarainen kompromissi, joka on kykenevä turvaamaan pitkän aikavälin normalisoinnin ja välttämään konfliktin jatkumisen tai ”jäätymisen””.²⁴⁷

Poliittinen vakaus liittyi myös taloudelliseen kehitykseen, sillä Konuzin muistutti NIN-aikakauslehden haastattelussa niiden olevan keskinäisriippuvaisia. Jotta poliittisen vakautumisen vaikutuksen talouteen voisi konkretisoida, tuli hänen mukaansa ensin määrittellä mitä poliittinen vakautuminen on. ”Oliko Kosovon yksipuolinen itsenäisyysjulistus poliittisen vakauden vahvistamista vai sen räjäyttämisen? Tällaisen kysymyksen voisi asettaa myös Bosnia-Hertsegovinan tilanteeseen, jossa yritetään palauttaa maata keskusvaltaiseen järjestelmään”, Konuzin kertoi haastattelussa.²⁴⁸ Dikotomia ”vahvistaminen” ja räjäyttämisen” menee ehkä jo hulvattomuuden puolelle, mutta viittaus Bosniaan oli analyttisesti mielenkiintoinen. Sillä Venäjä pyrki jälleen osoittamaan kokemiaan länsimaiden kaksoisstandardeja – miksi ei myös Kosovo voisi olla Serbian osana, kun myös Bosnian serbit haluttiin pitää liittovaltiossa? Ajatus on kuitenkin ristiriitainen, sillä Ko-

²⁴⁵ Sakwa 2017, 103.

²⁴⁶ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Nove srpske politicke misli-lehdessä 14.9.2012.

²⁴⁷ Suurlähettiläs Konuzinin puhe Belgradin yliopistolla 27.9.2011.

²⁴⁸ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Cord-lehdessä 1.4.2012.

sovon palauttaminen takaisin Serbian alle edes muodollisen itsehallinnon alla on epärealistinen, mutta myös Vaikka allegoria Kosovon ja Bosnian Serbitasavallan välillä kuulostanee monen serbin korvaan pätevältä, ajatus on historiaton. Siinä missä Kosovon itsenäisyyden voi katsoa perustuvan sorretun kansanosan itsenäisyystaisteluun, jolle toki annettiin merkittävää tukea ulkopuolelta, on etnisesti homogeenisen Bosnia-Hertsegovinan Serbitasavallan juuret väkivaltaisessa etnisessä puhdistuksessa. Kansanmurha-apologismi on tästä vain askeleen päässä.

4.2. Poliittisesti painostettu poliittinen painostaja: Euroopan unioni

Siinä missä Venäjää on huolettanut Yhdysvaltojen kasvanut valta Itä-Euroopassa, EU:n laajentuminen ei ole ollut samanlainen mörkö. Se on pitänyt EU:n laajentumista pikemminkin sitä heikentävänä tekijänä, ja venäläiset poliitikot olivat kiitelleet EU:n ”realismin perustuvaa” lähestymistapaa Georgian sodassa, jolloin se ei ollut pitänyt sanktioita Venäjälle tarpeellisena. Se uskoi, että sen intressit olisivat mahdollista yhteensovittaa EU:n kanssa. 2010-luvulle tultaessa muutosta oli kuitenkin ilmassa. Venäjä alkoi pitää EU:n laajentumista ja itäisen naapuruuden politiikkaa pyrkimyksenä ”imperialistiseen kulttuuriseen hegemoniaan”. Tämä päti erityisesti EU:n ihmisoikeuspolitiikkaan, jossa Venäjä näki sen käyttävän kaksoisstandardeja hyväkseen muokatakseen Itä-Euroopan demokratsaatiota Venäjälle epäedulliseen suuntaan.²⁴⁹

Maaliskuussa 2011 alkanut Belgrad-Pristina-dialogi oli aiempien rauhanrakennuspyrkimysten jatketta, mutta siinä tuotiin aiempaa vahvemmin poliittisen ehdollisuuden elementti osaksi neuvotteluja: jos normalisoiminen onnistuisi hyvässä hengessä, EU syventäisi Serbian jäsenyysneuvotteluja. Lähestymistapa oli tuttu EU:n laajentumispolitiikasta, jossa integraation edellytykseksi oli asetettu Kööpenhaminan kriteerien (*acquis communautaire*) täyttäminen. Kööpenhaminan kriteerien mukaisesti EU:n komissio seurasi tarkasti erilaisten markkinoiden toimintaan, koulutuspolitiikkaan sekä oikeusvaltioon liittyvien standardien toimeenpanon edistymistä.²⁵⁰

Tutkijoiden mukaan poliittinen ehdollisuus ei ole ollut tehokas laajentumisen väline. Ensinnäkin finanssikriisin ja eurokriisin jälkeen EU:ssa on ollut taipumus pikemminkin syventyä kuin laajentua – joka on tarkoittanut heikompa sitoutumista Länsi-Balkanin maihin. Tästä on puhuttu myös EU:n ”laajentumisväsymyksenä”. Toiseksi alueen maiden poliittisten eliittien on ollut vaikea realisoida ehtoja, jotka saattoivat olla poliittisesti epäsuosittuja. Samanaikaisesti kun poliittiset eliitit ovat jättäneet ehdot toteuttamatta, ovat

²⁴⁹ Feklyunina – White 2014, 117–120; Sakwa 249–251.

²⁵⁰ Sekulic 2020, 54–57,79; Visoka 2017, 16–17, 191–192; Konitzer 2011, 1853–1857.

kansainväliset toimijat jäädyttäneet ehtoihin mukautumisen mukanaan tuomat hyödyt, joka taas on asettanut poliittiset eliitit sisäpoliittisesti hankalaan asemaan. Kolmanneksi Belgrad-Pristina-dialogin puitteissa oletuksena oli ollut, että matalalla roikkuvien hedelmien poiminta antaisi hallituksille liikkumavaraa myös poliittisemmissä kysymyksissä ja helpottaisi näin myös statuskysymyksen ratkaisua. Mutta kuten entinen EU-virkahenkilö sanoi, ”huolimatta nimestään dialogi ei ollut luonteeltaan tekninen vaan erittäin poliittinen. Jokainen dialogissa käsitelty kysymys oli jollain tavalla liitoksissa statuskysymykseen”.²⁵¹

Pintapuolisesti katsottuna Venäjä näytti pitävän EU-jäsenyyttä hyvänä tai vähintään neutraalina asiana, mutta tarkemmalla analyysillä representaatioissa näkyy paljon pieniä yksityiskohtia, jotka muuttavat kokonaiskuva. Ulkoministeri Lavrov sanoi televisiohaastattelussaan, että EU-jäsenyyden edut ovat tunnetut. ”Mutta samalla täytyy hyväksyä monia sosiaalisesti oikein epäsuosittuja päätöksiä laskien sen varaan, että lopulta, joidenkin vuosien päästä, se maksaa itsensä takaisin EU-jäsenyyden mukana tuomina etuina.”²⁵² Venäjä pyrkikin korostamaan EU-jäsenyyden hintoja Serbialle jo dialogin alusta saakka, mutta sen julkisuusdiplomaattiseen koneistoon lyötiin lisää kierroksia prosessin edetessä.

EU:n ”antiserbialaista toimintaa”

Venäjä pyrki luomaan julkisuusdiplomatiassaan kuvaa aikaansaamattomasta, toimintakyvyttömästä ja puolueellisesta EU:sta. Tämä korostui eritoten Pohjois-Kosovon kriisin aikaan, mutta jo ennen kriisiä suurlähettiläs Konuzin kertoi pohjoiskosovolaiselle *Jedinstvo*-lehdelle, että EU:n vakuutteluista huolimatta Dick Marty-raportin pohjalta ei tulotaisi suorittamaan kunnon tutkimuksia. Sen mandaatti ei ensinnäkään ylettynyt Albanian alueelle, ja toiseksi todistajien suojelussa oli puutteita. ”Kokonaisuudessaan minusta tuntuu, että EULEXilla ei ole poliittista motivaatiota totuuden löytämiseksi”, Konuzin päätti vastauksensa.²⁵³ Pohjois-Kosovon kriisin roihahdettua Venäjä pyrki leimaamaan EU:n EULEX-operaation apaattiseksi: ”EU:n oikeusvaltio-operaatio oli laittomuutta nähdesään ensin pidättäytynyt kaikista toimista, sitten se siirtyi Pristinan puolelle”, kertoi Konuzin *Vecernje Novostissa* jatkaen, että ”vaikka EULEXin toimivaltuuksiin kuuluu

²⁵¹ *ibid.*

²⁵² Ulkoministeri Lavrovin haastattelu Oko-televisiokanavalla 20.4.2011.

²⁵³ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu *Jedinstvo*-lehdessä 27.6.2011

sellaisten päätösten estäminen, jotka uhkasivat Kosovon turvallisuutta tai yhteiskunnallista järjestystä”. Tämä jätti Konuzinin mukaan tilaa ”antiserbialaiselle toiminnalle myös jatkossa.”²⁵⁴

Antiserbialaisten toimien symboliksi nousi humanitaarisen avun tapaus. *Politikan* haastattelussa suurlähettiläs sanoi, että EULEX oli ensin luvannut taata avulle rajanylityksen, mutta kolonnan saavuttua rajalle ilmoitti, ettei rajan ylitys onnistu. Samassa hän totesi, että erinäisissä keskusteluissa serbien kanssa oli käynyt ilmi, että myös ”alueen asukkaat näkivät EULEXilla olevan Pristina-myönteisiä asenteita”. Venäjän pysyvä NATO-Venäjä-neuvoston edustaja Dmitri Rogozin taas kertoi, että EULEX oli syyllistynyt ”humanitaariseen rikokseen”. Kun humanitaarinen apu lopulta pääsi ylittämään rajan, ottivat venäläiset ilon irti EULEXin epäonnistumisesta. *Danasin* haastattelussa suurlähettiläs kertoi, miten ”hänen kokemuksensa kanssakäymisestä EULEXin kanssa olivat vahvistaneet”, että eurooppalaisilla oli ”kasvava tendenssi ottaa itselleen poliittisista syistä johtosema kansainvälisissä suhteissa jopa silloin, kun se ei vastannut laillisuutta tai yleisesti hyväksytyjä reilun pelin periaatteita”. Suurlähettiläs epäili, että eurooppalaiset olisivat joutuneet poliittisen painostuksen kohteeksi, huolimatta päinvastaisista vakuutteluista. Tätä hän perusteli sillä, että humanitaariselle avulle oli ensin näytetty vihreää valoa, mutta sitten matkanteko pysäytettiin. Myös Libyan operaation kulku sekä EU:n Serbian ehdokasstatusta lykännyt päätös osoittivat, että EU:n toiminta ”lähtee poliittisista tarkoituseristä, eikä siihen ole tulossa muutosta”.²⁵⁵

Pohjois-Kosovon kriisi ja EU:n reaktiot sen aikana olivat Venäjän julkisuusdiplomatialle mannaa. Kehystämällä EU:sta serbivastaisen pahantekijän, jota ohjailaan sätkynuken lailla ulkopuolelta, se saattoi uskottavasti epäillä EU:n pyrkivän poliittiseen painostukseen myös muissa Serbialle tärkeissä kansainvälisissä kysymyksissä. Kriisi antoi Venäjälle mahdollisuuden osoittaa EU valta-asemaan pyrkiväksi ja kaksoisstandardeja käyttäväksi toimijaksi. Humanitaarisen avun saaga oli kuitenkin ennen kaikkea taktinen voitto – ei strateginen. Se antoi Venäjälle mahdollisuuden ottaa ”moral high groundin” asiassa, ja se hyödynsi tätä niin painostaakseen hallitusta kuin myös rakentaakseen laajemmin omaa houkuttelevuuttaan suhteessa EU:in.

Serbian EU-jäsenyys lähentyvien vaalien kontekstissa

²⁵⁴ Suurlähettiläs Konuzinin artikkeli *Vecernje Novosti*-lehdessä 4.8.2011.

²⁵⁵ *Politika* 13.12.2011, Rogozin: *Humanitarni zlocin Euleksa* (suom. Rogozin: *EULEXin humanitaarinen rikos*); Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu *Danas*-lehdessä 20.12.2011.

Kriisi toimi myös vipuna, jota Venäjä käytti lisätäkseen julkisuusdiplomaattisen koneistonsa disinformaation ja antibrändäyksen kierroksia. Ennen levottomuuksia venäläisiä toimijoita esiintyy serbialaisessa mediassa vain vähän, mutta sen kautta saamansa näkyvyyden turvin venäläistoimijat pääsivät puhumaan laajemmin Belgrad-Pristina-dialogista ja Serbian EU-integraatiosta. Serbialaismediassa EU-diskurssi kuitenkin pysyi muutoksessa: ennen Serbian vaaleja se oli räväkämpää, siinä missä äänenpainot syksyllä 2012 olivat pehmeämmät.

Kuten sanottua, Venäjä oli suhtautunut dialogiin myönteisesti. Jättäytymällä neuvottelujen ulkopuolelle sen vaikutusmahdollisuudet olivat kuitenkin rajautuneet pitkälti valtioliseen diplomaattiaan. Kun diplomaattiset keinot eivät enää riittäneet, alkoi Venäjä tekemään entistä painokkaammin selväksi sen Serbiaa hyödyttävän aseman myös serbialaisessa mediassa. Se kytki oman asemansa erityisesti EU:n poliittiseen ehdollisuuteen: ennen pitkää EU tulisi vaatimaan Serbialta Kosovon tunnustamista. Venäjän julkisuusdiplomatiassa pohdittiin paljon niin EU:n kaksoisstandardeja Kosovon kysymyksessä kuin myös Serbian mahdollista EU-jäsenyyttä. Serbian EU-integraatiosta keskusteltaessa se kytkettiin aina maailmanpoliittiseen kontekstiin, jossa sen...

... [maailmanjärjestelmän] muutosten selkeimmät ilmenemismuodot olevan nähtävissä Kiinan ja muiden Tyynenmeren alueen valtioiden taloudellisen ja poliittisen vaikutusvallan kasvussa. Tähän liittyy myös niiden valtioiden vaikutusmahdollisuuksien suhteellinen kaventuminen, jotka ovat suhtautuneet myötämielisesti historialliseen länteen.²⁵⁶

Ennen vaaleja erityisesti suurlähettiläs Konuzin antoi paljon huomiota Serbian EU-integraatiolle. Belgradin yliopistolla hän kertoi EU-integraation olevan ”Balkanin yhteiskunnallisten prosessien vahvin katalysaattori”. Puheessaan hän kuitenkin nosti esiin joukon riskejä, jotka liittyivät ”eräiden EU-maiden kokemuksiin, jotka ovat joutuneet selviämään taloudellisista, sosiaalisista ja poliittisista shokeista”. Monet EU-prosessit etenivät hänen mukaansa hitaasti. Vaikka eurooppalaista optiota ei tarvitsisi katsoa vaihtoehdottomana, Konuzin piti mahdollisena riskiä, että Serbian EU-jäsenyys voisi tuottaa sivuvaikutuksena haittoja Serbian ja Venäjän välisille suhteille.²⁵⁷ Heikentyvä EU ei siis ollut kori, johon Serbian olisi kannattanut laittaa kaikkia munansa. NIN-aikakauslehden haastattelussa Konuzin kertoi oman, näennäisesti neutraalin tulkintansa Serbian sisäpoliittisesta tilanteesta EU-jäsenyyden suhteen:

²⁵⁶ Suurlähettiläs Konuzinin puhe Belgradin yliopistolla 27.2.2012

²⁵⁷ Suurlähettiläs Konuzinin puhe ”Venäjä ja Balkan”-keskustelutilaisuudessa 14.3.2012.

Ne, jotka tukevat Serbian liittymistä EU:in laskevat kasvavan elintason, lisääntyneen avun ja korkeiden eurooppalaisten standardien lähestymisen vaaraan. Sen vastustajat osoittavat näiden laskelmien virheellisyyden, perustellen sitä EU:n sisäisellä kriisillä, sekä huomauttaen, että jäsenyyden hinta on liian suuri ja että neuvottelut ovat epäoikeudenmukaiset.²⁵⁸

EU-jäsenyys kietoutui lopulta luontevasti myös Kosovoon. ”EU:n kandidaattistatus, puhumattakaan täysimääräisestä osallistumisesta unioniin, tarkoittaisi myös sitoutumista yhteiseen ulkopoliittikkaan”, kertasi suurlähettiläs Venäjä ja Balkan-aiheisessa keskustelutilaisuudessa. Vaikka EU:n keskuudessa yksimielisyyttä Kosovon itsenäisyydestä ei ollut vuonna 2012 eikä vielääkään, ei se estänyt Konuzinia kertomasta, miten Serbian EU-jäsenyyteen liittyen ”kaikkein tulisin ongelma olisi Kosovo”.²⁵⁹

Kosovon suhteen Venäjä pyrkikin osoittamaan, että EU:n intressit olivat kysymyksessä Serbialle haitalliset. Venäjä pyrki tekemään EU:sta muun muassa puolueellista välittäjää. Suurlähettiläs puhui tästä NIN-lehdessä erittäin ankaraan sävyyn maaliskuussa Serbian parlamenttivaalien korvalla. Konuzin kehotti lukemaan serbialaisten sanomalehtien materiaaleja ja asiantuntijoiden mielipiteitä, joiden mukaan ”EU oli ottanut Pristinaa hyödyttävän aseman, painosti Serbiaa EU-kandidaattistatuksella, ja myötäili Kosovon albaanien yksipuolisia toimia”. EU ”toimi vastoin Serbian perustuslaillista päätöstä, joka kosketti vaalien järjestämistä Pohjois-Kosovossa” ja lobbasivat Kosovon itsenäisyyttä – sivuuttaen näin ”Pohjois-Kosovon kansanäänestyksessä ääneen lausutun serbien tahdon” ja ”serbialaisten diplomaattien ponnistelut”.²⁶⁰

Tämä kosketti etenkin vaalikevättä 2012, kun ulkoministeri Lavrov vahvisti Serbian ulkoministeri Jeremićille ”Moskovan suhtautumisen muuttumattomuuden” Kosovon kysymyksessä²⁶¹. Suurlähettiläs Konuzin selvensi tätä useasti serbialaiselle yleisölle. Venäjän tuki tarkoitti ”YK:n ja sen turvallisuusneuvoston johtavan roolin säilyttämisessä prosessissa, joka tapahtuisi päätöslauselma 1244:n pohjalta; ja pyrkimystä löytää sekä Belgradille että Pristinalle hyväksyttävä päätös neuvotteluilla. Mutta serbien tulisi tehdä päätös itse. ”Mikä on hyvä Serbialle, on hyvä Venäjälle”, kertoi suurlähettiläs Konuzin NIN-aikakauslehdessä vaalien alla. ”Olemme valmiita hyväksymään minkä tahansa Serbian

²⁵⁸ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu NIN-aikakauslehdessä 29.3.2012

²⁵⁹ Suurlähettiläs Konuzinin puhe ”Venäjä ja Balkan”-keskustelutilaisuudessa 14.3.2012.

²⁶⁰ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu NIN-aikakauslehdessä 29.3.2012

²⁶¹ Ulkoministeri Lavrovin puhe tiedotustilaisuudessa Vuk Jeremićin tapaamisen yhteydessä 16.3.2012.

kansan päätöksen [...] Miten tahansa tapahtumat kehittyvätkään, Venäjä tulee osoittamaan kaikkein aktiivisinta yhteistyötä ystävällismieliselle Serbialle”.²⁶² Konuzin kuitenkin kertoi, että se oli valmis auttamaan Serbiaa sen ”kansallisten intressien puolustamisessa” juuri niin paljon kuin serbit itse halusivat, eikä se tulisi hyväksymään ”ulkopuolista sekaantumista”.²⁶³

Joskin EU-kritiikkiä irtosi myös syksyllä. *Vecernje Novostille* Konuzin kertoi, että EU:n saavuttamat tulokset välittäjänä eivät olleet kaikkein vakuuttavimpia, sillä saavutettuja sopimuksia tulkittiin Belgradissa ja Pristinassa eri tavoin. Juurisyy ei kuitenkaan ollut EU. Konuzin valisti Danasissa, että Serbia itse oli hyväksynyt neuvottelujen välittäjäksi EU:n ja tunnustanut sen roolin. Tämän nojalla EU määräiti formaatin ja modaliteetit dialogille, jopa vaikkei Serbia täysin puolustaisikaan sen toimintaa.²⁶⁴

Tila tarjottiin myös uudelle presidentille Tomislav Nikolićille, joka tapasi presidentti Putinia virkakautensa alussa tiheään. ”Mitä tulee vaikeisiin ja sensitiivisiin kansainvälisiin ongelmiin, te tiedätte meidän positionne. Me lähdemme liikkeelle YK:n päätösten realisoinnin tarpeellisuudesta, mukaan lukien päätöslauselma 1244.²⁶⁵ Tärkeintä Venäjälle oli edelleen, ettei ”laittomia päätöksiä pakotettaisi” Kosovon ongelmaan siten, että se ”haittaisi Serbian intressejä tai hyödyttäisi konjunktuurien mukaista poliittista valintaa”.²⁶⁶ Vielä juuri ennen Brysselin sopimusta ulkoministeri Lavrov kertoi, että kaikkien etnisten vähemmistöjen oikeuksien toimeenpano Kosovossa, olivat Venäjän prioriteetteja, eikä EU:lla ollut ”oikeutta käyttää ultimaattumeja”. Sen pitäisi toimia rakentavasti, kuten YK:n yleiskokoukselta saamassa mandaatissa luki.²⁶⁷

Venäjä ei siis vain pyrkinyt säilyttämään *status quo* mandaattien ja prosessien osalta, vaan se saattoi kantansa sekä serbialaisten poliittisten johtajien tietoon kuin julkiseen keskusteluunkin. Tällä tavalla se antoi Serbialle mahdollisuuden – tai istutti ainakin ajatuksen tästä mahdollisuudesta – päästä EU-jäseneksi ilman, että sen tarvitsisi antaa periksi Kosovossa. Venäjä käyttikin diplomaattista asemaansa samaan tapaan mitä se käyttää Bechevin mukaan ”energiakorttiaan”. Tarjoamalla energiaa huokeaan hintaan Itä-Euroopassa ja Balkanilla, se on saattanut lisätä maiden riippuvuutta itseensä. Taskussa löytyy

²⁶² Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu NIN-aikakauslehdessä 29.3.2012.

²⁶³ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Pravoslavie-lehdessä 15.3.2012; Suurlähettiläs Konuzinin puhe ”Venäjä ja Serbia Euroopassa 1991–2012”-konferenssissa 6.4.2012.

²⁶⁴ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu *Vecernje Novosti*-lehdessä 14.9.2012; Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu *Danas*-lehdessä syyskuussa 2012.

²⁶⁵ Presidentti Putinin tapaaminen Serbian presidentti Tomislav Nikolicin kanssa 26.5.2012.

²⁶⁶ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu *Danas*-lehdessä 6.9.2011.

²⁶⁷ Ulkoministeri Lavrov IVY-maiden ministerineuvoston tiedotustilaisuudessa 5.4.2013.

aina kaasun ja öljyn politisoiminen ja käyttäminen kiristyksen välineenä, joskin markkinoimien alaisuudessa sen käyttö täytyy olla tarkkaan harkittua.²⁶⁸ Samaan tapaan Venäjä saattoi hyödyntää Kosovon kysymystä, joskin kahdella erotuksella. Ensinnäkin kyseessä eivät olleet taloudelliset, vaan poliittiset edut. Toiseksi Serbian poliittisen eliitin liikkumavara oli tässä pienempi, sillä vaihtoehtoisia tukijoita ei ollut jonottamassa ovella. Kansan mielipiteen puristuksessa, johon Venäjä pyrki myös vaikuttamaan, Venäjän avusta kieltäytyminen ei olisi ollut tarkoituksenmukaista.

Jos oli NATO tehnyt Pohjois-Kosovon kriisin aikana taktisia virheitä, joita Venäjä pystyi käyttämään hyväksensä, niin oli myös EU tehnyt laajemmin Belgrad-Pristina-dialogin aikana. Serbian kiristäminen poliittisella ehdollisuudella ei korjaantunut sillä, että kandidaattistatus myönnettiin maaliskuussa, vaan EU:n toiminta oli aiemmin antanut Venäjälle mahdollisuuden ryhtyä käyttämään hyväkseen historiallisia kipupisteitä, joiden muistijäljistä oli tullut vuosia kestäneen kotikutoisen propagoinnin vuoksi erittäin vahvoja. Samoihin EU:n transformatiivisen vallan heikentyminen 2008 Finanssikriisiin ja 2010 Eurokriisiin oli vähentänyt sen houkuttelevuutta länsimaissa. Tähän väliin myös Venäjä iskee. Diskurssillaan, jossa EU ja sen operaatio EULEX leimattiin toimintakyvyttömäksi ja Serbian kansallisen intressin vastaiseksi, Venäjä pyrki vaikeuttamaan sen esiintymistä normatiivisena valtana. Venäjän narratiivi itsekkäistä ja nihilistisistä länsimaista ei olisi uponnut, jos sitä ei olisi pidetty uskottavana.

4.3. Suurvalta ja ortodoksinen veriveli Serbian ja serbien suojelijana

Venäjä ei ole vieras näillä mailla. Vuosisatojen ajan se on toiminut yhdessä slaaviperheeseen kuuluvien veriveljiensä kanssa, suojellut niitä, vahvistanut monipuolisia suhteita, puolustanut ja vapauttanut Balkanin kansoja ulkomaiden ikeestä ja miehityksistä. Meidän maamme läsnäolo näillä mailla on historiallisesti oikeutettua. Yhdessä tämän alueen kansojen kanssa olemme toteuttaneet projekteja, rakentanut pitkäaikaisia kaikkia hyödyttäviä suunnitelmia. Asettelemme tänne omia resurssejamme.²⁶⁹

Politiikan tutkija Jaroslaw Wisniewskin mukaan Venäjälle sen läsnäolo Balkanilla ja rooli Kosovon kysymyksen ratkaisussa on oikeutettu siksi, että se kokee olevansa alueella suurvalta. Tämä ajattelutapa kumpuaa panslavisistisesta ideologiasta eli slaavilaisten kansojen yhtenäisyyteen vetoavasta ideologiasta. Panslavismin perustana on slavofilia, eli ajatus slaavilaisten kansojen kulttuuristen ja normatiivisten juurien vaalimisen tärkey-

²⁶⁸ Bechev 2017, 198–200, 223–224.

²⁶⁹ Suurlähettiläs Konuzinin puhe Balkanin turvallisuuspolitiikkaa käsittelevässä seminaarissa 27.7.2012.

destä. Yhteiskunnalliset ajattelijat niin Venäjällä kuin muuallakin kiinnostuivat ajattelusta 1900-luvun alussa, kun kansallisromantiikka alkoi saada jalansijaa Keski-Euroopassa. Vaikka panslavismi on lopulta ideologisesti moninainen kokonaisuus, yhtenäisyyden diskurssin vetovoima perustuu pitkälti historiallisiin narratiiveihin, jotka refleктоituivat slaavilaisen yhtenäisyyden symboleina. Balkanille ajattelu heijastui kansallisen vapautuksen aikakaudella 1800-luvulla, jolloin Venäjä tulkitsti kulttuuriseen yhtenäisyyteen vetoamisen tapana tukea Itävalta-Unkarin ja Ottomaanien imperialismin ikeen alta poispyristeleviä slaaveja.²⁷⁰

Tässä kontekstissa Venäjä rakensi itsestään toimijaa, jolla oli erityinen *messiaaninen* tehtävä uudessa maailmanjärjestyksessä. Messianismi tarkoittaa kielitoimiston sanakirjan määritelmän mukaisesti ”vakaumusta oman aatteen parhaimmuudesta ja pyrkimystä saattaa se valtaan”. Venäläinen messianismi ottaa useita ideologisia muotoja ja esimerkiksi seuraavan luvun panslavismiin on ilmeinen. Ajattelutavan juuret ovat pitkällä Venäjän historiassa. Moskova, joka yhdisti lähialueidensa kreivikuntia mongolien valtaa vastaan, katsoi olevansa Kiovan Venäjän perillinen, joka oli ollut keskeinen toimija 900-luvun Itä-Euroopassa. Moskova omaksui romahtaneen Bysantin ortodoksisuskon lähetystehtävän. Valtion ja ortodoksikirkon välille syntyi symbioosi tämän universaalien tehtävien suorittamisessa.²⁷¹ Venäjän nationalismeja tutkineen Marlene Laruelen mukaan venäläisessä messianismissa onkin niin nationalistisia ja uskonnollisia piirteitä. Tässä suhteessa yksi sen vaikuttavimmista ajattelijoina on ollut Fjodor Dostojevski, joka näki kirjoituksissaan Venäjän olevan Kristuksen ruumis, joka oli tuotu maan päälle pelastamaan maailma. Dostojevski piti Venäjällä asuvia ihmisiä vapauden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kansana, joiden tuli toteuttaa ”humaani tehtävä” ja yhdistää heidän kaksi kotimaataan: Venäjä ja Eurooppa.²⁷² Tämä kävi hyvin ilmi suurlähettiläs Konuzinin puheessa turvallisuusteemaisessa konferenssissa heinäkuussa 2012:

Viimeisen kahden vuosikymmenen aikana Venäjä on käynyt läpi syvien muutosten periodin. Nyt olemme uuden etapin kynnyksellä. Federaation presidentiksi valittu V.Putin keskitti huomionsa omassa vaaliohjelmassaan tehtävissä perspektiiviin. Kaksi kolmesta äänestäjästä tuki häntä. [...] Ensimmäiset hedelmät ovat jo olemassa, kun Venäjän edessä on vielä pitkä ja mutkikas tie. Vain taloudellisesti vahva valtio voi tehokkaasti asettaa omat intressinsä maailman kasvojen eteen. Ainoastaan sisäisesti organisoitu yh-

²⁷⁰ Wisniewski 19.9.2016: *Russia has a years-long plot to influence Balkan politics. The U.S. can learn a lot from it*; Suslov 2014, 575–579; Todorova 1997, 82–88.

²⁷¹ Smith 2003, 98–106.

²⁷² Laruelle 2019, 19–23.

teiskunta, joka on varma demokratian toimintamekanismien luotettavuudesta, voi katsoa itsevarmana tulevaisuuteen. Reformit on pantu toimintaan. Venäjä on marssissa.²⁷³

Näissä olosuhteissa Venäjä toimi ”kansainvälisen turvallisuuden takaajana ja koko maailman yhteisöä koskettavien ongelmien kollektiivisten ratkaisujen etsijänä”. Venäjällä oli ”auktoriteettia yhtenä maailman pääasiallisista valtakeskuksista” ja se oli myös ”yksi uuden moninapaisen maailmanjärjestyksen formuloija”. Venäjällä oli myös ”vahva konsensus” maan ulkopoliittisesta kurssista. ”Kansalaisemme haluavat nähdä maamme itseriittoisena, vahvana, itsevarmana ja oikeuden- ja lainmukaisuuden puolestapuhujana kansainvälisellä areenalla”, Konuzin haasteli.²⁷⁴ Syksyllä Balkanin turvallisuusaiheisessa seminaarissa Konuzin taas kertoi, miten ”Venäjän ulkopoliitikalle oli asetettu tehtäväksi vakauden luominen Balkanilla”.²⁷⁵ Näin messianismi heijastui myös tähän aineistoon. Venäjä pyrki välittämään itsestään julkisuusdiplomatialla kuvaa, jossa vahvalle ja itseriittoiselle Venäjälle oli asetettu messiaaninen ulkopoliittinen tehtävä – turvallisen ja vakaan maailman edistäminen sekä ”perinteisen” maailmanjärjestyksen säilyttäminen. Messiaanisen Venäjän siivellä Serbialle tarjoutuisi mahdollisuuksia päästä osaksi turvallisuudesta ja kansallisen hyvinvoinnin kasvusta.

Tarina slaavilaisesta yhtenäisyydestä

Erityisesti Venäjällä panslavismi on lainannut paljon aineksia venäläisestä nationalismista, jossa ulkomaisia vaikutteita on pidetty kulttuurista autenttisuutta rampauttavina. Venäläisnationalistisella panslavismilla on kuitenkin huono kaiku monissa slaavimaissa, sillä sen on nähty olevan imperialistista ja taantumuksellista. Yhtä kaikki, vuosina 2006–2008 Venäjällä eräät poliittisten eliittien fraktiot sekä ortodoksikirkko alkoivat painottaa, että Venäjän tulisi kääntää selkänsä lännelle ja sen ”kulutuskulttuurille” ja alkaa etsimään oman ”sivilisaationsa” juuria ja arvoja. Historiallisen, kulttuurisen, lingvistisen ja taiteellisten arvojen traditioista tuli tärkeä osa myös Venäjän ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ja lännen hillitsemistä.²⁷⁶ Aleksandr Serguninin ja Leonid Krabeshkinin mukaan ”kulttuurinen komponentti” eli venäläisen kulttuurin, tieteen ja henkisten saavutusten korostaminen on ollut läsnä Venäjän pyrkimyksissä kasvattaa sen houkuttelevuuttaan jo 2000-luvun

²⁷³ Suurlähettiläs Konuzinin puhe ”Venäjä ja Serbia Euroopassa 1991–2012”-konferenssissa 6.4.2012.

²⁷⁴ Suurlähettiläs Konuzinin puhe Belgradin yliopistolla 27.2.2012

²⁷⁵ Suurlähettiläs Konuzinin puhe ”Eurooppalainen turvallisuus: Balkanin vektori”-seminaarissa 27.7.2012.

²⁷⁶ Kurjak 2016, 129–130; Bešlin 2016, 139–140; Suslov 2014, 578.

alusta asti. Nostamalla kulttuuriset seikat ideologisten seikkojen rinnalle ja ohi, Venäjä on pyrkinyt horjuttamaan liberaalien arvojen monopolia pehmeän vallan politiikassa.²⁷⁷

Serbiassa kulttuurisia seikkoja korostava julkisuusdiplomatia on pudonnut hedelmälliseen maaperään, sillä kuten luvussa 3.1. keskusteltiin, maassa on vahva länsivastaisuuden perinne. Panslavistinen diskurssi onkin läsnä Venäjän brändäyksessä. Sen avulla Venäjä pyrkii luomaan mielikuvaa siitä, että Venäjä ja Serbia kuuluvat viime luvussa käsitellyssä ”pluralistisessa maailmassa” samaan sivilisaatioon ja siksi niiden yhteistyö oli ikään kuin ”luonnollista”. Paatoksellinen historiapolitiittinen diskurssi Venäjän ja Serbian lämpimistä ja katkeamattomista suhteista löytyi monista eri aineistoista, mutta pysyi useimmiten varsin abstraktilla tasolla. Serbialaisille tv-katsojille esiintyneen Lavrovin mukaan Venäjän ja Serbian strateginen kumppanuus, joka perustui poliittiselle dialogille sekä taloudelliselle ja humanitaariselle yhteistyölle, oli saavuttanut ”täyden kypsyyden”. Hän siteerasi ”ystävänsä Vuk Jeremićin loistavaa artikkelia” venäläisessä aikakauslehdessä, jossa Serbian ulkoministeri oli kertonut maiden välisestä ”800-vuotisesta yhteisestä historiasta”:

Historiallinen suhde liikkui inhimillisellä tasolla. Ne olivat ihmisten välisiä kontakteja, jotka yhtä aikaa alleviivasivat meidän henkistä ja uskonnollista yhtenäisyyttä. Olen varma, että tämä visiitti suo meidän – kuten Serbiassa olemme jo tehneet – viedä eteenpäin meidän kahdenvälisiä suhteitamme kyseisten Balkanin maiden kanssa, ja myös vaihtaa ajatuksia kansainvälisistä asioista. [...] Tulemme [...] viemään kahdenvälistä suhdettamme eteenpäin erilaisissa kansainvälisissä formaateissa. Tämä suhde on itsearvoinen ja me olemme siitä erittäin kiinnostuneita. [...] Se, että meidän maamme ovat erilaisia kooltaan, geopolitiittiselta asemaltaan ja taloudelliselta tilaltaan, ei haitta mitenkään meitä rakentamasta kumppanuutta tasaapuolisuuden periaatteelle. [...] Venäläisillä ei koskaan ole ollut minkäänlaisia itsekkäitä intressejä suhteessaan sen serbialaisten veljien kanssa. Ja tämä ei ole tyhjä fraasi, vaan se osoittaa sitä, mikä meidän suhteissamme ja keskinäisessä toiminnassa on todellisesti olemassa.²⁷⁸

Sama diskurssi toistui useasti seuraavan syksyn aikana, myös SNS:n puoluekokouksessa. Puheessaan suurlähettiläs Konuzin viittasi serbien ja venäläisten myyttisluonteiseen suhteeseen puhumalla siitä, miten ”Venäjällä ollaan tietoisia slaavilaisten veriveljien elämästä” ja siitä, miten ”paljon kärsineiden Kosovon serbien ääni kuuluu venäläisiin korviin hyvin”.²⁷⁹ Narratiivi esiintyi myös pelkistetymässä muodossa Lavrovin haastattelussa Vecernje Novostissa marraskuussa Pohjois-Kosovon kriisin huippukohtana:

²⁷⁷ Sergunin–Karabeshkin 2015, 353–356.

²⁷⁸ Ulkoministeri Lavrovin haastattelu Oko-televisiokanavalla 20.4.2011.

²⁷⁹ Suurlähettiläs Konuzinin puhe Serbian progressiivisen puolueen konferenssissa Nišissä 29.10.2011.

Venäjä ja Serbia ovat olleet, ja olen varma siitä, että tulevat aina olemaankin läheisiä, ystävällismielisiä kansoja. Vuosisatojen mittaiset historialliset, kulttuuriset ja henkiset siteet sitovat maidemme ihmisiä yhteen.²⁸⁰

Tällä tavalla julkisuusdiplomatiassaan Venäjä lupasi, että vaalimalla tätä ”vuosisataisen yhteistyön perinnettä” ja ”läheisyyttä” Serbia voisi tuntea olonsa turvalliseksi myös tulevaisuudessa. Historia muka osoitti, että Venäjä ajaisi pyyteettömästi Serbian etua niiden keskisessä kanssakäymisessä.

Ystävyyden historialliset symbolit

Edellä olleen sentimentaalisen puolen, ”pitkän yhteisen historian lisäksi” olemassa diskurssilla oli myös pragmaattisempi puoli, jolla venäläistoimija pyrki painottamaan senhetkisen läsnäoloaan tärkeänä. Katkeamatonta ja tasaveroisuuteen perustuvaa suhdetta konkretisoitiin haastatteluissa ja tilaisuuksissa, jossa muisteltiin tätä suhdetta symboloivia historiallisia tapahtumia. Suurlähettiläs Konuzin avasi historiaa pitkällä aikavälillä. Hän kertoi, kuinka Serbian ”pimeään, monivuosisataiseen ulkomaisen ikeen aikakauteen virtasi venäläisiltä mailta kanssaelämisen, kanssakärsimisen, hyväsydämyyden ja solidaarisuuden katkeamaton joki ortodokseille”, jonka elementti oli Venäjän valtion ja sen ortodoksikirkon sekä Serbian ortodoksisen kirkon ja sen luostarien yhdistävät ”yhtenäinen ortodoksikristillinen usko, sukulaiskielet ja slaavilainen kulttuuri”. Tämä ystävyys havainnollistui Kosovoon, jossa suurin osa serbialaisista luostareista sijaitsi.²⁸¹

Perustuessaan ”itäslaavilaiseen ortodoksiseen veljeyteen”, jossa itäslaaveja pidetään erityisenä kulttuurisena sivilisaationa, jolla on omat kulttuuriset norminsa ja traditionsa, ei ideologialla pyritä luomaan uutta ”modernia”. Se on pikemminkin nostalginen projekti, joka luo kuvitteellisen menneisyyden ilman todellisia vastauksia oikeisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin. ”Yhteisöllisyyttä” rakennetaan autoritaarisella ja henkilöityneellä vallalla, jota pyritään suojelemaan lännen ”kulttuuriselta kolonialismilta”.²⁸² Näin ideologia on tietynlainen eskapistinen projekti. Luomalla ”paluu vanhaan hyvään aikaan”, voidaan sosioekonomisille ongelmille ja statuksen menettämisen pelolle osoittaa syyllinen.

Tämä pätee juuri panslavistiseen historiapolitiikkaan, jossa Venäjä konstruoi itsestään Serbian pelastajaa. Henkinen ja kulttuurinen ystävyys sekä solidaarisuus punoutuvat ensimmäiseen maailmansotaan, jonka lataus Serbian ja Venäjän suhteissa näyttää olevan

²⁸⁰ Ulkoministeri Sergei Lavrovin haastattelu Vecernje Novostissa 1.11.2011.

²⁸¹ Konuzinin puhe Pyhän Savan kunniamerkin luovutustilaisuudessa 6.2.2012.

²⁸² Subotic 2016, 101–102.

suuri. Ensimmäinen maailmansota oli Neuvostoliiton aikana sivuutettu, mutta se teki pa-
luun Venäjän viralliseen diskurssiin 2010-luvun taitteessa, jolloin ongelmallista suhdetta
keisarillisen Venäjän historiaan ei enää ollut. Sotaa on muisteltu yhtäältä ”unohdettuna
sotana” ja sen luonnetta toisen maailmansodan aiheuttajana on painotettu. Ulkopoliitti-
sesti ensimmäinen maailmansota sen sijaan on ollut läsnä, sillä monien venäläisotilaiden
viimeinen lepopaikka on Venäjän nykyrajojen ulkopuolella. Ensimmäisen maailmanso-
dan historiapolitiikka on ollut läsnä Venäjän ulkopoliitikassa etenkin Balkanilla.²⁸³

Belgradissa olevalla ensimmäisen maailmansodan venäläisuhrien muistopatsaalla
Konuzin muisteli, miten ensimmäinen maailmansota oli osoitus ”veljeskansojen slaavi-
laisesta solidaarisuudesta” ja siitä, miten keskelle kansainvälisen selkkauksen ja sisällis-
sodan ”tragedian kierrettä” ajautunut Venäjä uhrautui Serbian puolesta.²⁸⁴ Sodan kyn-
nyksellä ”Serbia tunsi oman yksinäisyytensä ja ymmärsi, että vain Venäjä voisi hänet
pelastaa”, ja miten Venäjällä oli ”tullut selväksi”, etteivät he voineet ”jäädä osattomaksi
ortodoksislaavisten veljemme kohtalon määrittelyssä.”²⁸⁵ Sota oli Serbialle ja Venäjälle
”kumouksellinen niiden tiellä kohti Golgataa” ja ”Venäjän ja Serbian kansojen aseveljeys
ensimmäisen maailmansodan vuosina on kirjoitettu katoamattomalla kyriliikalla kanso-
jemme suhteiden monivuosisataiseen historialliseen perintöön.”²⁸⁶

Serbien avunhuudot kaikuvat ystävällismielisiin korviin

Venäjä serbien puolustajana ja erityisenä ystävänä heijastui moniin lausuntoihin. Konuzin
kertoi ”rikoksien serbejä vastaan Pohjois-Kosovossa riittävän”, ja täsmensi myös, kuinka
Venäjä oli tukenut Belgrad-Pristina-dialogin hyväksyvää päätöstä YK:n yleiskokouk-
sessa Serbian hallituksen ”erityisestä” pyynnöstä. Venäjä oli ”aina osoittanut ja tulee jat-
kamaan vipuvarren osoittamista Kosovon kysymyksen ratkaisulle.”²⁸⁷ Konkreettisilla toi-
millä monivuosisataiselle ystävyydelle annettiin syvyyttä myös konkreettisilla toimilla.
Ystävyuden näkökulmasta merkittävin symboliikka liittyi humanitaarisen avun tapauk-
seen, joka Venäjältä lähetettiin Pohjois-Kosovoan joulukuussa 2011. Se matkasi Venä-
jältä halki Euroopan kohti hätää kärsiviä serbejä, kohdaten matkallaan vastustajien – jotka

²⁸³ Bazhenova 2020, 5–10.

²⁸⁴ Suurlähettiläs Konuzinin puhe ensimmäisen maailmansodan venäläisuhrien muistomerkillä Belgradissa 1.8.2011.

²⁸⁵ Suurlähettiläs Konuzinin puhe ensimmäisessä maailmansodassa kaatuneiden venäläisten ja serbien muistotilaisuudessa 1.8.2012.

²⁸⁶ Suurlähettiläs Konuzinin puhe ensimmäinen maailmansota Balkanilla-konferenssissa 6.12.2011.

²⁸⁷ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Danas-lehdessä syyskuussa 2012; Suurlähettiläs Konuzinin haas-
tattelu Danas-lehdessä 6.9.2011.

antibrändien perusteella oli leimattu mielivaltaisiksi ja serbivastaisiksi – aiheuttamia vaikeuksia. Nämä haasteet selätettyään kolonna saapui riemuisasti määränpäähensä Mitrovicaan, jossa tämän tarinan pääosaa näytellyt humanitaarisen avun lahjoittamisen seremonia järjestettiin. Tilaisuudessa oli suurlähettiläs Konuzinin lisäksi paikalla oli Venäjän hätätilaministeriön edustaja, Pohjois-Kosovon serbien poliittisia johtajia ja kansaa. Tämän lisäksi Konuzin pitää paikalla tunteikkaan ja retorisesti hyvin rikkaan puheen yleisölle. Konuzin käsitteellistää diskurssissaan raja-asemiin liittyvän poliittisen taistelun symboliksi kaikelle pahalle, kärsimykselle ja nöyryytykselle, jota Kosovon serbit ovat kokeneet kokeneensa. Sen lisäksi hän kertoi, miten...

... tänään Serbia tarvitsee tukea. Venäjällä tiedämme hyvin, kuinka vaikeaa Kosovon serbien elämä on ja millaisia kauhuja he joutuvat katsomaan silmiin. Teidän äänenne, joka on täynnä toivottomuutta ja ulospääsemättömyyttä, kuuluu hyvin niille, jotka eivät ummista korviaan ulkopuoliselta ahdingolta ja humaaneilta standardeilta.²⁸⁸

Puheessaan hän kytki humanitaarisen avun ystävyyden ja historiallisen läheisyyden traditioon, jota muodostui ”keskinäiselle tuelle sanoin, teoin, rukouksin ja verellä”. Humanitaarisen avun, ”Venäjältä tulevan solidaarisuuden”, matkaa oli hänen mukaansa seurannut koko Venäjä. Humanitaarisen avun lisäksi symboliikkaa toi pääministeri Putinin serbeille lahjoittama venäläinen ikoni, joka oli ”Venäjän ja Serbian ystävyyden tradition symboli ja merkki moraalisesta ja henkisestä tuesta slaavilaisille veljille ja ortodoksisille uskonveljille”.²⁸⁹ Myöhemmin Konuzin reflektoi humanitaarisen avun saagaa Pravdassa. Venäjä tulisi järkkymättömästi ja periaatteellisesti jatkamaan serbialaisten kumppaniensa legitiimien oikeuksien puolustamista. Venäjä ja sen ortodoksinen kirkko olivat tehneet paljon, jotta Kosovon serbejä voitaisiin auttaa ja heidän ortodoksista perintöään säilyttää ja kunnostaa. Venäjä tulisi tekemään kaikkensa, että Kosovossa sijaitsevan kulttuuriperinnön merkitys ei tulisi vähenemään, ja etteivät luostarit muuttuisi museoiksi.²⁹⁰

Henkilökohtaisia rakkautentunnustuksia

Suurlähettiläs Konuzin, joka puhui useasti hyvin henkilökohtaisella tasolla, oli tämän vuosisataisen ystävyyden maallinen heijastuma. Suurlähettilään imago Serbiassa oli erittäin mielenkiintoinen. Venäläisen *Rossijskaja Gazetan* haastattelussa ilmeni, että esimerkiksi Facebookissa toimi A.V. Konuzinin tukiryhmä, jossa oli 13,500 jäsentä,²⁹¹ ja Radio

²⁸⁸ Suurlähettiläs Konuzinin puhe humanitaarisen avun luovuttamistilaisuudessa Mitrovicassa 16.12.2011.

²⁸⁹ Suurlähettiläs Konuzinin puhe humanitaarisen avun luovuttamistilaisuudessa Mitrovicassa 16.12.2011.

²⁹⁰ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Pravda-lehdessä 31.12.2011.

²⁹¹ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Rossijskaja Gazetassa 19.9.2012.

Free European mukaan Belgradissa oli levitetty julisteita, jossa häntä toivottiin Serbian presidentiksi.²⁹² Humanitaarisen avun tapauksen aikaan hän johti kolonnaa eturintamassa raja-asemalla, jossa hän neuvotteli EULEXin virkailijoiden kanssa ja piti kontaktia yllä Pohjois-Kosovon asukkaisiin ja sen poliittisiin johtajiin.²⁹³ Hän kertoi olevansa Venäjän Serbian-suurlähettiläs oikein mielellään, sillä...

... sillä se tuottaa minulle mielihyvää ja iloa, kun voin olla yhteydessä teidän, työkumppanien ja ystävä-serbien kanssa. Sillä voin hengittää yhtä ilmaa, Balkanin kitkeränmakeaa ilmaa niiden kanssa, jota minä kunnioitan, jotka ovat minulle arvokkaita, joita rakastan.²⁹⁴

Serbian ortodoksinen kirkko osoitti hänelle Pyhän Savan kunniamerkin²⁹⁵. Palkintoa hän piti suurena kunnianosoituksena, joka ”vahvisti Serbian ja Venäjän välisten suhteiden nykyisen tason korkean arvon”. Hän kertoi *Pravoslavie*- eli Ortodoksi-lehdessä myös iloitsevansa sitä, että hänen työnsä jatkoi ”kansojemme välisten syvien historiallisten, henkisten yhteyksien traditiota.”²⁹⁶ Pyhän Savan kunniamerkki oli hänen mukaansa osoitus...

...yhteisestä ymmärryksestä, että Venäjän ja Serbian, kahden sisko-ortodoksinen kirkon ja maidemme veljeskansojen väliset suhteet ovat korkealla tasolla. Slaavilaiskansojen elävät juuret ylettyvät keskiajalle, jolloin henkiset yhteydet serbien ja venäläisten välillä alkoivat. Yhteys annettiin taianomaisena versona Pyhän Savan, Serbian ortodoksinen kirkon perustajan ruumiissa. Siitä asti kahden maan väliset henkiset linkit ovat säilyneet repeytymättöminä jopa vaikeimpina historiallisina aikoina. Venäjä, sen kirkko ja sen kansa tulevat aina vuodattamaan verta serbien puolesta.²⁹⁷

Henkilökohtaisesti hengellisistä asioista puhuneeseen Konuziniin tiivistyi näin monia Venäjän ja Serbian välisen slaavilaisen solidaarisuuden tekijöitä. Konuzinin seuraajaksi syksyllä 2012 tullut Aleksandr Tšepurin ei kuitenkaan ryhtynyt ainakaan tämän aineiston puitteissa rakentamaan samanlaista imagoa, vaan piti sen Vecernje Novostissa julkaisussa tervetuliaishaastattelussa hyvin maallisella tasolla.²⁹⁸

Panslavismien rajat

Omiin toimiinsa kytkeytyillä historianarratiiveilla Venäjä pyrki luomaan todellisuutta, joka perustuu mielikuvaan Venäjän ja Serbian välisestä rikkoutumattomasta liitosta, jota

²⁹² RFE/RL 2.11.2011, ”*Russian Diplomat Criticized For Speech At Serbian Opposition Rally*”.

²⁹³ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Pravda-lehdessä 31.12.2011.

²⁹⁴ Konuzinin puhe Pyhän Savan kunniamerkin luovutustilaisuudessa 6.2.2012.

²⁹⁵ Pyhä Sava oli Serbian ortodoksinen kirkon ensimmäinen arkkipiispa ja merkittävä uskonnollinen vaikuttaja 1100- ja 1200-luvun taitteessa. <https://www.britannica.com/biography/Saint-Sava>

²⁹⁶ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Pravoslavie-lehdessä 15.3.2012.

²⁹⁷ Konuzinin puhe Pyhän Savan kunniamerkin luovutustilaisuudessa 6.2.2012.

²⁹⁸ Suurlähettiläs Tšepurinin haastattelu Vecernje Novostissa 7.11.2012.

tarvitaan epävakassa Euroopassa, jonka symboli Kosovo on. Tämä mielikuva on pseudohistoriallinen, mutta se tulee harvoin haastetuksi: vaikka se pysyy monesti kaukana konkretiasta, se itsessään elvyttää tietynlaisia muistoja Serbian kollektiivisessa historiallisessa itseymmärryksessä²⁹⁹. Se pysyy kuitenkin hyvin abstraktina läpi Belgrad-Pristina-dialogin ja se liitetään yksinomaan Venäjän ja Serbian välisiin suhteisiin.

Belgrad-Pristina-dialogin aikana Venäjä pyrki luomaan itsestään mielikuvaa vastuullisena suurvaltana. Vastuullisuus ei aina ole varauksetonta Serbian puolustamista. Esimerkiksi Danasin haastattelussa Konuzin joutui kertomaan, ettei Venäjä aio palauttaa sotilaallista läsnäoloaan Serbiaan, vaikka silloinen varapääministeri Ivica Dacić sitä olikin ehdottanut. Hän piti kutsua varsin erikoisena: Serbia oli sanonut olevansa kategorisesti voimankäyttöä vastaan, joten aseistettujen venäläisten kutsuminen Kosovoon oli ristiriitaista.³⁰⁰ Tyypillisistä vakuutteluista huolimatta tämä osoittikin, että Kosovon kysymys oli monimutkainen kokonaisuus Venäjän ja Serbian suhteiden kannalta. Aihepiiriin liitetyvä tietty problemaattisuus näkyy taitavien toimittajien haastatteluissa, jossa venäläis-toimijoiden on vaikeampi julistaa ikuista ystävyyttä, sillä se on ”vastuullisen suurvallan” diskurssin kanssa osin ristiriitainen.

Pulmallinen historiallinen perintö näkyi vuodessa 2003, jolloin Venäjä vetäytyi sotilaallisesti Kosovosta. Konuzinin mukaan päätös Venäjän kontingentin poisvetämisestä tehtiin, kun kävi ilmiselväksi, että länsimaat yrittivät ohjata Kosovoa kohti itsenäisyyttä kansainvälisen siviili- ja sotilasläsnäolon suojissa. Venäjä ei tahtonut, että sitä käytettäisiin legitimoimaan tällaisia tavoitteita.³⁰¹ Asiaa kommentoi serbialaismediassa myös Venäjän entinen pää- ja ulkoministeri Jevgeni Primakov, joka kertoi, että YK:n turvallisuusneuvoston päätöksen nojalla Kosovoon vietyjen joukkojen poisvetäminen johtui siitä, ettei Venäjä halunnut ottaa itselleen vastuuta tilanteesta, joka oli KFOR:n saapumisesta huolimatta kaukana vakautumisesta.³⁰² Mielenkiintoiseksi väitteet tekee se, ettei se vastaa MID:n omia lähdeaineistoja vuodelta 2003 eikä vertaisarvioitua tutkimusta. Vuonna 2003 Venäjä perusteli vetäytymisensä Kosovosta tilanteen vakautumisella³⁰³.

Käsitys siitä, ettei Venäjä ole tehnyt riittävästi Serbian puolesta Kosovon kysymyksessä vaan on jättänyt sen ”länsimaiden mielivallan” armoille, olivat vahvoja etenkin 2000-luvun alkupuolella. Näin vuosien 1999 ja 2003 kehystäminen on vaikeaa – nyt Venäjä

²⁹⁹ Magurean 2017, 71–77,80–81.

³⁰⁰ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Danas-lehdessä 6.9.2011.

³⁰¹ Suurlähettiläs Konuzinin haastattelu Danas-lehdessä 6.9.2011.

³⁰² Jevgeni Primakovin haastattelu Politika-lehdessä 4.9.2011

³⁰³ Ks. esim. Venäjän pysyvän NATO-edustajan K.V. Totskijn haastattelu Izvestijassa 14.6.2003.

näyttäytyi aikaansaamattomalta ja heikolta. Kyseinen Danasin – joka on yksi harvoista Miloševićin ajan perintöön kriittisesti suhtautuvista serbialaismedioista³⁰⁴ – haastattelu osoitti näin laadukkaan journalismin arvon ”autoritaarisen pehmeän vallan” torjumisessa, sillä se pystyi osoittamaan historiapoliittisen argumentoinnin ohuuden. On sääli, että tällainen terve kriittisyys oli pikemminkin poikkeus kuin sääntö. Tosin on huomattava, että panslavistinen diskurssi esiintyi pääsääntöisesti hengellisissä yhteyksissä, kuten kirkollisissa lehdissä ja uskonnollisissa tilaisuuksissa. Näin vuosien 1999 ja 2003 kehystäminen on vaikeaa – nyt Venäjä näyttäytyi aikaansaamattomalta ja heikolta. Kyseinen Danasin – joka on yksi harvoista Miloševićin ajan perintöön kriittisesti suhtautuvista serbialaismedioista³⁰⁵ – haastattelu osoitti näin laadukkaan journalismin arvon ”autoritaarisen pehmeän vallan” torjumisessa, sillä se pystyi osoittamaan historiapoliittisen argumentoinnin ohuuden. On sääli, että tällainen terve kriittisyys oli pikemminkin poikkeus kuin sääntö. Tosin on huomattava, että panslavistinen diskurssi esiintyi pääsääntöisesti hengellisissä yhteyksissä, kuten kirkollisissa lehdissä ja uskonnollisissa tilaisuuksissa. Näin näyttää tosiaan siltä, että Venäjän julkisuusdiplomatiian kohderyhmä oli tässäkin kategoriassa siihen jo myönteisesti suhtautuvat tahot.

Russofiilinen traditio on syvällä serbialaisessa sosiaalisessa muistissa, ja sitä voimistamalla se pystyy esittämään itsensä relevanttina toimijana. Panslavistinen diskurssi ei siis ollut pelkkä abstrakti diskurssi, vaan se kytkettiin tiiviisti olemassa oleviin poliittisiin kehityskulkuihin. Mutta siinä missä EU:n ja NATO:n antibrändit olivat läsnä laajalti kaikessa Venäjän julkisuusdiplomatiassa, oli tämä diskurssi kohdennettu spesifimmälle kohdeyleisölle, kuten esimerkiksi Serbian ortodoksikirkon lähellä oleville toimijoille.

³⁰⁴ Mandić 2016, 462–463.

³⁰⁵ Mandić 2016, 462–463.

5. Johtopäätökset

Tämä tutkimus on tarkastellut sitä, millä tavoin Venäjä pyrki vaikuttamaan Belgrad-Prishtina-dialogiin. Belgrad-Prishtina-dialogin ulkopuolelle jääminen ei tarkoittanut Venäjän ryhtyneen passiiviseksi Kosovon kysymyksessä. Sen nopeat reaktiot kansainvälisessä politiikassa ja ”aktiiviset toimenpiteet” Serbiassa ja Pohjois-Kosovossa osoittivat, että se oli valmis käyttämään resurssejaan. Laajassa katsannossa tämä tutkimus onkin näyttänyt toteen sen, että Venäjän ”hybridivaikuttaminen” alkoi jo yli kaksi vuotta ennen Krimin valtausta ja lähes puolivuosisikymmentä ennen Britannian Brexit-kansanäänestykseen ja Yhdysvaltain presidentinvaaleihin sekaantumista. Ainoastaan vaikuttamisen välineistö on laajentunut. Mukaan on tullut myöhemmin kyberiskut sekä sosiaalisen median disinformaatiokampanjat. Serbian tapaus 2011–2013 mallintaa pelkistetyssä muodossa niitä tekniikoita, joita Venäjä on käyttänyt myöhemmin myös muissa konteksteissa.

Tutkielman terminologista viitekehystä mukaillen Venäjä vaikutti kolmella erityyppisillä ’aktiivisilla toimilla’ ja niiden yhdistelmillä. Se vaikutti (1) antamalla Serbialle lisää liikkumatilaa Kosovon kysymyksessä hyödyntämällä diplomatian resurssejaan ja osoittamalla sille ja Kosovon serbeille myös kohdennettua materiaalista apua; (2) hyödyntämällä Serbian sisäpoliittisia jännitteitä ja Kosovon rauhanrakennuksen epäonnistumisia vaikuttaakseen ensin vaalitulokseen ja kasvattaakseen Serbian uuden hallinnon riippuvuutta itseensä; ja (3) kasvattamalla julkisuusdiplomatiallaan sen omaa imagoa houkuttelevaksi ja vastaavasti pienentämään poliittisen lännen imagon houkuttelevuutta. Näin aineiston puitteissa näyttää siltä, että kokonaisuus liittyi ennen kaikkea Venäjän länsisuhteeseen: Kosovon kysymys oli näin puhdas instrumentti ja valttikortti, jota Venäjä voisi käyttää painostaakseen länsimaita tulemaan sitä vastaan kysymyksissä, joita se piti keskeisinä sen kansalliselle turvallisuudelle.

Diplomatiassa Venäjä oli ajoittain jopa aloitteellinen, vaikka tämän aineiston kehyksessä kahdenvälisen tapaamisen sisällöt jäivätkin hämärän peittoon. Venäjän tuki Serbialle YK:n turvallisuusneuvostossa oli systemaattista, periaatteellista ja ehdotonta, mutta suurimmaksi osaksi se pysyi sanojen tasolla. Tätä ei sovi silti väheksyä. Kovalla diplomatialla ja kansainvälisten organisaatioiden agendoja muokkaamalla se pyrki tarjoamaan Serbialle liikkumatilaa Belgrad-Prishtina-dialogin aikana. Venäjä jatkoi toimimista Serbian resurssina kansainvälisessä politiikassa siten, että se mahdollisti Serbialle liikkumavaran sen ”kansallisten intressien” suhteen. Näin se onnistui ohittamaan myös sen faktan, että sillä ei ollut muodollista asemaa Belgrad-Prishtina-dialogissa. Tämä asetti Serbian halli-

tuksen kinkkiseen asemaan, sillä sen pyrkimykset näyttivät olevan erilaiset mitä Venäjällä: kriisin lopettaminen siten, että EU-jäsenyysneuvottelut eivät vaarantuisi. Venäjälle ykkösasia oli kuitenkin Kosovon suvereeniuden edistämisen estäminen. Yhtä kaikki, Venäjän vaikutusmahdollisuudet muuttaa realiteetteja Kosovossa olivat monenvälisen diplomatian kautta varsin rajalliset – eikä se edes kaikessa pyrkinyt siihen. Suhde EU-maiden tai Yhdysvaltojen tavoitteisiin tai läsnäoloihin ei ollut nimittäin kategorisesti kielteinen. Se piti KFOR:aa ja EULEX:ia tarpeellisina operaatioina, ja näki myös ETYJ:n roolin tärkeäksi, etenkin jännitteiden kehittymisen seuraamisessa. Kaikesta huolimatta sen lähestymistapa oli varsin suoraviivainen – kielenkäyttö oli kansainvälisdiplomaattiselle areenalle varsin karkeaa ja ajoittain jopa konfliktinhakuista.

Syyskuussa 2011 Venäjä ryhtyi ”aktiivisiin toimenpiteisiin” myös Serbiassa, kun se ei ollut onnistunut estämään Kosovon poliisin uutta operaatiota YK:n turvallisuusneuvostossa tai Etyjissä. Aktiivisiin toimenpiteisiin se ryhtyi niin toimilla kuin sanoilla. Se agitoi etenkin pohjoiskosovolaisten mielenosoittajia, jotka edistivät Venäjälle mieluisia asioita. Se myös ajoi aktiivisesti pohjoiskosovolaisten asiaa Serbian sisäpolitiikassa, ja pyrki antamaan tukea tapaamisilla ja poliittisilla lausunnoilla tahoille, jotka kilpailivat Tadićin ja hallituksen kanssa vallasta. Tässä se hyödynsi apunaan myös nationalistisia ideologioita ja sen symboliikkaa. Vahvin symboliikka liittyi Venäjän Belgradin-suurlähettilään Aleksandr Konuzinin puheisiin, joissa viitattiin Kosovo Poljeen serbi-identiteetin tärkeimpänä merkitsijänä. Yksistään Venäjän aktiivisten toimenpiteiden nimiin ei voi traditionalistien vaalimenestystä laittaa. SNS ja Nikolić olivat ottaneet myös aiemmin DS:n ja Tadićin hallussa olleen EU-myönteisyyden myös agendalleen.

Julkisuusdiplomatian tavoitteet olivat poliittisia toimenpiteitä laajemmat, ja ne liittyivät hyvin pitkälti Serbian kansainväliseen suuntautumiseen. Julkisuusdiplomatiassa Venäjä hyödynsi myös disinformaatiota, mutta suoranaiset ”valheet” olivat vähissä: kuten disinformaatioon kuuluu, viestit heijastelivat totuutta ainakin vähän. Venäjän pyrki rakentamaan itsestään luotettavaa, oikeudenmukaista ja uskottavaa kumppania, jonka tuen ansiosta Serbian ei tarvitsisi luopua Kosovosta. Se perusti ”brändinsä” pitkälti historiapolitiikalle ja disinformaatiolle: se leimasi NATO:n ja EU:n sekä niiden operaatiot ”puolueelliseksi”, ja osoitti historiapolitiikalla niillä olevan ”tendenssi” antiserialaisiin ja muutenkin kyseenalaisiin toimiin. Venäjä sen sijaan oli Serbian intressien vilpittömän puolustaja ja jopa sen ”suojelija”. Tämä vaikeutti Serbian hallituksen asemaa entisestään – kun ihmiset

olivat epäileviä Kosovo-suhteiden normalisoinnista, heille luotiin mielikuva ulospääsystä: ystävällismielinen, reilu ja oikeudenmukainen Venäjä takaisi sellaisen lopputuloksen, että Tadićin myönnytykset olisivat turhia.

Reflektoidakseen yksityiskohtaisemmin Venäjän vaikutusvaltaa, on hyvä tarkastella neljää Serbian ja Kosovon kriisinsietokyvyn haurautta, joita Venäjä käytti hyväkseen poliittisilla toimillaan, disinformaatiollaan sekä historiapolitiikallaan.

Sosiaalinen muisti

Venäjä hyödynsi dialogin ja Pohjois-Kosovon kriisin aktivoimia sosiaalisen muistin heikkoja kohtia. Kosovon poliisin operaatio, jonka *oikeutusta* ei voi kyseenalaistaa, sai aikaan vahvan vastareaktion Kosovon serbeissä. Tämä mahdollisti myös Serbian julkisuustilan ”myrkyttymisen” aikana, joka oli varsin haastava dialogin etenemistä ja seuraavan kevään vaaleja ajatellen. Tämä pakotti taas NATO:n operaation KFOR:n toteuttamaan mandaattiaan eli huolehtimaan alueen turvallisuudesta ja yhtenäisyydestä. KFOR teki sen laittamalla kova kova vasten, kuten tilanteessa olikin tarpeellista.

Pohjois-Kosovon kriisi aktivoi kuitenkin subjektiivisen turvattomuuden tunteen, joka toimi Venäjän mobilisoinnin välineenä. Vaikka poliittinen tilanne ei asettanut *suoraa* uhkaa serbien identiteetille, historialliset kokemukset yms. vaikuttivat siihen, että Pohjois-Kosovon kriisi aktivoi subjektiivisen turvattomuuden tunteen. Venäjä vastasi tähän tuomalla humanitaarista apua paikalle, ja näin kohentaen omaa julkisuuskuvansa etenkin EU:n mutta myös NATON kustannuksella. Venäjä oli valmis hyödyntämään tätä tilaisuutta hyväkseen, ja alkoi levittämään serbialaisessa julkisessa keskustelussa omaa narratiiviaan tapahtuneista. Kosovon hallinnon, NATON ja EULEXin toimet Venäjä sai näyttämään etenkin julkisuustilassa epäjohtonmukaisilta ja puolueellisilta. Historia- ja identiteettipolitiikalla ryyditetty revisionistinen kertomus siitä, että Kosovo ja NATO olivat liittoutuneet serbejä vastaan, näytti tässä kontekstissa piirun verran uskottavammalta. Tässä NATON vuoden 1999 pommitusten muistolla oli keskeinen rooli. Vaikka NATON vuoden 1999 humanitaarisen intervention pommitusten mittakaavaa ei kukaan kiistäkään, loi Venäjä intervention motiiveista ja sen seurauksista aika railakkaita mielikuvia.

Kosovon serbien asema on eittämättä ollut 2000-luvulla haastava, mutta sosiaalinen muisti on ollut valikoiva. Traummat, katkeroituminen ja vaikea suhde lähimenneisyyteen ovat myrkyttäneet yhden sukupolven sosiaalisen muistin. Yhtä kaikki, siinä missä läntiset toimijat ovat yliolkaisesti sivuuttanut historiapolitiisiin ristiriitoihin takertumisen peittelemällä sosiaalisen ilmiön teknisten kysymysten ja institutionaalisten uudistusten alle,

Venäjä oli valmis käyttämään niitä häikäilemättömästi hyväkseen. Jürgen Habermasia mukaillen; jos tulevaisuus näyttäytyy epävarmalta, niin ihmisillä on taipumus palata menneeseen³⁰⁶. Retoriikassaan Venäjä yksinkertaisti ja kollektivisoi historiallisia tapahtumia serbinationalismiin liittyvällä historiapolitiikalla ja löyhillä länsivastaisilla ideologioilla, joita se käytti mobilisointinsa välineenä. Venäjä ruokki näitä dikotomioita retoriikalla, jossa yhdistyivät keskiaikaiset getot ja pelko ryhmän statuksen menettämisestä. Retoriikka toimi myös tehokkaana mobilisoinnin välineenä.

Vaikka laajassa katsannossa Kosovon rauhanrakennus on onnistunut säilyttämään alueen vakauden ja yhteiskuntajärjestyksen paremmin kuin vaikka Lähi-idässä, on kuitenkin huomioitava – kuten Gezim Visokakin kirjoittaa – että rauhan- ja valtionrakennuksen lähestymistavassa on ollut puutteita, jotka pitkän tähtäimen strategian kannalta ovat johtaneet Kosovon ja Serbian välisten suhteiden normalisoimisen hidastumiseen. Panostamalla ensisijaisesti instituutioiden rakentamiseen ja Belgrad-Pristina dialogissa ”tekniisiin” asioihin, ovat ratkaisuja vaatineet kysymykset, kuten pakolaisten kotiinpaluu, kiistanalaiset omistusoikeudet ja etninen väkivalta, jääneet roikkumaan ilmaan. Venäjä oli valmis käyttämään hyväkseen näihin liittyvää turhautumista niin poliittisella kuin ideologisella tuella.

Epätäydelliset demokraattiset muutokset

Venäjän vaikuttamiselle suotuisan rakenteellisen ympäristön tarjosi Serbian poliittisen järjestelmän epädemokraattiset tendenssit sekä yhteiskunnan kahtiajako. ”Traditionalistisella siivellä”, joka oli Venäjän tukitoimien kohteena, on taipumusta opportunistiseen autoritarismiin ja länsimaita vastustavien kansainvälisten toimijoiden kanssa vehkeilyyn. Venäjä palkitsikin valtaan päässeet traditionalistit sillä, että sen laajemmat agitointikampanjat Pohjois-Kosovossa ja Serbian mediassa lopuivat tykkäänään vaalien jälkeen.

Myös muut yhteiskunnan rakenteet tarjosivat Venäjälle mahdollisuuksia vaikuttaa. Serbian ortodoksisen kirkon kanssa Venäjällä syntyi tietynlainen ”symbioosi”, etenkin mitä tuli sen oman roolin korostamiseen. Traditionalistisia piirejä lähellä toiminut kirkko oli oiva väylä päästä kanavoimaan omaa vaikutusvaltaa. Kertomus Venäjän ja Serbian katkeamattomista ja ystävällismielisistä suhteista oli pseudohistoriallinen, mutta sen vastaanotto on aina siitä huolimatta ollut lämmin. Siinä missä Venäjän poliittiset toimenpiteet olivat suunnattu niin siihen myönteisesti suhtautuville tahoille kuin myös Tadićin ja

³⁰⁶ Habermas 1986, 1–6.

liberaalien äänestäjille, disinformaatio oli lähestulkoon poikkeuksetta kohdistettu suoraan ensin mainituille.

Sama päti Serbian mediaan, jonka muutokset ovat olleet epätäydellisiä. Journalismin laadussa olisi monessa kohtaa ollut toivomisen varaan, kun Venäjän disinformaatio pääsi vapaasti leviämään lehtien palstoille. Tosin pitää muistaa, että ajattelutavat, joita Venäjä disinformaatioissaan – kuten historiapolitiikassaankin – välitti, olivat iskostuneet syvään serbialaiseen sosiaaliseen muistiin, ja näin niillä oli oletettavasti jo valmiiksi oma roolinsa serbialaisessa mediadiskurssissa.

Venäjän mahdollisuudet hyödyntää näitä rakenteita pikavoittojen saamiseen oli selvä, mutta tähän liittyy myös pitkän aikavälinkin hauraus. Kuten Jasmin Mujanović peräänkuuluttaa, tarvitsee Balkanin poliittinen vakautuminen ja Kosovon kysymyksen ratkaisu poliittisen osallistumisen kulttuurin aitoa emansipoitumista ja demokratisoitumista. Tämän suhteen ei voi saavuttaa nopeita tuloksia, sillä muutoksen täytyy tapahtua aidosti ruohonjuuritasolta. Serbian poliittisen järjestelmän epädemokraattiset tendenssit ovat juurtuneet syvään, mutta niitä kyllä haastetaan aika ajoin. Venäjä pystyi vetämään Serbiaa ongelmalliseen suuntaan.

Tadic poliittisen ehdollisuuden puristuksessa

EULEXin virhearviot olivat oma lukunsa, mutta myös EU:n poliittinen ehdollisuus muodosti oivan välin, johon Venäjä saattaisi iskeä. Pohjois-Kosovon serbejä ja traditionalisteja tukiessaan Venäjä lisäsi painetta Tadićia ja EU-myönteistä hallitusta kohtaan. Tadić, jonka poliittisen agendan keskeinen elementti oli juuri EU-myönteisyys, joutui ongelmalliseen asemaan kotimaisen vastareaktion synnyttyä. Äänestäjät odottivat Tadićin lunastavan lupauksensa EU-lähentymisestä, mutta samalla he vaativat Tadićia pitämään kiinni ”kansallisista intresseistä”. He joutuivat taipumaan sisäpoliittisessa puristuksessa tiukemmalle kannalle neuvotteluissa Kosovon kanssa. Tällä tavalla Serbian poliittinen johto taipui traditionalisteille mieluiselle kannalle ja sen erot muihin puolueisiin piienenivät. EU:ssa tästä ei oltu hyvillään. Jäsenyysneuvottelut jäädytettiin poliittisesti tulenarkaan paikkaan, vedoten dialogin jäätymiseen. Dialogissa teknisten kysymysten alta oli kuitenkin jo paljastunut kuumia suvereeniuteen ja itsemääräämisoikeuteen liittyviä, erittäin poliittisia kysymyksiä. Vaatimukset olivat siis erittäin kovia, ja niistä rangaistiin arottomasti.

Miten paljon Serbian tiukemmat kannat *aidosti* vaikuttivat EU:n päätökseen lykätä jäsenyysneuvottelujen avaamista, se ei tämän aineiston puitteissa selviä, mutta se antoi erinomaisen tilaisuuden Venäjälle hyödyntää EU-vastaista disinformaatiokampanjaa. Lykäys oli selvä viesti Serbian hallitukselle, mutta Venäjälle taivaan lahja. Tadićilla ei ollut paljoa tilaa hengittää, ja Venäjä oli hyödyntämässä tätä niin lisäämällä poliittista painetta Tadićin hallintoa kohtaan kuin myös leimaamalla EU:n Serbian painostajaksi. Erityisesti ennen vuoden 2012 vaaleja Venäjä pyrki vaikuttamaan monilla eri toimilla ja toimien yhdistelmillä Serbian sisäpolitiikkaan. Sen aktiivisiin toimenpiteisiin Serbiassa kuului erityisesti erilaiset poliittiset toimenpiteet, joilla pyrittiin vaikuttamaan Serbian poliittisten instituutioiden ja erityisesti sen ulkopoliittisen johdon toimintaan. Vaikka EU:sta ei disinformaatiolla edistettykään ihan yhtä synkkiä mielikuvia, Venäjä sai itse mahdollisuuden jälleen osoittaa olevansa Serbialle luotettava ja ystävällismielinen kumppani.

EU:n transformoivan vallan heikkeneminen

Venäjän vaikuttamiselle suotuisat olosuhteet tarjosi myös se kansainvälispoliittinen todellisuus, jossa EU:n transformoivan vallan heikkeneminen ja poliittisen lännen vetovoima oli alkanut heikentyä. Kuten Tatjana Sekulić kirjoittaa, finanssikriisin ja eurokriisin rampauttama EU oli alkanut kärsiä “laajentumisväsymyksestä”. Serbiassa luotto siihen, että EU:n ehdoton seuraaminen esimerkiksi ulkopolitiikassa tai Kosovo-suhteiden normalisoimisessa ei olisi jäsenyysneuvottelujen etenemisen kannalta edullista. Venäjä lietsoi tätä kuvaa disinformaatiolla rakentaessaan omaa brändiään. Näin se aktivoi Serbian sisäpoliittisten voimien välisen kilpailun siitä, mikä olisi maalle oikea geopoliittinen suuntaus. Tässä Venäjä pyri vetoamaan yhtäältä omaan vetovoimaansa “marssissa olevana suurvaltana” sekä toisaalta “historialliseen polkuriippuvuuteen”, eli Serbian vaikeaan länsisuhteeseen. Vaikka Venäjä näennäisesti pyrkikin rakentamaan Serbian kautta siltaa länteen, todellisuudessa tämä ilmeni poliittisen lännen pyrkimysten sabotointina.

Loppusanat

Tämä tutkimus on yksityiskohtaisesti kuvaillut Venäjän vaikuttamisen anatomiaa Serbiassa ja sitä, mihin laajempiin dynamiikkoihin ja rakenteisiin tämä vaikutus perustui. Tästä herää kysymys: voiko aineistosta vetää sen laajemman johtopäätöksen, että Venäjä oli askeleen poliittista länttä edellä Belgrad-Pristina-dialogin aikana? Kyllä ja ei.

Venäjän aktiiviseen toimijuuteen ei ollut osattu varautua. Se oli erinomaisesti ajan ja kansan tuntojen hermoilla ja osasi käyttää niitä hyväkseen nopeasti muuttuvissa tilanteissa. Sen lähestymistapa näyttää perustuvan huolelliseen analyysiin paikallisista dynamiikoista

sekä Belgrad-Pristina-dialogiin sisältyneen poliittiseen ehdollisuuden rajoitteista, ja se osasi hyödyntää niitä tullakseen relevantiksi toimijaksi Belgrad-Pristina-dialogissa. Vaikka sattumalla olikin roolinsa tapahtumaketjuissa, oli Venäjällä mahdollisuus joutuvaan otteeseen kriisin aikana. Toisaalta on huomattava, että Venäjän rahkeet estää Kosovon *de facto*-itsenäisyyden edistämistä olivat varsin vähäiset, kuten luvut 2.1. ja 2.2. osoittivat. Todellista uskottavaa ja edistyksellistä vaihtoehtoa se ei pystynyt takaamaan, vaan Belgrad-Pristina-dialogin aikana lännen lähestymistapojen vastustamisesta näytti tulevan entistä enemmän itseisarvo sen toiminnalle. Sen ulkopoliittisen vaikutusvallan rajat tulivat siis jo vastaan Belgrad-Pristina-dialogin aikana: se pystyisi tarjoamaan Serbialle vain mahdollisuuden hankkia lisää liikkumatilaa, jota se taas vastaavasti käytti opportunistisesti hyväkseen saadakseen itse liikkumatilaa EU:n suuntaan. Pienen valtion oma toimijuus suurten toimijoiden puristuksessa olikin näin oleellinen.

Vaikka tutkimuksen avulla ei voikaan sanoa, miten ratkaisevaa Venäjän tuki Serbialle ja nationalistisille serbialaisille voimille oli, mutta merkitykselliseksi sen voi nähdä. Toiminnallaan Venäjä *voimisti* sellaisia kehityskulkuja Kosovon kysymyksessä ja Serbiassa, jotka ovat myöhemmin vakiintuneet sellaisiksi rakenteiksi, jotka ovat vaikuttaneet Brysselin sopimuksen toimeenpanon verkastumiseen. Monipuolisilla aktiivisilla toimenpiteillä se rakensi todellisuuden, jossa Serbian demokraattinen kehitys ja tiivistyvä länsi-integraatio ovat olleet haastavia. Länsimaihin aggressiivisesti suhtautuva Venäjä pystyy siis toimimaan Serbian ja Kosovon kysymyksen kautta riesana, mutta ei varsinaisena uhkana. Se ei itse pysty luomaan alueen poliittisia dynamiikkoja, ja kun se niitä pyrkii muokkaamaan, se tapahtuu kovalla painostuksella. Tälle suuntautumiselle ei näy vielä kään päätepistettä – Venäjän 2010-luvun poliittinen kehitys on osoittanut, että se pystyy mobilisoimaan resurssejaan ulkopoliittikkaan huolimatta sisäisistä yhteiskunnallisista, taloudellisista ja sosioekonomisista kriiseistä. Venäjä ei tule kansainvälisen nykypolitiikan kehityksessä poistumaan Kosovon kysymyksestä niin pitkään, kun serbinationalismilla on jalansijaa alueella ja jos Serbia ei yllättäen päättä liittyä NATO:on.

Tutkimus ei kuitenkaan anna täyttä kuvaa Venäjän “aktiivisista toimenpiteistä” tai julkiuusdiplomatiasta Serbiassa Belgrad-Pristina-dialogin aikana. Uutta tutkimusta tarvittaisiinkin erityisesti siitä, miten Venäjän tiedeakatemit ja kulttuurikeskukset ovat osallistuneet näihin aktiviteetteihin Serbiassa. Samoin on huomattava, että tutkimusasetelma korostaa ikään kuin automaatiolla Venäjän roolia. Kuten moneen otteeseen on sanottu, Venäjä näytti pikemminkin *voimistavan* tiettyjä ääniä kuin luovan niitä itse. Samoin tutkimus sivuuttaa sosiaalisen median roolin tutkimusaikana – tosin on todettava, että sen

välineellistäminen poliittisiin tarkoituksiin ei voi ollut erityisen vahvaa, sillä Venäjän Belgradin-suurlähetystön Facebook-tili on esimerkiksi perustettu vasta 2014. Ennakko-
luulottoman uteliaalle ja kriittiselle historiantutkimukselle on siis tarvetta nyt ja jatkossa.

Lähteet

I PRIMÄÄRIAINIESTO

Venäjän ulkoministeriön verkkoarkisto, 8.3.2011–19.4.2013.

Venäjän Belgradin-suurlähetystön verkkoarkisto, 8.3.2011–19.4.2013.

Venäjän presidentinhallinnon verkkoarkisto, 8.3.2011–19.4.2013.

Venäjän parlamentin ylähuone, 8.3.2011–19.4.2013.

YK:n turvallisuusneuvosto, 8.3.2011–19.4.2013.

ETYJ, 8.3.2011–19.4.2013.

II VERKKOMEDIA, SANOMALEHDET, AIKAKAUSLEHDET

Balkan Insight, 8.3.2011–19.4.2013.

Reuters, 8.3.2011–19.4.2013.

Radio Free Europe, 8.3.2011–19.4.2013.

Kommersant, 8.3.2011–19.4.2013.

Rossijskaja Gazeta, 8.3.2011–19.4.2013.

Politika, 8.3.2011–19.4.2013.

III JÄRJESTÖJEN JULKAISUT

Biserko, Sonja – Stanojlovic, Seshka: Russia’s Soft Power Expands. Artikkelele julkaisussa Helsinki Committee for Human Rights: *The Warp of Serbian Identity – Anti-Westernism, Russophilia, Traditionalism...* Studies N:o 17, Beograd 2016.

Bešlin, Milivoj: A “New” History for A New Identity. Artikkelele julkaisussa Helsinki Committee for Human Rights: *The Warp of Serbian Identity – Anti-Westernism, Russophilia, Traditionalism...* Studies N:o 17, Beograd 2016.

Kurjak, Jelica: “Soft Power” in the Service of Foreign Policy Strategy of Russian Federation. Artikkelele julkaisussa Helsinki Committee For Human Rights: *The Warp of Serbian Identity – Anti-Westernism, Russophilia, Traditionalism...* Studies N:o 17, Beograd 2016.

Marty, Dick: *Inhuman treatment of people and illicit trafficking in human organs in Kosovo*. Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen raportti, AS/Jur (2010), 46. 12.12.2010. Osoitteesta: https://assembly.coe.int/committeedocs/2010/20101218_aj-doc462010provamended.pdf [avattu 6.4.2021]

Petrovic, Zarko: Russian-Serbian Strategic Partnership: Scope and Content. Artikkeliteoksessa Petrovic, Zarko (toim.): *Russia Serbia Relations at the Beginning of XXI Century*. ISAC Fund, International and Security Affairs Centre, Belgrad 2010.

Prelec, Marko: *North Kosovo meltdown*. International Crisis Group, asiantuntija-analyysi 6.9.2011. Osoitteesta: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/kosovo/north-kosovo-meltdown> [avattu 6.4.2021]

Subotic, Milan: A Different Russia: From Serbia's Perspective. Article in the publication Helsinki Committee For Human Rights in Serbia: *The Warp of Serbian Identity: Anti-westernism, russophilia, traditionalism...* Studies No. 17, Beograd 2016. p. 83–104.

IV TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Anzulovic, Branimir: *Heavenly Serbia. From Myth to Genocide*. New York University Press, New York & Lontoo 1999.

Avgerinos, Katherine: Russia's Public Diplomacy Effort: What the Kremlin is Doing and Why It's Not Working. *Journal of Public and International Affairs* 20, 2009. s. 115–132.

Axboe-Nielsen, Christian: The goalposts of transition: football as a metaphor for Serbia's long journey to the rule of law. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity* 38:1, 2010. pp. 87–103.

Bakic-Hayden, Milica: National Memory as Narrative Memory – The Case of Kosovo. Artikkeliteoksessa Todorova, Maria (toim.): *Balkan identities. Nation and Memory*. New York University Press, New York NY 2004.

Bancroft, Ian: *Dragon's Teeth – Tales from North Kosovo*. Ibidem-Verlag, Stuttgart 2020.

Bazhenova, Hanna: Representations of the First World War in the Politics of Memory in Russia and Ukraine. *Problems of Post-Communism*, 2020.

Bechev, Dimitar: *Rival Power. Russia in Southeast Europe*. Yale University Press, Lontoo 2017.

Bieber, Florian: *The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans*. Palgrave Macmillan, Lontoo 2020.

Chandler, David: *Resilience – The Governance of Complexity*. Routledge, New York 2014.

- Clark, David – Foxall, Andrew: *Russia's Role in the Balkans – Cause for Concern?* The Henry Jackson Society, Lontoo 2014.
- Cwiek-Karpowicz, Jaroslaw: *Limits to Russian Soft Power in the Post-Soviet Area.* DGAP-Analyse, Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik, Berlin 2012.
- Darczewska, Jolanta – Zochowski, Piotr: *Active Measures – Russia's Key Export.* OSW Centre for Eastern Studies, Varsova 2017.
- Djokic, A: The Perspectives of Russia's Soft Power in the Western Balkans Region. *RUDN Journal of Political Sciences Vol. 22 N:o 2*, 2020. p. 231–244.
- Doyle, John – Visoka, Gezim: Neo-functional peace. The European Union Way of Resolving Conflicts. *Journal of Common Market Studies Vol. 54 n:o 4*, 2016. s. 862–877.
- Entina, Jekaterina – Pivovarenko, Alexander: Russia's Foreign Policy Evolution in the New Balkan Landscape. *Croatian Political Science Review Vol. 56 N:o 3–4*, 2019. s. 179–199.
- Emini, Donika – Stakic, Isidora: *Belgrade and Pristina: lost in normalisation?* Euroopan unionin turvallisuusalantutkimuslaitos EUISS, Brief Issue 5 2018.
- Feklyunina, Valentina – White, Stephen: *Identities and Foreign Policies in Russia, Ukraine and Belarus – The Other Europes.* Palgrave Macmillan, New York 2014.
- Fettweis, Christopher: Misreading the Enemy. *Survival 57:5*, 2015. s. 149–172.
- Fridman, Ofer: *Russian Hybrid Warfare – Resurgence and Politicization.* Oxford University Press, New York 2018.
- Galeotti, Mark: *The Vory – Russia's Super Mafia.* Yale University Press, Lontoo 2019.
- Gallagher, Tom: *The Balkans in the new millennium. In the shadow of the war and peace.* Routledge, Lontoo 2005.
- Habermas, Jürgen: The New Obscurity: The Crisis of the Welfare State and the Exhaustion of Utopian Energies. *Philosophy & social criticism Vol.11 (2)*, 1986. s.1–18.
- Hannikainen, Matti O – Danielsbacka, Mirkka – Tepora, Tuomas: *Menneisyysden raketit. Teoriahistoriantutkimuksessa.* Gaudeamus, Helsinki 2018.

Haug, Hilde Katrine: Kosovo in Serbian Politics since Milošević. Artikkeliteoksessa: Listhaug, Ola – Ramet, Sabrina – Dulic, Dragana (toim.): *Civic and Uncivic Values: Serbia in the Post-Milosevic Era*. Central European University Press, Budapest 2010.

Haukkala, Hiski: A Norm-Maker or a Norm-Taker? The Changing Normative Parameters of Russia's Place in Europe. Artikkeliteoksessa Hopf (toim.): *Russia's European Choice*. Palgrave Macmillan, New York 2008.

Hajdarpašić, Edin: *Whose Bosnia? Nationalism and Political Imagination in the Balkans, 1840–1914*. Cornell University Press, New York 2015.

Henderson, Anne: The International Monetary Fund and the dilemmas of adjustment in Eastern Europe: lessons from the 1980s and the prospects for the 1990s. *Journal of International Development, Vol. 4, No. 3*, 1992, s. 245–271.

Henriksson, Kirsti – Kastari, Pirkko-Liisa: Kun politiikka muuttuu historiankirjoitukseksi – lähihistorian haaste. Artikkeliteoksessa Autio, S. – Katajala-Peltomaa, S – Vuolanto, V. (toim.): *Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi*. Vastapaino, Tampere 2001.

Hentilä, Seppo: Historiapoliitiikka – Holocaust ja historian julkinen käyttö. Artikkeliteoksessa Kalela, Jorma – Lindroos, Ilari (toim.): *Jokapäiväinen historia*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2001.

Huntington, Samuel: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Schimon & Schuster, New York 1996.

Johnstone, Diana: *Jugoslavia ja Nato: narrien ristiretki*. Gummerus, Jyväskylä 2007.

Judah, Tim: *Kosovo – What everyone needs to know*. Oxford University Press, New York NY 2008.

Judah, Tim: *The Serbs: History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*. Yale University Press, Lontoo 2009.

Keating, Vincent – Kaczmarek, Katarzyna: Conservative soft power: liberal soft power bias and the hidden attraction of Russia. *JIRD Vol. 22 N:o 1*, 2019. s. 1–27.

Ker-Lindsay, James: Between “Pragmatism” and “Constitutionalism”: EU-Russian Dynamics and Differences during the Kosovo Status Process. *Journal of Contemporary European research Vol. 7 Issue 2*, 2011. s. 175–194.

- Kiseleva, Yulia: Russia's Soft Power Discourse: Identity, Status and the Attraction of Power. *Politics Vol. 35(3-4)*, 2015. s. 316–329.
- Kisic, Izabela – Stanojlovic, Slavija: The Post-2000 Media Situation in Serbia. Artikkeliteoksessa: Listhaug, Ola – Ramet, Sabrina – Dulic, Dragana (toim.): *Civic and Uncivic Values: Serbia in the Post-Milosevic Era*. Central European University Press, Budapest 2010.
- Kolstø, Pål: The ethnification of Russian Nationalism. Artikkeliteoksessa: Kolstø, P. – Blakkisrud, H. (toim.): *The New Russian Nationalism. Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000–15*. Edinburgh University Press, Edinburgh 2016.
- Konitzer, Andrew: Speaking European: Conditionality, Public Attitudes and Pro-European Party Rhetoric in the Western Balkans. *Europe-Asia Studies Vol. 63 N:o 10*, joulukuu 2010. s. 1853–1888.
- Krastev, Ivan: The Anti-American Century? Artikkeliteoksessa Krastev, Ivan – McPherson, Alan (toim.): *The Anti-American Century*. Central European University Press, Budapest 2007.
- Kristol, William – Kaplan, Lawrence: *The War over Iraq: Saddam's Tyranny and America's Mission*. Encounter Books, San Francisco 2003.
- Laruelle, Marie: *Russian Nationalism: Imaginaries, Doctrines and Political Battlefields*. Routledge, Lontoo 2019.
- Lehtisaari, Katja: Markkinat ja muut voimat – talouslehdistö esimerkkinä venäläisen lehdistön muutoksesta. Artikkeliteoksessa Kivinen, M. – Vähäkylä, L. (toim.): *Venäjän parlamentissa ja kaduilla*. Gaudeamus, Helsinki 2015.
- Listhaug, Ola – Ramet, Sabrina – Dulic, Dragana (toim.): *Civic and Uncivic Values: Serbia in the Post-Milosevic Era*. Central European University Press, Budapest 2010.
- Lukes, Steven: *Power: A Radical View*. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2005.
- Lukes, Steven: *Emile Durkheim: His Life and Work*. Stamford University Press, Stamford 1985.
- Magurean, Maria-Eugenia: (De-)constructing Serbian Russophilia in the Context of the Crisis in Ukraine. *Europolity Vol. 11 n:o 1*, 2017.

- Mandic Marija: Official Commemoration of the NATO bombing of Serbia. A Case Study of the Fifteenth Anniversary. *Südosteuropa Vol. 64 N:o 4* 2016. s. 460–481.
- Marx, Karl: *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*. Essee, julkaistu ensi kertaa vuonna 1852. Osoitteesta: <https://www.fulltextarchive.com/pdfs/The-Eighteenth-Brumaire-of-Louis-Bonaparte.pdf> [avattu 23.7.2020]
- Mejias, Ulises – Vokuev, Nikolai: Disinformation and the media: the case of Russia and Ukraine. *Media, Culture & Society, Vol 39(7)*, 2017. s. 1027–1042.
- Miklossy, Katalin: *Russian and Eastern European Studies with a Finnish Flavour*. Journal of Contemporary Central and Eastern Europe, 23:1 2015. s. 61–80.
- Milic, Jelena: The Russification of Serbia. New Eastern Europe, syyskuu – lokakuu 2014. Artikkelel ladattavissa osoitteesta: <https://www.ceas-serbia.org/en/prenosimo/2918-the-russification-of-serbia> [avattu 14.1.2021]
- Mujanovic, Jasmin: *Hunger and Fury: The crisis of democracy in the Balkans*. Hurst & Company, Lontoo 2018.
- Munslow, Alun: *Deconstructing History*. Routledge, Lontoo 1997.
- Mälksoo, Lauri: *Russian Approaches to International Law*. Oxford University Press, Oxford 2015.
- Nelaeva, Galina – Semenov, Andrey: EU-Russia rivalry in the Balkans: Linkage, Leverage and Competition (The Case of Serbia). *Romanian Journal of European Affairs Vol. 16 N:o 3*, 2016.
- Neumann, Iver B.: *Russia and the Idea of Europe – A Study in Identity in International Relations*. Routledge, Lontoo 1996.
- Neumann, Iver B.: Russia as a Great Power, 1815–2007. *Journal of International Relations and Development 11(2)*, 2008. s. 128–151.
- Nye, Joseph: *Soft Power. The means to success in world politics*. Public Affairs, New York 2004.
- Pacer, Valerie: *Russian Foreign Policy under Dmitry Medvedev, 2008–2012*. Routledge, Lontoo 2016.
- Pynnöniemi, Katri: The Asymmetric Approach in Russian Security Strategy: Implications for Nordic Countries. *Terrorism and Political Violence, Vol 31(1)*, 2019. s. 154–167.

Ramet, Sabrina: Serbia's Corrupt Path to the Rule of Law: An Introduction. Artikkele teoksessa Listhaug, Ola – Ramet, Sabrina – Dulic, Dragana (toim.): *Civic and Uncivic Values: Serbia in the Post-Milosevic Era*. Central European University Press, Budapest 2010.

Reisman, Michael: Meddling in Internal Affairs: Establishing the Boundaries of Non-Intervention in a World without Boundaries. Artikkele teoksessa: Giorgetti, Chiara – Klein, Natalie: *Resolving Conflicts in Law*. Brill, Leiden 2019.

Renz, Bettina: Russia and "hybrid warfare". *Contemporary Politics* 22:3, 2016. s. 283–300.

Richmond, Oliver – Mitchell, Audra: Peacebuilding and Critical Forms of Agency: From Resistance to Subsistence. *Alternatives: Global, Local, Political* 36(4), 2011. s. 326–344.

Rid, Thomas: *Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare*. Farrar, Straux and Giroux, New York 2020.

Sakwa, Richard: *Russia against the Rest. The Post-Cold War Crisis of World Order*. Cambridge University Press, Cambridge 2017.

Samokhvalov, Vsevolod: *Russian-European Relations in the Balkans and Black Sea Region. Great Power Identity and the Idea of Europe*. Palgrave Macmillan, Lontoo 2017.

Sekulic, Tatjana: *The European Union and the Paradox of Enlargement: the complex accession of the Western Balkans*.

Sergunin, Aleksandr: *Rossijskaja vnesnepolitikaja misl: Problemi natsionalnoi i mezhdunarodnoi bezopasnosti*. Nizhni Novgorodin lingvistinen valtionyliopisto, 2003.

Sergunin, Aleksandr: Russian Foreign-Policy Decision Making on Europe. Artikkele teoksessa Hopf (toim.): *Russia's European Choice*. Palgrave Macmillan, New York 2008.

Sergunin, Aleksandr: *Explaining Russian Foreign Policy Behavior – Theory and Practice*. Ibidem-Verlag, Stuttgart 2016.

Sergunin, Aleksandr – Karabeshkin, Leonid: Understanding Russia's Soft Power Strategy. *Politics, Vol. 35 (3–4)*, 2015. s.347–363.

Sherr, James: *Hard Diplomacy and Soft Coercion – Russia's Influence Abroad*. Royal Institute of International Affairs, Lontoo 2013.

- Skidmore, David (toim.): *Contested social orders and international politics*. Vanderbilt University Press, Nashville TN 1997.
- Smith, Anthony: *Chosen Peoples. Sacred Sources of National Identity*. Oxford University Press, Oxford 2003.
- Smith, Anthony: *Myths and memories of nation*. Oxford University Press, Oxford 1999.
- Smith, Hanna – Renz, Bettina: Russia and Hybrid Warfare – going beyond the label. *Aleksanteri Papers n:o 1*, Helsingin yliopisto 2016.
- Snyder, Jack: Nationalism and the Crisis of the Post-Soviet State. *Global Politics and Strategy Vol. 35, Issue 1*, 1993.
- Soikkanen, Timo: Historiakirjoituksen “etulinja” reaaliaikaan! Artikkeliteoksessa Soikkanen, Timo (toim.): *Lähihistoria – teoriaan, metodologiaan ja lähteisiin liittyviä ongelmia*. Turun yliopiston Poliittisen historian tutkimuksia I, Turku 1995.
- Suslov, Mikhail: *Geographical Metanarratives in Russia and the European East: Contemporary Pan-Slavism*. Eurasian Geography and Economics, 53:5, 2012.
- Szpala, Marta: *Russia in Serbia – soft power and hard interests*. OSWE Commentary N:o 150, 27.10.2014.
- Taras, Ray: *Russia's identity in international relations images, perspectives and misperceptions*. Routledge, New York 2012.
- Timofeev, Aleksey: Myths about Russia and Dynamics of the Development of Russian Foreign Policy Interests in the West Balkans. Artikkeliteoksessa Petrovic, Zarko: *Russia-Serbia Relations at the beginning of XXI Century*. Essee-kokoelma, ISAC Fund, Belgrad 2010.
- Todorova, Maria: *Imagining the Balkans*. Oxford University Press, New York 1997.
- Todorova, Maria: Introduction: Learning memory, remembering identity. Artikkeliteoksessa Todorova, Maria (toim.): *Balkan identities. Nation and Memory*. New York University Press, New York 2004.
- Torsti, Pilvi: *Divergent stories, Convergent attitudes. A study on the presence of history, history textbooks and the thinking of the youth in post-war Bosnia and Herzegovina*. Taifuuni, Helsinki 2003.

- Torsti, Pilvi: *History Culture and Banal Nationalism in post-War Bosnia*. South East European Politics Online, Vol V, N:o 2–3, Joulukuu 2004.
- Triantafyllou, Giorgos: Statehood without an army: the question of the Kosovo Armed Force, *Southeast European and Black Sea Studies*, 18:2, 2018. s. 261–279.
- Tsygankov, Andrei: *Russia and the West From Alexander to Putin: Honor in International Relations*. Cambridge University Press, Cambridge 2012.
- Tsygankov, Andrei: *The frustrating partnership: Honor, status, and emotions in Russia's discourses of the West*. *Communist and Post-Communist Studies* 47, 2014. s. 345–354.
- Tsygankov, Andrei: *Crafting the State-Civilization*. *Problems of Post-Communism*, Vol. 63, No 3 2016. s. 146–158.
- Visoka, Gezim: *Shaping Peace in Kosovo – The Politics of Peacebuilding and Statehood*. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2017.
- Visuri, Pekka: *Kosovon sota*. Gaudeamus, Helsinki 2000.
- Vujacic, Veljko: *Nationalism, Myth and the State in Russia and Serbia*. Cambridge University Press, New York 2015.
- Walker, Christopher: What Is “Sharp Power”? *Journal of Democracy* vol. 29 no. 3, 2018. s. 9–23.
- Wendt, Alexander: Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization* Vol. 46 no. 2, 1992, pp. 391–425.
- Woodward, Susan: *Socialist unemployment. The political economy of Yugoslavia 1945–1990*. Princeton University Press, Princeton, NJ 1995.
- Woodward, Susan: *The political economy of ethno-nationalism in Yugoslavia*. *Socialist register* 2003.
- Zahran, G. and Ramos, L.: From Hegemony to Soft Power: Implications of a Conceptual Change. Artikkelissä Parmar, I. and Cox, M. (toim.): *Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives*. Routledge, Lontoo 2010. s. 12–31.

V OPINNÄYTETYÖT

Salminen, Vesa: *Diplomatian historiapolitiikkaa: historia-argumenttien käyttö Kosovon kysymyksessä 1998–2010*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, poliittinen historia, 2010. Osoitteesta: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26671/diplomatian_historiapolitiikka_pro_gradu_vesa_salminen.pdf [avattu 18.12.2020]

VI INTERNET-LÄHTEET

Apuzzo – Goldman – Rosenberg. Top Russian Official Tried to Broker ‘Backdoor’ Meeting Between Trump and Putin. Internet-artikkeli, New York Times 17.11.2017. Osoitteesta: <https://www.nytimes.com/2017/11/17/us/politics/trump-russia-kushner.html> [avattu 17.4.2021]

Arlyapova, Elena S. Dynamics of public opinion in Russia concerning Serbia. Osoitteesta: [Elena S. Arlyapova: Dynamics of Public Opinion in Russia Concerning Serbia | Центар за стратешке алтернативе \(strateskealternative.rs\)](https://www.strateskealternative.rs/en/analiza/2017/06/01/dynamics-of-public-opinion-in-russia-concerning-serbia)

Burlinova, Nataliia: Russian soft power is just like Western soft power, but with a twist. Internet-artikkeli, Russia Direct 7.4.2015. Osoitteesta: <https://russia-direct.org/opinion/russian-soft-power-just-western-soft-power-twist> [avattu 4.6.2020]

B92.net 31.7.2011, Serbian parliament adopts declaration on Kosovo. https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2011&mm=07&dd=31&nav_id=75684

Gagnon, V.P jr.: *Yugoslavia: Prospects for Stability*. Essee, Foreign Affairs, kesä 1991. Osoitteesta: <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/1991-06-01/yugoslavia-prospects-stability> [avattu 10.12.2020]

Isikoff, Michael: ‘Trump’s Son Should Be Concerned’: FBI Obtained Wiretaps Of Putin Ally Who Met With Trump Jr. Internet-artikkeli, Huffpost. Osoitteesta: https://www.huffpost.com/entry/fbi-wiretaps-putin-ally-trump-jr_n_5b08bf56e4b0568a880b7859 [avattu 17.4.2021]

Kandel, Pavel: “Balkanizatsija” Evropy ili vs “Evropeizatsija” Balkan. Internet-artikkeli, globalaffairs.ru, 15.06.2008. Osoitteesta: <https://globalaffairs.ru/articles/balkanizacziya-evropy-vs-evropeizacziya-balkan/> [avattu 17.3.2021]

Kosachev, Konstantin: The Specifics of Russian Soft Power. Russia in Global Affairs N:o 3, 7.10.2012. Osoitteesta: [The Specifics of Russian Soft Power — Russia in Global Affairs](#) [avattu 6.4.2021]

Lukyanov, Fjodor: Pojski “mjagkoi” sili. Internet-artikkeli, Forbes.ru 2.11.2009. Osoitteesta: <https://www.forbes.ru/column/23084-pojski-«myagkoi»-sily> [avattu 10.1.2021]

Parlamentskaja Gazeta: Parlament: SF – Serbija – vstretša – Aleksandr Toršin. Venäjän parlamentin sanomalehden uutisartikkeli, 30.1.2012. Osoitteesta: <https://www.pnp.ru/federation-council/2012/01/30/parlament-sf-serbiya---vstrecha---aleksandr-torshin.html> [avattu 6.4.2012]

Ponomareva, Jelena: Zapad aktiviziruet konflikt v Kosove i Metohii, sozdavaja zonu nestabilnosti. Internet-artikkeli, 24.10.2011. <https://mgimo.ru/about/news/experts/212230/>

Rankovic, Larisa: Serbia. Internet-artikkeli, Media Landscapes 2018. Osoitteesta: <https://medialandscapes.org/country/serbia> [avattu 9.4.2021]

RBK-media: Obschestvennyij fond mezhdunarodnyij gumanitarnyj fond po sohraneniyu hristianskih svyatyin Kosovo i Metohii mezhdunarodnyij fond svyatogo Savvyi osvjaschennogo. Internet-artikkeli, 14.3.2011. Osoitteesta: <https://www.rbc.ru/companies/id/1117799000329-obschestvennyij-fond-mezhdunarodnyij-gumanitarnyj-fond-po-sohraneniyu-hristianskih-svyatyin-kosovo-i-metohii-mezhdunarodnyij-fond-svyatogo-savvyi-osvjaschennogo/> [avattu 15.4.2021]

Stedman, Scott: In 2011 handwritten letter, NRA President offered help to Alexander Torshin for his “endeavors”. Blogikirjoitus 20.2.2018. Osoitteesta: <https://medium.com/@ScottMStedman/in-2011-handwritten-letter-nra-president-offered-help-to-alexander-torshin-for-his-endeavors-370f68101e3b> [avattu 15.4.2021]

Surkov, Vladislav: Dolgoe Gosudarstvo Putina. Internet-artikkeli, Nezavisimaja Gazeta 11.2.2019. Osoitteesta: https://www.ng.ru/ideas/2019-02-11/5_7503_surkov.html [avattu 31.3.2021]

Venäjän ulkopoliittinen konsepti 2013. Osoitteesta: https://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/122186 [avattu 7.12.2020]

Wisniewski, Jaroslaw: Russia has a years-long plot to influence Balkan politics. The U.S. can learn a lot from it. Internet-artikkeli, Washington Post 19.9.2016. Osoitteesta:

<https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/09/19/heres-how-russias-trying-to-sway-opinion-in-serbia-and-the-balkans/> [avattu 4.6.2020]